

Den hellige treenigheten av Andre Rubljov

Møte med en annerledes Annen

En empirisk undersøkelse av hva som skjer i møte
med utviklingshemmede i kirken

Kandidat: Kari Bottolfs Bekken

AVH 5020-Masteravhandling(60ETC)

Master i Kristendom, studieretning religionspsykologi

Veileder: Dr. Philos., Professor Leif Gunnar Engedal

Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo

Høst 2014

English title:

Meeting with a different Other, an empirical examination of what is offered in the encounter with disabilities in Church

“Da jeg var et foster så dine øyne meg”

Salme 139,6 a

*By one of those mysteries of life, I was
drawn to people with disabilities.
Through living with them, struggling
with them, praying with them and
working with them I have been
transformed*

Jean Vanier

*Takk Gud for at du så meg før
jeg ble født, slik som jeg er.*

En bønn

INNHOLDSFORTEGNELSE:

FORORD.....	s. 6
I INNLEDNING.....	s. 7
1.1 Perspektiver på tema	s. 7
1.2 Personlig og faglig motivasjon for valg av tema.....	s. 7
1.3 Tema og mål for avhandlingen.....	s. 8
1.4 Metode og Material.....	s. 9
1.4.1 Teoretisk bakteppe for avhandlingen.....	s. 9
1.5 Veien mot en problemstilling.....	s.11
1.6 Begrepsavklaring og forkortelser.....	s.13
II METODE OG MATERIALE.....	s. 14
2.1 Hermeneutisk metode.....	s. 14
2.1.1 Kvalitativt intervju og Fokusgruppe.....	s. 15
2.1.1.1 Valg av informanter.....	s. 17
2.1.2 Etske utfordringer.....	s. 17
2.1.2.1 Informasjon og samtykkeerklæring.....	s. 17
2.1.2.2 Validitet og reliabilitet.....	s. 18
2.1.3 Gjennomføring av pilot intervjuet.....	s. 19
2.1.4 Gjennomføringen av de kvalitative intervjuene.....	s. 19
2.1.5 Gjennomføring av fokusgruppe intervjuet.....	s. 19
2.1.6 Transkribering av intervjuene.....	s. 20
III TEORIER ANVENDT I AVHANDLINGEN.....	s. 21
3.1 Hva er utviklingshemning?.....	s. 21
3.1.1 Historisk tilbakeblikk.....	s. 22
3.1.2 Kirken etter HVPU reformen.....	s. 23

3.2	Perspektiver på utvikling av identitet.....	s. 23
3.2.1	Tilknytnings perspektiv.....	s. 24
3.2.1.1	Menneskets tilknytningsadferd.....	s. 25
3.2.1.2	Tilknytningsmønster.....	s. 25
3.2.1.3	Tilknytning som indre arbeidsmodeller.....	s. 29
3.2.1.4	Tilknytningsstiler hos voksne.....	s. 30
3.2.2	Selvutvikling i et kommunikasjons perspektiv.....	s. 31
3.2.2.2	Samspill.....	s. 31
3.2.2.3	Mening.....	s. 32
3.2.3	Kommunikasjon.....	s. 33
3.2.3.1	Kommunikasjonens psykologiske aspekter.....	s. 35
3.2.3.2	Kommunikasjon og følelser.....	s. 36
3.2.4	Overføring.....	s. 37
3.2.4.1	Overføring som normalprosess.....	s. 38
3.2.4.2	Overføring i selvpsykologisk perspektiv.....	s. 38
3.2.5	Tilknytningsteori og relasjon til Gud.....	s. 40
3.2.5.1	Gudsbilde- relasjonell erfaring – identitet.....	s. 40
3.2.5.2	Tilknytningsteoretisk forskning på gudsrelasjonen.....	s. 42
3.2.5.3	Korrespondanse og kompensasjonshypotesen.....	s. 42
3.3	Teologiske ressurser.....	s. 45
3.3.1	Teologisk antropologi.....	s. 45
3.3.1.1	Skapt i Guds bilde.....	s. 46
3.3.2	Den hellige treenighet.....	s. 47
3.3.2.1	Sjelen og kroppen.....	s. 48
3.3.3	Sjelesorg.....	s. 49
3.3.3.1	Gudstjenesten som sjelesorg.....	s. 50
3.3.3.1.1	Frelsen og rettferdiggjørelsen.....	s. 51
3.3.4	Tro og Lys.....	s. 53
3.3.4.1	Ideologi – Charter.....	s. 54
3.3.4.2	Organisering – Konstitusjon.....	s. 55

3.3.5	Analysen av Henry Nouwen`s bok Adam.....	s. 56
3.3.5.1	Henry Nouwen, forfatterskap og biografisk kontekst.....	s. 56
3.3.5.1.1	Spiritualitet og teologi.....	s. 57
3.3.5.2	Presentasjon av boka Adam.....	s. 58
3.3.5.2.1	Adam`s biografi.....	s. 58
3.3.5.3	Relasjon mellom Nouwen og Adam.....	s. 59
3.3.5.4	Forvandling.....	s. 61
3.3.5.5	Avslutning.....	s. 62
IV	PRESENTASJON OG ANALYSE AV EMPIRIEN.....	s. 64
4.1.	Presentasjon av Tro og Lys samlingen.....	s. 64
4.2	Analyse av datamaterialet.....	s. 68
4.2.1	Det sosiale perspektivet.....	s. 68
4.2.1.1	Tilhørighet til fellesskapet.....	s. 69
4.2.1.2	Sammenfatning.....	s. 71
4.2.2	Relasjonsperspektivet.....	s. 72
4.2.2.1	Se og Bli sett.....	s. 72
4.2.2.2	Kommunikasjon kropp.....	s. 75
4.2.2.2.1	Kroppslig samspill.....	s. 75
4.2.2.2.2	Kroppslig tilstedeværelse.....	s. 77
4.2.2.3	Vennerelasjonen.....	s. 78
4.2.2.3.1	Betydningen av relasjonen uttrykkes kroppslig	s. 79
4.2.2.3.2	Ekthet i relasjonen	s. 80
4.2.2.4	Sårbarhet.....	s. 82
4.2.3	Sammenfatning.....	s. 85
4.3	Det religiøse perspektivet.....	s. 86
4.3.1	Hva legger informantene vekt på i forhold til Tro og Lys gudstjenesten?.....	s. 86
4.4.1.1	Opplevelse - erfaring – uttrykk.....	s. 88
4.4.1.2	Følelser som blir vekket under gudstjenesten.....	s. 90
4.3.2	Sangen.....	s. 91
4.3.3	Dramatiseringen av evangeliet.....	s. 93
4.3.4	Bønnens betydning i gudstjenesten.....	s. 95
4.3.5.	Nattverdens betydning.....	s. 97
4.3.6	Møte med utviklingshemmede - et møte med Jesus?.....	s. 99

4.3.7 Sammenfatning	s.102
V DRØFTING AV EMPIRIEN	s.103
5.1 Drøfting av det sosiale perspektivet	s.103
5.1.1 Sammenfatning.....	s.106
5.2. Drøfting av Relasjons perspektivet.....	s.107
5.2.1 Møte den andres annerledes	s.107
5.2.1.1 Møte med en av hovedpersonene.....	s.108
5.2.2. Møte med sårbarheten.....	s.111
5.2.3 Sammenfatning.....	s.113
5.3 Drøfting av det religiøse perspektivet.....	s.115
5.3.1 Tro og Lys som trosfellesskap	s.115
5.3.2 Gudstjenesten som fellesskap – koinonia.....	s.117
5.3.2.1 Trosbekjennelsen.....	s.119
5.3.2.2 Dramatiseringen av evangeliet.....	s.120
5.3.2.3 Nattverd.....	s.121
5.3.2.4 Bønn.....	s.122
5.3.3 Møte med utviklingshemmede et møte med Jesus?.....	s.123
5.3.4 Menneskets gudsbilder.....	s.125
5.3.5 Sammenfatning.....	s.126
VI Konklusjon.....	s.128
BIBLIOGRAFI.....	s.132

VEDLEGG

- 1.Samtykkeerklæring
- 2.Intervjuguide kvalitativt intervju
- 3.Intervjuguide fokusgruppe
4. Nattverdsliturgi

Forord

Det å skrive denne avhandlingen vil jeg beskrive som en vandring i et landskap. Denne vandringen har ført meg inn i nye landskap hvor jeg ikke har vært kjent i terrenget. Andre ganger er landskapet kjent, men det ser annerledes ut. Noen ganger har det vært spennende å utforske nye veier i terrenget, andre ganger har jeg trengt en rast for så å hente frem kart og kompass for å finne tilbake. Det er ikke alltid at kart og terreng stemmer overens. Det har vært en utfordring å skrive om møte med utviklingshemmede. Jeg har ønsket å fremheve hvilken betydning de har som menneske, med sin annerledeshet, har de egenskaper som er unike for dem.

Da jeg skulle finne ut av hva som er skrevet om utviklingshemmede og kirken, tok jeg kontakt med Leif Arne Økland som er opptatt av integrering av utviklingshemmede i Den norske kirke. Takk for positiv respons og takk for at du så raust delte din kunnskap med meg.¹ Dette gav meg inspirasjon til å ta noen valg på veien og avgrense det som ble mitt anliggende. Jeg ønsker ikke å diagnostisere mennesker som har en utviklingshemming, og vil helst ikke bruke ordet utviklingshemming, men for å få fram hvem det er snakk om er det vanskelig å finne et annet ord.

Jeg vil rette en stor takk til hovedpersonene i Tro og Lys, at jeg har fått møte mennesker som dere. En spesiell takk til Aasne som jeg lærte å kjenne som en av mine venner.

En stor takk til alle dere som var så positive og sa ja til å bli intervjuet, og dele deres erfaringer med meg.

En stor takk til min veileder Leif Gunnar Engedal.

En takk til ektefelle, barn og venner som har stått ved min side og oppmuntret meg til å fortsette, når jeg selv holdt på og miste motet. En spesiell takk til Ingvild og Torun.

En takk til Gud som SER ...

¹ Leif Arne Økland, Masteravhandling i Diakoni, Diakonhjemmets Høgskole, 2011

I INNLEDNING

1.1 Perspektiver på tema

Hvordan vi opplever møte med utviklingshemmede vil være avhengig av våre tidligere erfaringer i møte med mennesker. Det har også sammenheng med det bilde som samfunnet, litteratur, og media gir av utviklingshemmede. Utviklingshemmede har historisk sett vært en lite synlig gruppe i vårt samfunn. Sølvi Dahle sier at mennesker med utviklingshemming ofte har vært prisgitt samfunnets verdier og normer.² Det synet vi har på mennesker avspeiler seg i hvordan vi møter mennesker. Kirkens forhold til utviklingshemmede har vært preget av samfunnets holdninger. Tro og Lys startet som et fellesskap for utviklingshemmede, deres familier og venner innen den katolske kirke. Etter hvert utviklet det seg til en økumenisk internasjonal bevegelse, som etter hvert fikk fotfeste i Den norske kirke. Jeg vil gi en utdypende presentasjon av Tro og Lys senere i oppgaven.

1.2 Personlig og faglig motivasjon for valg av tema

Tema i avhandlingen har vokst seg frem underveis i studiet. Vi har alle erfaringer med møter med mennesker som har betydd mye for oss gjennom livet, og noen har satt dype spor på godt og vondt. Fra livets begynnelse, fødes vi inn i verden som sårbare spedbarn, helt overgitt til omsorgen og kjærligheten fra våre nære relasjoner. Min identitet dannes i møte med fellesskapet med andre, først de nære relasjonene, mor, far og søsken. Den tilknytningen som blir etablert bærer vi med oss gjennom livet. Jeg har blitt kjent med utviklingshemmede gjennom mitt engasjement i Tro og Lys. Møte med utviklingshemmede har vært en ny erfaring for meg. Min erfaring som psykiatrisk sykepleier, veileder og diakonale utdanning, gjør at jeg blir opptatt av hva som gjør dette fellesskapet spesielt. Hva betyr det kristne fellesskapet for de som deltar, og hva er det som gjør at disse menneskene med en utviklingshemming berører meg? Møte med utviklingshemmede har gjort dypt inntrykk på meg og derfor ønsker jeg å fordype meg i dette møte.

I kirkens diakonale arbeid med utviklingshemmede, er det viktig å forstå betydningen av å møte de som medmennesker i et gjensidig forhold. Søren Kirkegård sier ”Skal man i sannhet

² Sølvi Dahle, Tor Ivar Torgauten (red) Utviklingshemming og tros- og livssynsutøvelse, Universitetsforlaget 2010:33

lykkes en å føre et menneske hen til et bestemt sted, først og fremst må passe på å finne ham der hvor han er, og begynne der.”³ Det å møte mennesket der de er en viktig holdning for at kirken og diakonien kan lykkes i dette møte. Den faglige motivasjonen vil derfor i hovedsak være knyttet til teologi, og psykologi. Fordypningen i religionspsykologi, og hvordan psykologiske prosesser, er med å påvirke dannelsen og utviklingen av gudsrelasjonen og gudsbildet, har vært både interessant og utfordrende. Utfordringen handler om at dette faget, innebærer at en må reflektere over egen historie, og hva som har vært med å prege mitt gudsbilde, og relasjon til Gud.

1.3 Tema og mål for avhandlingen

Tema for avhandlingen er; Møte med en annerledes Annen. Det har vært og er fremdeles en holdning i samfunnet og kirken, at de utviklingshemmede skal hjelpes, og da er det noen som definerer den andres behov. Moltmann sier at når en legger bort hjelperollen, da begynner vennskapet, og det er ikke lenger noen forskjell på hjelperen og den som trenger hjelp.⁴ Buber bruker ordparet Jeg og Du, og han sier at Jeg blir til i relasjonen til Du, den andre.⁵ Jeg vil komme tilbake til en inngående presentasjon av Tro og Lys fellesskapet i innledning til empirien. Jeg ønsker å løfte fram hvordan medlemmer av Tro og Lys, og de som kommer på Tro og Lys gudstjenesten erfarer ” møte ”med utviklingshemmede. Jeg har valgt å skrive om møte med utviklingshemmede, og hvordan de trer fram i møte med en annen, hvordan den andre opplever relasjonen, samhandlingen og fellesskapet. Møte med utviklingshemmede i kirken er et fenomen som innebærer å se mennesket i en helhetlig sammenheng av teologiske, psykologiske, sosiale, og kulturelle komponenter.

Avhandlingens mål er å forstå hva som skjer i møte med utviklingshemmede, og finne ut hva som gjør at vi blir berørt av deres liv.

³ Grevbo, Tor johanS.Grevbo, Luther Forlag, Oslo 2006:193

⁴ Eieland Nancy and Sailors Don E, Editors;110

⁵ Buber Martin;Jag och Du:Dualis Forlag,2006:18

1.4 Metode og materiale

Avhandlingen er todelt, hvor den ene delen er en teoretisk presentasjon, og den andre delen består av to empiriske undersøkelser. Jeg har valgt faglitteratur innen psykologi, og teologi, avhandlingen har dermed et tverrfaglig fokus. Jeg ønsker å forstå temaet ut fra ulike perspektiv, da dette vil gi dybde og bredde, og samtidig være utfyllende. Metodekapittelet er en beskrivelse av hvilke metoder som brukes. Det sier noe om hermeneutikk og kvalitativ intervju som metode, og hvordan jeg har brukt kvalitativt intervju i oppgaven. Den teoretiske presentasjonen, vil være et bakteppe for oppgaven, som jeg bruker i drøftningen av empirien. Avhandlingens siste del inneholder presentasjon og analyse av data, drøfting av funn, samt en konklusjon. Deretter følger vedlegg av intervju guide og brev jeg har brukt i forhold til informert samtykke. Til sist vil jeg ha en bibliografi som inneholder hovedlitteratur, og bakgrunns litteratur.

1.4.1 Teoretisk bakteppe for avhandlingen

Det er skrevet en del litteratur om teologi, og mennesker som har en utviklingshemming i USA, og Skottland. Jeg har ikke funnet litteratur knyttet til sjelesorg, og religionspsykologi i møte med utviklingshemmede.

For å belyse hva utviklingshemming er, ser jeg på Jarle Eknes bok, *Utviklingshemmede og psykisk Helse*,⁶ og Jan Tøssebro`s bok; *Hva er funksjonshemming*.⁷

For å beskrive tilknytningsteori tar jeg utgangspunkt i Tor Wenneberg`s bok *Vi er våre relasjoner*,⁸ og artikkelen, *Mistillitens evangelium*, av Kari Hallstensen⁹ Utviklingen av Selvet belyses gjennom Per Lorentsen bøker, *Kommunikasjon med uvanlige barn*, og *Fra tilskuer til deltager*.¹⁰ Religionspsykologi, med fokus på gudsbilder og gudsrelasjonen, tar jeg

⁶ Melgård , Torun`s artikkel:i Eknes, Jarle (red) *Utviklingshemmede og psykisk helse*, Universitetsforlaget, 2000

⁷ Tøssebro Jan, *Hva er funksjonshemming*, Universitetsforlaget 2.opplag 2013

⁸ Wenneberg Tor, *Vi er våre relasjoner*, om tilknytning, traumer og dissosiasjon, oversatt av Tone Johanne Arneberg, Arneberg 2011

⁹ Hallstensen Kari, *Mistillitens evangelium*, Gud, skjebner og makter, Institutt for Sjelesorg, Modum Bad, 2013

¹⁰ Lorentzen Per, *Kommunikasjon med uvanlige barn*, og *Fra tilskuer til deltager*, Samhandling og kommunikasjon med voksne utviklingshemmede, Slik som man ser noen, Universitetsforlaget, 2006

utgangspunkt i Jan Olav Henriksens bok *Imago Dei*,¹¹ og overnevnte artikkel av Kari Hallstensen.¹²

Den teologiske delen ser jeg på gudsbildet i Jan Olav Henriksens bok *Imago Dei*, og Jürgen Moltmann, *God in Creation*.¹³ Jeg presenterer Tro og Lys ideologi og målsetting,¹⁴ med henvisning til Jean Vanier`s bok *Essentials Writings*,¹⁵ og *Den brutte kroppen*.¹⁶ Deretter følger en analyse av Henry Nouwen`s bok *Adam*.¹⁷ Det historiske og dagens bilde, av utviklingshemmedes religiøsitet i Norge knyttes til Tor Ivar Torgauten bok *Sammen skal vi bygge menighet*,¹⁸ og *Rett til å være et helt menneske - rett til åndelig liv*, av Sølvi Dahle og Torgauten.¹⁹

Det er skrevet flere masteravhandlinger i diakoni i forhold til mennesker som har en utviklingshemming. Leif Arne Økland, gjorde en kvalitativ studie med tema; *Hvordan skapa gudstjeneste deltaking for alle?*, der han intervjuet både mennesker med utviklingshemming, og prester. Der det kom fram at relasjonsperspektivet var viktig.²⁰

Annen litteratur som ikke er nevnt her, viser jeg til avhandlingens bibliografi, og bakgrunslitteratur.

¹¹ Henriksen Jan-Olav, *Imago Dei*, Gyldendal Norsk Forlag A/S, Oslo, 2003

¹² Hallstensen Kari

¹³ Moltmann Jürgen, *God in Creation, an ecological doctrine of creation*, London SCM Press Ltd. Fifth Impression, 2005.

¹⁴ Charteret og Konstitusjon for Tro og Lys, <http://trooglys.no>, 2008

¹⁵ Jean Vaier, *Essential Writings*, second printing 2010, Copyright 2008 by Carolyn Whitney – Brown. Published by Orbis Books, Maryknoll, New York

¹⁶ Vanier Jean, *Den brutte kroppen*, oversatt til norsk av Aslaug Espe, Verbum Forlag, 2003

¹⁷ Nouwen Henry J.M , *Adam, God`s Beloved* Orbis Books, Maryknoll, New York, USA 1997, 13. ed. 2011

¹⁸ Tor Ivar Torgauten, *Sammen skal vi bygge menighet. Når mennesker med utviklingshemmede blir kirkens veiledere*. Verbum Forlag, 2006

¹⁹ Sølvi Dahle og Tor Ivar Torgauten, *Utviklingshemming og tros- og livssynsutøvelse*, Universitetsforlaget 2010

²⁰ Økland Leif Arne, *Mastergrad i diakoni; Korleis skapa rom for gudstjenestedeltaking for alle? Diakonhjemmet høyskole* 2007

1.5 Veien mot en problemstilling

Hovedproblemstilling: Hva er det som kjennetegner de erfaringer deltagere på Tro og Lys gjør i møte med mennesker som har en utviklingshemming?

Konteksten for avhandlingen er Tro og Lys, som er et økumenisk kristent fellesskap, for mennesker som har en utviklingshemming, deres familie og venner. Denne gruppen har sine samlinger for det meste i Den norske kirke, de har også medlemmer fra andre kirkesamfunn.

For over 2000 år siden var det noen menn som kom opp i en diskusjon om hvem som var den største i himmelriket. Disse mennene var Jesu disipler. Da de møter Jesus møtte spør han dem hva de hadde snakket om på veien. De var nok litt flau over hva de hadde diskutert, for de ville ikke si hva de hadde snakket om.. Jesus visste hva de snakket om, og han sa:

”Sannelig jeg sier dere, uten at dere vender om og blir som barn, kommer dere ikke inn i himmelriket. Den som gjør seg så liten som dette barnet, han er størst i himmelriket.”²¹

Jesus peker på sider ved menneskelivet som vi kan undre oss over. Den finske teologen og terapeuten Tommy Hellsten, er opptatt av hva Jesus kan ha ment når han sier at vi skal bli som barn igjen. I boka Flodhesten i dagligstuen, - og møte med barnet i oss, har han fokus på barneegenskapen. Selv om vi er voksne har vi alle et barn inne i oss, men vi har et mer eller mindre bevisst forhold til dette barnet. Det som kjennetegner barneegenskapene, er at det er egenskaper vi kjenner godt. De representerer noe godt, samtidig som barneegenskapene er noe ømtålig, sårbart, skremmende og fascinerende. Det virker mer som den holdes på avstand ved å skjules og beskyttes, og som vi mennesker forsøker å holde borte fra våre erfaringer. Hvorfor skulle det ellers være behov for at vi blir utfordret til å bli som barn igjen? Det ømtålige og sårbare ved barneegenskapene er menneskets hjelpeløshet, avhengighet, følelsene, tillit og sannferdighet, barnets enkelhet, og barnets naturlige religiøsitet. Hellsten viser hvordan Jesus bruker barn som en egenskap ved mennesket, samtidig fremhever han at barnesinnet er noe å strebe etter.²²

I Tro og Lys fellesskapet, har jeg møtt mennesker med ulik grad av utviklingshemning, og møtet har berørt meg sterkt. Voksne mennesker som har en utviklingshemning sier selv at de

²¹ Bibelen, Det Norske Bibelselskap 1978/75, 12.oppl., Matt:18: 3-5

²² Tommy Hellsten: Flodhesten i dagligstuen,- om medavhengighet og møte med barnet i oss, oversatt av Jørn Grimstad-1992 AIT-Otta AS 1.oppl. :12-15

ikke er barn, men sier samtidig, at de heller ikke er voksne, slik som andre voksne. I møte med disse menneskene opplever jeg å møte noe av ”barnesinnet,” som Hellsten beskriver. Kan det være at mennesker med en utviklingshemning har en naturlig levende kontakt med barnet i seg? Det ømtålige og sårbare ved barneegenskapen er blant annet knyttet til menneskets hjelpeløshet og avhengighet, tillit og barnets enkelhet. Jean Vanier sier, at den sårede vil vise deg dine sår. Ut fra dette har jeg kommet frem til Del problemstilling:

1. Hvilken betydning har møte med utviklingshemmede i forhold til egen sårbarhet?

Henry Nouwens beskriver i boka Adam, sitt møte med Adam som er multifunksjonshemmet. I teoridelen vil jeg gjøre en analyse av boken. Her beskriver jeg noe av det Nouwen forteller om sin relasjon til Adam, som har betydning for problemstillingen i avhandlingen.

Nouwen fikk i oppgave å vaske og kle på Adam om morgenen, og deretter hjelpe han med å spise frokost. I møte med Adams behov for hjelp, ritualene og rytmen føres Nouwen inn i en ny oppmerksomhet i forhold til seg selv og egen kropp. Han finner etter hvert fram til sitt eget hjertespråk. Nouwen forteller at Adam ble et bilde på den levende Kristus for han, slik Jesus levde på jorden som venn, lærer og veileder for disiplene. Gjennom relasjonen til Adam, får Nouwen en ny forståelse av relasjonen til Jesus. Nouwen utviklet en nær relasjon til Adam, og Adam ble hans venn. Hvordan kan vi forstå de prosesser som blir aktivert i Nouwens relasjon til Adam, slik at Adam blir hans venn, og hvilken sammenheng er det mellom relasjonen til Adam og endringen i Nouwens relasjon til Gud?

Jeg ønsker å undersøke hvordan deltagere på Tro og Lys blir berørt av utviklingshemmedes liv, hvordan de opplever møte, og samspillet med dem. Hva kommer de i kontakt med i seg selv? På hvilken måte blir de utfordret i eget liv? Hvilken betydning har Tro og Lys fellesskapet som kontekst? Martin Buber sier; ” Alt virkelig liv er møte.”²³

I Henry Nouwens møte med Adam og relasjon som utvikles, blir han mer bevisst på seg selv og han erfarer en dypere relasjonen til Gud.²⁴ Ut fra møte mellom Nouwen og Adam har jeg kommet frem til del problemstilling:

2. Hvordan kan vi forstå at møte med utviklingshemmede kan endre den opplevde relasjonen til Gud, seg selv og andre mennesker?

²³ Martin Buber, øversettning av Margit och Curt Norell, Dualis förlag, Sverige, 2006:18

²⁴ Henry Nouwen, Adam, God's beloved, Orbis Books, New-York, USA 1997, thirteenth Printing, 2011:70

Veien fram til hovedproblemstillingen og del problemstillingene har vært å utforske møte mellom mennesker, og i denne sammenheng søke å forstå møte med utviklingshemmede. Dette innebærer å utforske dette fenomenet ut fra en psykologisk, teologisk synsvinkel. I møte med tilknytningsteori og analyse av boken Adam har jeg utdypet hovedproblemstillingen. Til å se på om det er noen sammenheng mellom møte med utviklingshemmede og relasjon til Gud, og hvordan kan vi forstå dette? Møte med utviklingshemmede har vekket min nysgjerrighet, og jeg har ønske om å forstå både deler og helheten av hva som skjer i møte med dem.

1.6 Avgrensning og begrepsavklaring.

Jeg avgrensner meg fra å skrive om møte med mennesker i et større sosialt og kulturelt perspektiv. Mitt hovedfokus vil være møte med utviklingshemmede i et Tro og Lys fellesskap i Dnk. Tro og Lys har katolsk bakgrunn, den katolske kirkens ekklesiologi er knyttet, til det paulinske bildet på kirken som et legemet, med flere lemmer, og hvor Kristus er hodet. Jeg vil ikke utdype den katolske kirkens teologiske grunnlag.

- Det historiske perspektivet er viktig i møte med utviklingshemmedes i dag, men jeg vil begrense omfanget. Jeg vil ikke legge ut kriterier og diagnoser for utviklingshemming.
- Jeg presenterer ikke hele Sterns selvutvikling, men deler av den. Jeg tar utgangspunkt i Steinar Lorentzens perspektiv på betydningen av samspill, for utviklingen av identitet, relasjon og relasjonskompetanse.
- I forhold til teologi begrenser jeg meg til å anvende Henriksen, Moltmann, Nouwen, Tro og Lys ideologi, målsetting, med utdypninger av Vanier.
- Jeg bruker benevnelsen utviklingshemmet i oppgaven, som er den benevnelsen som er mest vanlig å bruke de siste 10 årene. Men i empirien vil jeg i hovedsak bruke hovedpersonene om de som har en utviklingshemming.
- Dnk- forkortelse av Den norske kirke.
- Dårekiste, begrepet kommer fra Danmark, som igjen er hentet det fra det tyske *dorenkiste*, der *dore* betød sinnsyk, og kiste betød avlukke.²⁵

²⁵ <http://no.wikipedia.org/wiki/d%C3%A5rekiste>

I METODE OG MATERIALE

2.1. Hermeneutisk metode

Det og utforske språk og handling, og oppfatte disse fenomenene samlet, som noe vi forstår, har en lang tradisjon vi vår kunnskapshistorie. I Goethes Faust skrev han: I begynnelsen var handlingen. I motsetning til Søren Kirkegaard's eksistensfilosofi, hvor han hevdet at selv om livet må leves forlengs, så må det forstås baklengs.²⁶ Filosofisk hermeneutikk ble en gren av filosofiske strømninger i det 20. århundre. Aristoteles var antagelig den filosofen som var mest opptatt av handlingen. På slutten av 1800 tallet, i forbindelse med fremveksten av samfunnsvitenskapen, ble studiet av mening systematisk knyttet til handling og samhandling med mennesker. Hermeneutikken bryter ut av sin opprinnelige betydning og blir et felles tema for humaniora, språkvitenskap og samfunnsvitenskap. Hermeneutikk sier noe om hvordan vi fortolker tekster og formålet er at vi skal komme fram til en gyldig, allmenn forståelse av hva teksten betyr. Fra et hermeneutisk synspunkt er fortolkning av mening det sentrale i meningen som søkes, og oppmerksomheten overfor de spørsmålene som stilles til teksten. Det legges vekt på tolkerens forhåndskunnskap om tekstens tema.²⁷

Mens gjenstanden for den klassiske hermeneutikken var religiøse, juridiske og litterære tekster, har det skjedd en utvidelse av begrepet "tekst," slik at det også omfatter diskurs og handling. Gadamer sier at vi er samtalepartnere, hvor språket er en fundamental forutsetning.²⁸

" I artikkelen Human Action as a "Text" utvider Ricoeur (1971) de hermeneutiske prinsippene for fortolkning av tekster i humaniora til fortolkning av gjenstanden for samfunnsvitenskapen - meningsfylt handling." ²⁹

I følge Gadamer er forståelse avhengig av våre fordommer. Det er viktig at alle tekster får sin mening fra en kontekst.³⁰ I motsetning til Decartes så tenker Gardamer at vi ikke kan kvitte oss med de forutsetningene vi bærer med oss. Denne forutgående forståelse er det Gadamer kaller fordom. Decartes syn innebar å kvitte seg med fordommene, (det han trodde på før)for

²⁶ Thomas Krogh, Hermeneutikk, Gyldendal Norsk Forlag AS 2009

²⁷ Steinar Kvale, Det kvalitative Forskningsintervjuet:28,29

²⁸ Steinar Kvale:69

²⁹ Ibid:69

³⁰ Thomas Krogh, Hermeneutikk, Gyldendal Norsk Forlag AS 2009:49

og nå et sikkert grunnlag. For Gadamer var ikke fordom ikke noe negativt. Våre fordommer er knyttet til vår tid, og kultur, og Gadamer derimot, tenker at fordommer er en positiv forutsetning for forståelse. Når Gadamer sier at våre fordommer er knyttet til vår tid, trenger ikke å ha oppstått i vår tid eller være knyttet til vår tid, men det handler om hvordan historien framtrer i vår tid, for oss.³¹

For å besvare problemstillingen i avhandlingen, vil hermeneutisk metode hjelpe meg i møte med teksten i litteraturstudie, og det kvalitative intervjuet. Jeg vil reformulere tekstens språk på en forståelig måte, og anvende innholdet slik at det svarer på de spørsmål jeg har stilt. Jeg vil bruke Gadamers hermeneutiske sirkel for å vise hvordan en kan forstå teksten ut fra forholdet mellom enkeltdelene og helheten. I Heideggers og Gadamers teori om den hermeneutiske sirkel blir forskeren en del av sirkelen.³² Forståelsen av teksten vil være preget av min forforståelse og fordommer. Denne forståelsen av teksten vil påvirke min opplevelse av meg selv og den historiske situasjon. Når Gadamer bruker begrepet horisont som et bilde på forståelse, innebærer dette to ting: for det første, er min forståelse aldri uten forutsetninger. For det andre så er jeg ikke fanget av en horisont, min forståelse er alltid i utvikling, da nye momenter vil dukke opp. Denne horisonten er ikke først og fremst individuell, det handler om delte forutsetninger, som er felles for medlemmene av en kultur, en periode eller vitenskaplige skole. Den hermeneutiske sirkelen blir på denne måten et forhold mellom to horisonter.³³ I denne sammenheng er det den litterære teksten og teksten i det empiriske studiet, og meg som leser og forsker. Dette innebærer med andre ord, for å forstå teksten, må jeg forstå enkeltdelene ut fra helheten, og helheten ut fra enkeltdelene.

2.1.1. Kvalitativt intervju og Fokusgruppe

Silverman(1993) sier at kvalitativ metode er blitt mer vanlig å bruke i forhold til å teste ut teorier, og at dette er en god måte.³⁴ For å gjøre denne undersøkelsen vil jeg trenge å snakke med noen mennesker som er med i Tro og Lys fellesskapet, og som har erfaringer i møte med utviklingshemmede. Intervju vil være den metoden som vil være hensiktsmessig for å kunne få informasjon om temaet. I følge Kvale er kvalitativt forskningsintervju en metode som gir

³¹ Ibid,;51

³² Ibid:52

³³ Ibid:55

³⁴ Alan Bryman, Social Research Methodes, OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2001, third.ed.2008:373

mulighet til å få tilgang til informantenes livsverden. Det åpner for at informantene kan dele sin opplevelse og forståelse av de fenomenene som er tema for intervjuet.³⁵

Jeg vil gjøre en kvalitativ undersøkelse gjennom semistrukturert intervju.³⁶ I denne formen for intervju får vi både tilgang til informantens livsverden som nevnt ovenfor og spesielt fortolkning av mening med de fenomenene som blir beskrevet. Intervjuet vil foregå som en dialog.³⁷ I det semistrukturerte intervjuet, tar jeg utgangspunkt i en intervjuguide, der jeg stiller de spørsmålene som kan gi meg svar på problemstillingen. I utformingen av intervjuguiden var jeg oppmerksom på ikke å stille ledende spørsmål. Siden jeg er kjent i det landskapet jeg skal undersøke, så vil det bli for nært å gjøre en deltagende observasjon, derfor har jeg valgt en fokusgruppe i tillegg til de individuelle intervjuene. Den kvalitative forskning vil de funn som blir gjort, gjelde de personene som er intervjuet, og har ikke fokus på generalisert materiale. Valg av både kvalitative intervjuer, og Fokusgruppe intervju, innebærer at det kan være interessant å se på om det er erfaringer og tema som dukker opp hos flere informanter. Samtidig om trer frem ulikheter mellom de kvalitative intervjuene og Fokusgruppen under det religiøse perspektivet.

Alan Bryman sier at fokusgruppe som metode er en form for gruppe intervju hvor det er flere deltagere og hvor alle deltagerne har en kjennskap til et klart definert tema som er gjenstand for intervjuet. Oppmerksomheten er rettet mot interaksjonen og de delte meningene som kommer fram. Fokusgruppe har dermed elementer fra de to metodene, gruppeintervjuet, hvor flere diskuterer mange tema, og det som kalles fokusintervju, hvor informantene er valgt ut fordi de er kjent med, eller har vært delaktig i en spesiell situasjon.³⁸

I mitt valg av fokusgruppe, har jeg valgt å knytte tema til møte med personer som har en utviklingshemming på gudstjenesten. Intervjuguiden er da rettet mot gudstjenesten. De fleste spørsmålene vil være de samme som stilles ved de individuelle intervjuene. Hovedvekten vil i min avhandling være å gjengi den meningen som kom fram under intervjuet, samtidig vil jeg si litt om dynamikken i gruppen.

³⁵ Steinar Kvale, Sven Brinkmann, Det kvalitative forskningsintervju, Gyldendal Norsk Forlag AS 2009, :48:69

³⁶ Kvale, Brinkmann:47

³⁷ Ibid:69

³⁸ Bryman,:474-476

2.1.1.1 Valg av informanter

Jeg har strategisk utvalgt fem personer som er med i Tro og Lys, og jeg har valgt å intervju familie og venner av de utviklingshemmede, og en prest. Presten som ikke er fast på Tro og Lys, er sporadisk til stede som prest. Han har også nært kjennskap til utviklingshemmede gjennom egen familie. En av informantene er utdannet diakon, en informant er foreldre, og alle er venner av hovedpersonene.

I Fokusgruppa har jeg valgt informanter som av og til kommer på Tro og Lys gudstjenesten, og intervjuguiden vil være knyttet til gudstjenesten. Fokusgruppa består av fem personer, og jeg har valgt ut tre kvinner, og to menn, for å få begge kjønn representert.

Alle intervjuene foregikk på samme sted, nærmere bestemt i den kirken hvor Tro og Lys har sine samlinger. Jeg fikk tilgang til et rom som var godt egnet til alleintervjuene. Gjorde avtale om tid og sted. Jeg var ute i god tid før intervjuene, og forberedte rommet med båndopptaker, glass, drikke, kjeks, og opptattskilt på døren med tidspunktet. De individuelle intervjuene foregikk over to uker, hvor jeg hadde et intervju med noen dagers mellomrom. Fokusgruppeintervjuet ble gjort fire uker etter de individuelle intervjuene.

2.1.2 Ethiske utfordringer

2.1.2.1. Informasjon og samtykkeerklæring.

Informantene ble kontaktet på telefon, og spurt om de vil delta i intervjuet. De ble informert om undersøkelsen, men ikke problemstilling. De fikk informasjon om båndopptak av intervjuene og transkribering av intervjuene, jeg spurte om de syntes dette var greit. Det var positiv respons fra alle informantene. De fikk vite at navnene deres ikke brukes i oppgaven, og at intervjuene slettes etter at oppgaven er ferdig. De ble informert om hvilke uker som var aktuelt for intervjuene, og dette passet for alle. De fikk skriftlig henvendelse, med informasjon og samtykke erklæring før vi møttes. Brev med samtykkeerklæring for de individuelle intervjuene og fokusgruppeintervjuet, legges ved oppgaven, i vedlegg nr.1

2.1.2.2 Validitet og reliabilitet

Det er forskjell på kvantitativ og kvalitativ forskning i forhold til å kunne måle resultatet av forskningen, Bryman hevder at det er vanskelig å kunne generalisere, kvalitative data.³⁹ Noen forskere foreslår en annen evalueringen av kvalitativ forskning.⁴⁰ Kvale og Brinkmann beholder de vanlige begrepene pålitelighet og gyldighet⁴¹ Pålitelighet, (reliabilitet) innebærer ikke bare gyldighet metodologisk, men har med troverdighet å gjøre. Jeg har som nevnt ovenfor at jeg har brukt båndopptaker og transkribert intervjuene i sin helhet Har jeg forstått hva informantene hva informanten faktisk meddeler til meg? I et av intervjuene, var det en gang, vanskelig å høre hva informanten sa, fordi hun snakket lavt, ellers var intervjuene tydelig. Det var ikke utsagn hvor jeg ikke forstod hva informanten medelte, samtidig er det mulig å transkribere feil. Vurdering av transkriberingens gyldighet kan være mer komplisert. Jeg har valgt å transkribere direkte det informanten sier, for å formidle deres erfaringer, da det har betydning for å få svar på problemstillingen. Noen ganger har jeg endret det muntlige språket for at leseren skal forstå sammenhengen i analysen av undersøkelsen. Jeg har forsøkt å være åpen om fremgangsmåten for forskningsprosessen i metodedelen.

For at informantene ikke skal bli gjenkjent, vil jeg ikke bruke navn, alder eller yrke til de personene jeg intervjuer. De personene som blir omtalt i intervjuet er navnene endret på. Det forekommer også at kjønnet er endret. Jeg vil ikke navngi Tro og Lys gruppen, og stedet for undersøkelsen.

Overføringsverdi av kvalitative undersøkelser innebærer at kunnskap kan overføres til andre intervju personer og situasjoner.⁴² Jeg ønsker at mine funn og konklusjon kan overføres og utfordre og inspirere andre i deres møter mennesker som har en utviklingshemming. Enten dette skjer i det i eller utenfor kirkens diakonale rom.

Et annet perspektiv er at jeg som mottaker av informasjon ikke er nøytral i forhold til tema. Dette vil påvirke intervjusituasjonen, intervjuguide, og oppfølgende spørsmål. Samspillet mellom informanten og meg som intervjuer vil være med å forme dataene. Det er utfordrende,

³⁹ Bryman:376

⁴⁰ Ibid:377

⁴¹ Kvale, Brinkman:249

⁴² Kvale, Brinmann:264-265

spennende og lærerikt å gjøre en slik undersøkelse. Med utfordrende tenker jeg spesielt på at jeg forsker i et terreng der jeg er kjent. Dette kan gjøre at jeg er for nær informantene, til å ha den nødvendige avstanden. Samtidig kan det være en fordel å være kjent, da jeg lett kan sette meg inn i informantenes verden.

2.1.3 Gjennomføring av pilot intervju

Det ble først gjennomført en pilotundersøkelse, med intervju av en person som er en venn i Tro og Lys fellesskapet. Her ble spørsmålene fra intervjuguiden prøvd ut, og jeg fikk informasjon om spørsmålene kunne gi svar på problemstillingen. Dette var en nyttig erfaring. Blant annet var det et par spørsmål som gav svar på det samme og dette gjorde at jeg revurderte noen av spørsmålene. Det var også et par spørsmål som informanten opplevde som vanskelig å svare på.

2.1.4 Gjennomføringen av de kvalitative intervjuene

Etter å ha ønsket deltageren velkommen, startet jeg intervjuet med å si noe om tidsplanen for intervjuet, og informere blant annet om pause etter ca. 30 minutter, hvor det ble servert kjeiks og drikke. Jeg presenterte så en intervju guide som var delt inn i tre hovedtema. Intervjuet startet med en teknisk prøve av båndopptaker. Informantene var positive til å være med i intervjuet. Jeg opplevde en trygg og avslappet stemning. Jeg fulgte intervjuguiden i hovedspørsmålene, og stilte supplerende spørsmål underveis i intervjuet. Intervjuguide for de individuelle intervjuene; Vedlegg nr.2

2.1.5 Gjennomføring av fokusgruppe intervjuet

Fokusgruppen startet med en presentasjonsrunde, hvor alle presenterte seg med navn og alder. Jeg ba den enkelte å skrive navnet på et navnskilt, som de satte foran seg på bordet. Jeg sa, litt om hvilke tanker jeg hadde om gruppen. Jeg informerte om at jeg hadde laget intervju guide for undersøkelsen. Når jeg stilte spørsmål, ønsket jeg ikke å styre hvem som svarte, så de var fri til å komme med enten svar, innspill eller replikker. Jeg ville se om gruppedeltagerne kom på banen selv, men hvis noen ble for tilbakeholdne, hjalp jeg dem inn på banen. Jeg

informerte om noen normer for samtalen, blant annet det, at en snakker av gangen. Jeg forklarte at dette var viktig for opptakets skyld og når jeg senere skulle skrive ut samtalen. Det var ingen av informantene som sa noe om yrkesbakgrunn i sin presentasjon av seg selv, men flere sa at de var pensjonister. Det kom likevel frem for et par under intervjuet. Alle informantene kom på banen, det var noen som var litt mer aktive enn andre, men ingen ble dominerende. Intervjuguide for fokusgruppe intervjuet; Vedlegg nr.3.

2.1.6 Transkribering av intervjuene

Jeg la intervjuet inn på datamaskinen samme dag som jeg gjorde intervjuet.

Transkribering av intervjuene startet etter at de fire kvalitative intervjuene, var ferdig

Intervjuene ble transkribert i sin helhet, og følelsesuttrykk ble beskrevet i parentes.

Transkriberingen av fokusgruppe intervjuet ble gjort på tilsvarende måte. De enkelte informantene ble anonymisert, allerede under transkriberingen av intervjuene. Da alle

intervjuene var skrevet ut, leste jeg gjennom intervjuene, og skrev kommentarer i marginen i form av nøkkelord på de svarene som kunne være aktuelt å bruke i analysen.

Deretter kategoriserte jeg i temaer og skrev det inn på regneark.

Jeg holdt fast på de tre hovedaspektene jeg hadde i intervjuet, nemlig det sosiale aspektet, relasjonsaspektet og det religiøse aspektet. Jeg har plassert de kategoriserte temaene inn under de tre hovedaspektene. Kvale og Brinkmann sier at kategorisering og koding, bidrar til en konseptualisering av utsagn, og at de to begrepene brukes om hverandre.⁴³ Jeg vil først presentere de temaene som kom frem under det sosiale aspektet, og relasjonsaspektet i de kvalitative intervjuene. Deretter vil jeg knytte det som kom frem i forhold til det religiøse aspektet til gudstjenesten. Jeg vil først analysere de kvalitative intervjuene, deretter fokusgruppe intervjuet.

⁴³ Kvale/Brinkman: 208-

I TEORIER ANVENDT I OPPGAVEN

3.1 Hva er utviklingshemning?

Det å ha en utviklingshemning innebærer å ha en funksjonsnedsettelse. For å bruke betegnelsen utviklingshemning, må personen ha en betydelig svikt i kognitive funksjoner. Denne kognitive svikten skal ha kommet til syne i personens utviklingsperiode. De siste 10 årene har en forlatt betegnelsen psykisk utviklingshemmet, og bruker i stedet betegnelsen utviklingshemmet.⁴⁴ I Sverige og Danmark brukte de lenge handikap på betegnelsen av den relasjonelle siden ved funksjonshemming. I 2007 avvirket Sverige denne terminologien som offisielt begrep, antagelig fordi dette var ute internasjonalt. De skulle nå bruke ordene ”funktionsnedsättning” om individet og ”funksjonshinder” om det relasjonelle. Danmark bruker fortsatt handikap.⁴⁵ I engelsk språklig faglitteratur ble ordet ”mental retardation” brukt, også gjeldene i norske fagmiljøer. På slutten av 1980 tallet ble det endret til ”learning disabilities” eller learning difficulties, og denne benevnelsen brukes fortsatt. I USA brukte de mental retardation inntil nylig, men endret seg i 2007-2009 til at det skulle stå people forand, det ble da, ” people with mental retardation.”⁴⁶

I det medisinske diagnosesystemet i dag, knyttes utviklingshemming til to faktorer: Det første er at en fungerer intelligensmessig klart under gjennomsnittet, og det andre er at det oppstår i utviklingsperioden. I Norge er det offisielt fulgt Verdens helseorganisasjons diagnosemanual ICD, og den foreligger i dag i versjon 10.⁴⁷ Utviklingshemming er en samlebetegnelse som innebærer tilstander som kan ha ulike årsaker, og svært forskjellige funksjonsforstyrrelser. Det er viktig å presisere at: ”psykisk utviklingshemming er først og fremst en administrativ diagnose, eller kategori og ikke en sykdomsbenevnelse (NOU 1991 nr.20)”⁴⁸

Mennesker med psykisk utviklingshemming kan ha forskjellige grader av utviklingshemming, fra mild til dyp - utviklingshemming. Noen mennesker kan være multifunksjonshemmede, med omfattende hjerneskade, og de kan da mangle evnen til å uttrykke seg språklig, og det kan se ut til at de mangler oppfatningsevne og språkforståelse.

⁴⁴ Jarle Eknes, Utviklingshemmet og psykisk helse,2000;Torhild Melgård, Utviklingshemning:11

⁴⁵ Jan Trøssebro, Hva er funksjonshemming, Universitetsforlaget 2.opplag 2013:34-35

⁴⁶ Ibid.:35

⁴⁷ Ibid:40

⁴⁸ Torhild Melgård:17

3.1.1 Historisk tilbakeblikk

I tiden før industrialiseringen, spilte ikke det offentlige noen stor rolle i hverdagslivet. Det å få hjelp var i hovedsak basert på slektninger, eller lokalt forsorgssystem. Det vokste frem en form for institusjon på 1600-1700 tallet, som gikk under navn som; fattighus, tukthus eller såkalte dårekister.⁴⁹ Det historiske tilbakeblikket er hentet både fra den generelle historien og historien som er knyttet til den norske kirke. De holdningene til utviklingshemmede som er i samfunnet, gjenspeiler seg i kirken. Det historiske tilbakeblikket innebærer en mørk historie, hvor utviklingshemmede har måttet leve med merkelapper som har vært sårende. ”Det historiske perspektivet er viktig, det hører med fordi det er med på å forklare de holdninger og standpunkter vi har i dag.”⁵⁰Utviklingshemmede har gjennom historien blitt behandlet på samme måte som alvorlig sinnslidelse. I oldtiden ble den gale betraktet som besatt av onde krefter.

Tiden før industrialiseringen, spilte ikke det offentlige noen stor rolle i hverdagslivet og samfunnet. Det å få hjelp i vanskelige situasjoner var i hovedsak basert på basert å få hjelp der en bodde, av sine egne slektninger, eller av et lokalt forsorgssystem. Det vokste frem en form for institusjon på 1600-1700 tallet, som gikk under navn som; fattighus, tukthus, tukthus eller såkalte dårekister.⁵¹

Vårt menneske syn avspeiler seg, på den måten vi forholder oss til menneske. Menneskets verdi har i varierende grad blitt vurdert ut fra deres evne til å forstå, og evne til å ta til seg kunnskap. De fleste utviklingshemmede ble utestengt fra trosfellesskapet, ble de ikke oppfattet som ”dannelsesdyktig,” fordi de ikke kunne ta til seg Guds ord,⁵² Mennesker med utviklingshemming har blitt sett på som annerledes, som om de ikke var mennesker slik som andre. Det ser ut til at det er letter å behandle de mennesker som er annerledes dårligere, og frata de verdighet og rett til et verdig liv.

⁴⁹ Trøssebro:

⁵⁰ Sølvi Dahle:33

⁵¹ Jan Trøssebro:86

⁵² Dahle:33

3.1.2 Kirken etter HVPU reformen

Kirkemøtet i 1989, påla Den norske kirke og engasjere seg i tilbakeføringen av utviklingshemmede i lokalsamfunnet. De siste tyve årene har det skjedd en forandring når det gjelder inkludering av mennesker med utviklingshemming i menigheter og livssynsfellesskap. Dnk har nedfelt i sin målsetting at alle, uansett funksjonsnivå, skal få et likeverdig tilbud. Veiledningsheftet ”Deltagelse og tilhørighet; Inkludering av mennesker med utviklingshemming i tros og livssynssamfunn” kom høsten 2009⁵³

Situasjonen i dag er at de fleste voksne mennesker med utviklingshemming bor i kommunale leiligheter eller i bofellesskap. Noen kommuner har egne bedrifter, og arbeidsfellesskap som de utviklingshemmede er ansatt. Torgauten sier at i den offentlige omsorgen viser det seg at tjenestemottakerens rett til å utøve tro eller livssyn, og tjenesteyterens ansvar for å legge til rette for dette, er lite kjent blant tjenesteyterne. Grunnlovens § 2 omhandler friheten til religionsutøvelse, og det står: ” Alle indvaanere av Riget have fri Religionutøvelse”⁵⁴ Dette innebærer at alle innbyggerne i Norge har rett til fri religionsutøvelse, og det er en av grunnsteinene i det norske samfunnet.

I denne retten ligger også respekten for den enkeltes valg å tilhøre eller ikke tilhøre et tros- eller livssynssamfunn. Tjenestemottakere, som er avhengig av hjelp for å utøve sin tro, trenger noen i samfunnet som har ansvaret for å gi denne hjelpen.

3.2. Perspektiver på utvikling av identitet

Det ikke er enkelt å se på utvikling i trinn eller faser knyttet til mennesker som har en utviklingshemming. Derfor har jeg valgt å fokusere på relasjonens betydning mellom mor (eller omsorgspersonen) og barnet i utvikling av identiteten. Dette vil jeg nå belyse gjennom tilknytningsteori og selvutvikling gjennom et kommunikasjons perspektiv.

Tilknytningsteorien fokuserer på den viktige tilknytningen som barnet utvikler i møte med den nære omsorgspersonen, og som danner grunnlaget for om barnet møter verden med tillit eller mistillit. Tilknytningsteoretikere blir gjennom forskningen oppmerksomme på betydningen av det følelsesmessige båndet som knyttes mellom tilknytningspersonen og barnet, og betydningen av samsillet mellom barnet og tilknytningspersonen.

⁵³ Dahle:38-39

⁵⁴ Dahle, Torgauten:49

Kommunikasjon og samspill har stor betydning i møte med utviklingshemmede, noe jeg ikke synes at tilknytningsteorien utdyper på en god nok måte. Per Lorentzen tar utgangspunkt i Spedbarnsforskeren Daniel Stern utvikling av relasjonsdomene, når han utdyper samspillet betydning av relasjonen, i møte med utviklingshemmede.⁵⁵ Jeg belyser først tilknytningsteori, deretter utviklingen av selvet i et kommunikasjons perspektiv.

3.2.1. Tilknytningsteori

Møte med mor ved livets begynnelse legger grunnlaget for trygghet eller mistillit i relasjoner. Dette møte med mor kan gjøre at barnet opplever en angst for å bli forlatt, eller det kan føre til en grunnleggende tillit. En relasjon av tillit innebærer at det ikke er så farlig å være sårbar. Den som kjenner på mistillit i en relasjon er ikke trygg nok til å ta av seg rustningen, og er i beredskap til å forsvare seg mot svik.⁵⁶ Denne tilknytningen vil følge oss gjennom livet og komme til syne i alle våre følelsesmessige relasjoner. Fra den britiske barnepsykiateren John Bowlby presenterte et utkast til tilknytningsteori, har forskningen i dag kommet fram til en fordypet og solid empirisk forankring.⁵⁷

Mennesket er en relasjonell skapning, og er styrt av to grunnleggende behov, behovet for relatedness, nærhet til andre mennesker, og behovet for self – definition, tilknytningsteorien betrakter disse eksistensielle drivkreftene i samspill med hverandre. Det ene er tilknytningssystemet som motiverer oss til å søke nærhet, for å bli forstått og beskyttet av andre. Det andre er systemet for nysgjerrig utforskning, som motiverer oss til å oppdage og undersøke verden rundt oss.⁵⁸

Margareth Mahlers teori beskriver barnets utvikling gjennom en separasjon - individuasjons prosess som foregår i barnets tre første leveår. Bowlby`s perspektiv har mye til felles med Mahler`s perspektiv på den tidlige utviklingen, men tilknytningsteorien åpner opp for å revidere enkelte sentrale deler av Mahlers teorigrunnlag. Tilknytningsteoretikere som Bowlby, hevdet at det ikke er separasjon fra sin tilknytningsperson som er den viktigste utviklingsoppgaven i 9-18 mnd. alder. Det er heller å sikre god nok tilknytning som gir

⁵⁵ Lorentzen Kommunikasjon med uvanlige barn:33

⁵⁶ Hallsteinsen:84

⁵⁷ Wennerberg:11

⁵⁸ Ibid:33

mulighet for barnets selvstendighet. Det handler om en samtidighet i nærhet og atskillelse, et sentralt aspekt som kan gå tapt dersom barnets tidlige utvikling kun beskrives i lys av separasjon - individuasjon.⁵⁹ Tilknytningsteorien vokste frem fra observasjoner av små barns reaksjoner på separasjon og påkjenninger. Bowlby`s vektlegging av det tidlige miljøets betydning for barnsutvikling gikk imot etterkrigstidens medisinske paradigme i psykiatri. Forestillingen om at psykiske forstyrrelser ensidig ble knyttet til arvelighet.

3.2.1.2 Menneskets tilknytningsadferd

Bowlbys forskning og teori gikk i mot teorien om matingens betydning for tilknytningen. Det primære var relasjonen til tilknytningspersonen. Når begrepet ”tilknytning” brukes i utviklingspsykologisk sammenheng, er det en oversettelse av det engelske ordet ”attachment”, som viser til at noe svakere knytter seg til noe sterkere og større.⁶⁰ Tilknytningsteori gir forklaringer på hvordan og hvorfor det oppstår et psykologisk bånd mellom barnet og nærmeste omsorgsgiveren. Dette båndet blir så sterkt at det handler om liv eller død, men tilknytningen handler om noe mer enn fysisk overlevelse. Relasjonene dannes for å dekke grunnleggende psykologiske behov for kontakt, nærhet, trøst, trygghet og affektregulering.⁶¹

Til å begynne med er tilknytningsadferden udifferensiert, og adferden retter seg mot en eller få tilknytningspersoner: ”Omtrent akkurat i den alderen som barn begynner kunne krabbe på alvor og dermed har muligheten til å forflytte seg bort fra forelderen, trer tilknytningsmekanismen inn.”⁶² Når barnet er mellom ett og tre år når tilknytningsadferden sitt høydepunkt, noe som innebærer at det aktiveres lettere, men samtidig vil tilknytningsadferd alltid være der.

3.2.1.3 Tilknytningsmønster

Bowlby valgte å fokusere på barnets tidlige påkjenninger og separasjoner, fordi virkningen av dette kunne observeres, og dokumenteres, men han så betydningen av det følelsesmessige samspillet mellom barnet og foreldrene, men tvilte på at det kunne studeres empirisk.

⁵⁹ Wenneberg:19

⁶⁰ Hallstensen: Hallstensen siterer Broberg 2006:86

⁶¹ Hallstensen:86

⁶² Wennerberg, Wennerberg siterer Broberg 2006:40

Den amerikanske psykologen Mary Salter Ainsworth, skapte imidlertid en metode, den såkalte fremmedsituasjonen i 1964, som gjorde det mulig å observere og kartlegge defensive strategier som barn griper til for å håndtere utrygge tilknytningsrelasjoner.⁶³ Bowlby`s samarbeid med Ainsworth førte tilknytningsteorien inn i en ny fase.⁶⁴ Ainsworths sentrale oppdagelse var at små barns tilknytningsadferd er formbar, og forskjellen i barnets adferd gjenspeiler hvordan foreldrene møter barnets behov for nærhet forskjellig. I studie av fremmedsituasjonen, ble forskningsleder plassert i et rom med leker.

1. Mor og barn kommer inn i rommet. Hva gjør barnet nå? Våger det og utforske lekene, eller er redselen så stor at barnet holder seg tett inn til mor?

2. En fremmed kommer inn og moren går ut. (denne sekvensen skjer to ganger) Hvordan reagerer barnet på separasjon og den fremmede?

3. Etter en kort stund kommer moren tilbake. Hvordan blir gjenforeningen mellom barnet og moren?

Ainsworth registrerte barnets reaksjon på disse tre observasjonspunktene; utforskning av nye omgivelser, separasjon, og gjenforening. Hensikten med fremmedsituasjonen var (1) å studere balansen mellom utforskning og trygghets søken, og (2) å undersøke barnets evne til å bruke forelderen som ”trygghetsgenerator” dvs. en å hente trygghet hos, slik at modigere utforskning blir mulig.⁶⁵ Ainsworths studier skulle vise at omsorgen barnet opplever i møte med foreldrene *første leveåret*, gir ulike tilknytningsmønstre som viser seg i det *andre leveåret*.

Barna viste tre tydelig forskjellige tilknytningsmønstre. Det ene var Trygg tilknytning. Det andre, deles i to utrygg unnvikende og utrygg ambivalent. Den siste var tilknytningen var desorientert tilknytning. Disse tilknytningsmønstrene vil som regel prege barnet gjennom barndommen.⁶⁶

⁶³ Wennerberg:50

⁶⁴ Wennerberg:53

⁶⁵ Hallstensen:87

⁶⁶ Wennerberg:54

1. Trygg tilknytning.

Hovedvekten av barna som ble studert viste en adferd som bekreftet teorien, de benyttet moren som en trygg base, mens de utforsket. De var både engstelig og utforskende når de kom inn i rommet, så lenge mor var i rommet som en *trygg base*. De reagerte tydelig med gråt og protest når mor forlot rommet, men lot seg raskt trøste da hun kom tilbake. Disse barna som hadde en trygg tilknytning viste gjennom Ainsworths analyse at moren var følelsesmessig *tilgjengelig og lydhør* for barnets signaler. De var oppmerksomme på barnets behov, når det gjaldt nærhet, trøst, og selvstendig utforskning.⁶⁷

2. Utrygg unnvikende tilknytning.

Barna virket helt uberørt av at moren forlot rommet. De viste heller ingen gjensynsglede da hun kom tilbake, og de avviste hennes forsøk på kontakt.⁶⁸

Ainsworth tolket det slik at disse barna undertrykte følelsene som ble vekket i fremmedsituasjonen. Senere er det gjort fysiske tester i fremmed situasjonen som har bekreftet barnas stressnivå med svette, økt hjerterate, pupillutvidelse, og forhøyet nivå av stresshormoner i blodet.⁶⁹ Bowlby sier at barn som utvikler dette tilknytningsmønstrer kan utvikle ” det falske selvet ” som Winnicott snakker om.⁷⁰

3. Utrygg ambivalent tilknytning.

Disse barna viste en motsatt adferd enn de med den unnvikende adferden. De ville ikke slippe morens skjørtekant og de utforsket ikke lekene i det nye rommet. Oppmerksomheten var rettet mot at de ikke skulle miste nærkontakten med mor, og når mor gikk ut, reagerte de sterkt, og de lot seg ikke trøste da moren kom tilbake. Materialet viste at mødrene møtte sine barns tilknytningsbehov på en uforutsigbar måte, der de av og til var tilgjengelig og gav nærhet. Det følelsesmessige samspillet var i stor grad beroende av mødrenes behov.⁷¹ De utrygge ambivalente barna har opplevd at de må rope høyt for å få kontakt med mor, og de prøver å øke kraften i følelsen i håp om å oppnå og opprettholde kontakten med mor. De har også lært seg at avvising av mor kan føre til kontakt, og dette er bakgrunn for deres ambivalente adferd.⁷²

⁶⁷ Wennerberg 1.55

⁶⁸ Wennerberg .:55

⁶⁹ Hallstensen:88

⁷⁰ Hart,Schwartz.80

⁷¹ Wennerberg:56

⁷² Hallstensen:88

Det er relasjonen til den primære tilknytningspersonen som skaper den grunntilliten hos barnet, som kan observeres i barns adferd i fremmedsituasjonen ved ett års alder. Det grunnleggende for den trygge tilknytningen er at barnet har fått fysisk og psykologisk nærhet og forståelse. Dette trenger barnet for å kunne tåle og regulere stress. Dersom denne nærheten og forståelsen uteblir, tvinges barnet til en tilpasning for å få sin redsel regulert.⁷³

Karlen Lyons-Ruth beskriver at forsvar oppstår i relasjonen, ikke i barnet selv. I motsetning til intrapsyke teorier hevder tilknytningsforskningen at forsvar oppstår og utvikles i det intersubjektive feltet.⁷⁴ Siden barnet er totalt avhengig av tilknytningspersonen, for sin fysiske og psykologiske overlevelse, er det i denne relasjonen barnets forsvarsstrategier tar form.

Resultatet av Ainsworths forskning viste at det ikke var kun separasjon fra den primære omsorgspersonen som var årsak til tilknytningsrelaterte problemer. Det hverdagslige samspillet mellom en fysisk nærværende mor, var resultatet annerledes enn forventet. Ainsworths sentrale funn, var at lignende reaksjoner og defensive mønstre også kunne observeres i mindre dramatisk form i fremmedsituasjonen hos barn som ikke hadde opplevd traumatiske separasjoner eller påkjenninger, slik som Bowlby og Robertson hadde studert. Barnets tilknytning formes som svar på den typen foreldreomsorg de møter, og de sterke følelsene dette vekker.⁷⁵ På bakgrunn av Ainsworths studier ser Bowlby betydningen av foreldrenes psykologiske tilgjengelighet, og poengterer at fysiske separasjoner ikke er eneste forklaringen på tilknytningsadferdens problematikk. Bowlby poengterer at selv om moren er til stede fysisk, men er psykisk fraværende, vil barnet oppleves det som om tilknytningspersonen er fysisk fraværende.⁷⁶

En oppsummering av dette er at Ainsworth oppdaget to utrygge tilknytnings stiler, som er hverandres motsetning. De utrygge ambivalente prøver å tiltrekke seg så mye oppmerksomhet som mulig, mens de utrygge unnvikende prøver å unngå å bli lagt merke til.⁷⁷

⁷³ Wennerberg:51

⁷⁴ Wennerberg:

⁷⁵ Wennerberg:58

⁷⁶ Wennerberg:58

⁷⁷ Hallstensen:88

3.2.1.4 Tilknytning som indre arbeidsmodell

Bowlby presiserer at tilknytnings adferd er noe vi bærer med oss hele livet, det er grunnlaget for hvordan individet føler, tenker og handler i nære relasjoner. Gjennom det tidlige kke verbale samspillet mellom barnet og tilknytningspersonen bygger barnet opp en indre arbeidsmodell, slik Bowlby kaller det. Denne indre arbeidsmodellen består av indre mentale representasjoner, det vil si indre bilder av seg selv og tilknytningspersonen, og forventninger om hvordan tilknytningsadferden blir besvart av mor. Begrepet indre arbeidsmodell hentet Bowlby fra kognitiv psykologi, for å presisere at disse indre bildene og forestillingene er aktive prosesser som individet bruker for å danne seg en forutsigbarhet. Arbeidsmodellene representerer ”affektive kognitive skjema,” som er strategier for affektregulering. De er ikke fastlagte en gang for alle, men handler om mentale prosesser som styrer individets oppmerksomhet, og som bearbeider indre og ytre tilknytningserfaring.⁷⁸

Lyons-Ruth mener at tilknytningsteorien burde utvides. Tryggheten skapes ikke bare gjennom en fysisk nærhet, men like mye gjennom den intersubjektive kommunikasjonen som ved ansiktsuttrykk, blick, gester. Ainsworth utvidet Bowlbys perspektiv hvor hun fokuserte på foreldrenes lydhørhet for barnet følelsesmessige kommunikasjon.⁷⁹

”Jeg tror at utvidelsen av tilknytningsteorien, til å omfatte tidlige intersubjektive prosesser, som former barnets opplevelse av seg selv og andre, i videste forstand forandrer den til en teori om kjærlighet”⁸⁰

Dette perspektivet var allerede tilstede innen tilknytningsforskningen, men ble ikke så tydelig formulert. Helhetlig kan tilknytningssystemet sees på som menneskets evne til å skape og opprettholde nære følelsesmessige relasjoner, dette innebærer gjensidig psykologisk innlevelse og forståelse, noe som gir individet beskyttelse i fare.

⁷⁸ Wennerberg:65-66

⁷⁹ Ibid:97-98

⁸⁰ Ibid:100

3.2.1.5 Tilknytningsstiler hos voksne

Som beskrevet tidligere, ble barn observert i fremmedsituasjon, og forskerne fikk informasjon om barnas reaksjoner. Dette er vanskelig å tenke seg i forhold til ungdom og voksne.

Hvis tilknytningsmønsteret finnes etter tidlig barndom, vil en likevel tenke at dette lever i personens indre, som mønster av refleksjoner, automatiske tanker og følelser som er knyttet til reaksjoner som repeteres i relasjoner. Disse tilknytningsmønstrene kan noen ganger skjules for omgivelsene, mens andre ganger kommer de tilsyne gjennom handling.⁸¹

Main utviklet et spesialtilpasset intervju for voksne for å undersøke tilknytningskvaliteten; Adult attachment Interview. Hensikten var å avdekke individets bevissthets tilstand med tanke på tilknytning. Det viste seg at voksne hadde de samme tilknytningskategoriene som barn.⁸² De som var trygge og autonome gav uttrykk for at de satte pris på sine tilknytningserfaringer og nære relasjoner, og de viste evne til metakognitiv selvobservasjon. Main la vekt på denne evnen under intervjuet, og innebærer at intervjupersonen kan reflektere over egne utsagn og korrigere beskrivelser, hvis vedkommende ser at beskrivelsen ble feilaktig. Grunnlaget for denne evnen, er at våre mentale representasjoner ikke er det samme som virkeligheten, og de kan harmoniseres i større eller mindre grad med de faktiske forholdene. Etter hvert som barnet vokser og modnes, vil arbeidsmodellene videreutvikles til mer avanserte varianter. Tilknytning kan endre seg gjennom livet sier forskningen. Den personen som i utgangspunktet har hatt en trygg tilknytning, kan bli utrygg hvis belastningen blir for stor, som ved et tillitsbrudd, eller tap som er så kraftig at den indre arbeidsmodellen forskyves.⁸³

Den utrygge kan bli trygg, hvis hun gjør nye erfaringer, som er så betydningsfulle at det endrer grunnlaget i den indre arbeidsmodellen. Barnet bærer med seg den indre arbeidsmodellen, i nye møter med andre mennesker. For hvert utviklings steg, blir nye erfaringer av hvordan relasjonene fungerer, lagt inn i den mentale modellen. De mønstrene som er basert på tillit eller mistillit, veves inn gjennom de forskjellige fasene i livet, og det kan skje endringer i tilknytningsmønstrene. Mønstrene av tillit eller misstillit, kan forklare noe av det vi gjør, eller ikke gjør i forhold til hverandre. De emosjonelle reaksjonsmønstrene vi har med oss som for eksempel; pågåenhet, tilbakeholdenhet, forventning, skam, mot, mismot, iver og nysgjerrighet, har alle i seg avtrykk av de erfaringer som ligger i den indre

⁸¹ Hallstensen: 89

⁸² Wennerberg:67

⁸³ Hallstensen:89

arbeidsmodellen.⁸⁴ Skammens fenomenologi er inngående drøftet innen psykoanalytisk tradisjon, og relasjonelle tilnærminger, men det er ikke gitt noen stor plass innen tilknytningsteorien.

3.2.2 Selvutvikling i et kommunikasjonsperspektiv

Lorentzen er psykolog, og han har erfaring med barn, og med voksne utviklingshemmede. Han ble kjent med de utviklingshemmede gjennom å være veilederen for de og personalgruppen i tilrettelagte boliger. Han ble opptatt av avstanden i relasjonen dem i og dette førte til endring av fokus, fra et individ perspektiv, til et mellommenneskelig perspektiv. Lorentzens utgangspunkt er at utviklingshemming handler om sosial relasjon mellom mennesker. Hvordan det enkelte mennesket lever sitt liv med sin annerledeshet, vil være avhengig av relasjoner til andre over tid.⁸⁵

Lorentzen bruker betegnelsen uvanlige barn. Barn med medfødte og tidlig oppståtte nevrologiske skader, syndromer og diagnoser, er først og fremst barn på linje med andre barn. Lorentzen tar utgangspunkt i synet på utvikling slik som blant annet spedbarnsforskeren Daniel Stern fremstiller det. Stern er opptatt av hvordan det tidlige samspillet mellom mor og barn organiserer fremveksten av det gryende selvet, og selvbevisstheten. Fremveksten av det gryende selvet knytter Lorentzen til barnets psykologiske grunnbehov, som må ivaretas for å sikre sunn og positiv utvikling.⁸⁶ Jeg vil belyse disse psykologiske grunnbehovene, under hovedtemaene: samspill, mening, og kommunikasjon.

3.2.2.1 Samspill

Barnet har behov for oppleve seg selv som en engasjert deltaker i samspill med andre. Kommunikasjon og språk er basert på at *samspillet* er utgangspunktet, som alt annet henger sammen med. (sosial forståelse, bevissthet, kommunikasjon og språkbruk). Samspillet handler om synkroniseringen av kroppslige uttrykk, og handlinger som foregår mellom barnet og omsorgspersonene. Dette kommer i gang rett etter fødselen, først i form av at mor finner fram

⁸⁴ Hallstensen:89-90

⁸⁵ Lorentzen : Fra tilskuer til deltaker:40-51

⁸⁶ Lorentzen: Kommunikasjon med uvanlige barn: 32

til barnet sitt, og blir kjent med barnets naturlige rytme av våkenhet, stemning og temperament.⁸⁷ Stern kaller dette for den gryende orienteringen.⁸⁸ ”Det beste bildet på menneskets sjel, er menneskets kropp,”⁸⁹ Språkopplæring kan forstyrre og erstatte den naturlige kommunikasjonen mellom barnet og nære omsorgspersoner.⁹⁰ Selv om den naturlige kommunikasjonen er nonverbal, knytter den barnet følelsesmessig og opplevelsesmessig til andre, *en nærhet barnet ikke kan unnvære.*⁹¹ ”Den tause kroppslige kunnskapen, og den sosiale forståelsen samspillet frembringer, gjør det mulig for barnet å handle.”⁹²

3.2.2.2 Mening

Barnet har behov for følelsen av å være med å skape mening og formidle mening til andre, og opplevelse av kontinuitet og sammenheng⁹³

Mening skapes sammen med andre, det en gjør har sammenheng med hva den andre gjør. Ved å tilpasse seg hverandre finner en sammen fram til en felles forståelse av hva man holder på med. Den enkeltes bidrag gir ikke mening uten den andres bidrag. Skal samhandlingen bli gjensidig er det nødvendig med felles anstrengelser, om enn ikke *likeverdige.*⁹⁴ Denne anstrengelsen er det Stern kaller *matching og inntoning.* De tre mentale tilstandene som ikke krever språk er, *felles oppmerksomhet, felles intensjoner og å dele affektive tilstander.*

Barnet oppdager responsen fra moren når det peker, samtidig veksler det mellom å se på moren og målet, og det leser morens ansiktsuttrykk, for å få bekreftelse på at hun har forstått det tilsiktede målet.⁹⁵ At moren tillegger barnet konsekvent mening i det barnet foretar seg, er en forutsetningen for at barnet erverver intersubjektivitet. En like viktig er at forutsetning, moren er emosjonelt tilgjengelig for at barnet skal utvikle sitt relasjonelle selv. Det viktige er

⁸⁷ Ibid:36-37

⁸⁸ Stern:65

⁸⁹ Lorentzen; Kommunikasjon med uvanlige barn:23

⁹⁰ Ibid:17-18

⁹¹ Ibid:37

⁹² Ibid:39

⁹³ Ibid:32

⁹⁴ Ibid:41-42

⁹⁵ Stern: 195

å oppleve - sammen, dele eller det å være i *communion*.⁹⁶ Interaksjon med annen foregår nå ansikt til ansikt.⁹⁷

Separasjon og individuasjon bygger på intersubjektivitet. Hvis barnet mangler følelsesmessig inntoning, blir det ikke bekreftet på sitt følelsesliv og sin indre verden. Dette kan føre til en *alene følelse*, og opplevelse av å være annerledes enn andre. Hvis barnet ikke får bekreftet sine følelser, kan det bygge opp, sin egen private verden, som senere blir en fantasi verden, med sin egen logikk og egne sosiale regler.⁹⁸ Denne tilstanden av mangel på felles opplevelse eller delte følelser, kan være det institusjonaliserte barn opplevde for tiår siden.⁹⁹

*Utviklingshemmede som har bodd på institusjon hele livet, har nok erfart dette. Når det gjelder å lære å fungere sammen med andre, er barnet helt avhengig av dette fellesskapet. Filosofen Ludwig Wittenstein sier at barn lærer gjennom å tro på voksne, troen kommer før tvilen.*¹⁰⁰

Stern peker på tre utviklingsmessige kvalitative endringer i forhold til språk. For det første utvikler barnet en selvbevissthet, det kan gjenkjenne seg selv i speilet, si meg, og noen ganger kan de si navnet sitt. For det andre kan barnet begynne å leke symbolsk, det kan gi et bildet av ønsket realitet og historisk realitet. Til sist utvikler barnet det verbale språket og tar i bruk det.¹⁰¹

3.2.3 Kommunikasjon

Barnet har behov for å oppleve seg selv som et sammenhengende fysisk og psykologisk hele.¹⁰²

Lorentzen henviser til Martin Bubers kjente formulering :”I begynnelsen er relasjonen.”¹⁰³ Buber peker på det betydningsfulle i vårt møte med et annet menneske som et ”Du”. ”Jeg-Du” og ”Jeg-Det,” er begreper som sier noe om relasjonen mellom to mennesker. ”Jeg - Det” blir

⁹⁶ Løvlie Schibbye, Relasjoner:71

⁹⁷ Karterud og Monsen:74

⁹⁸ Stern:208-209

⁹⁹ Stern:274-275

¹⁰⁰ Lorentzen, kommunikasjon med uvanlige barn:43

¹⁰¹ Karterud og Monsen:78

¹⁰² Lorentzen kommunikasjon med uvanlige barn:32

¹⁰³ Ibid:97

den andre et objekt, gjennom at jeg forholder meg til det ytre ved denne personen. På denne måten blir ”Jeg-Det” en måte å være i verden. Jeg har på denne måten et ytre forhold til meg selv og andre. Mens Jeg-Du relasjonen er preget av åpenhet, direktehet og nærvær.¹⁰⁴ Jeg – Du kan bare sies i betydningen hele menneskets vesen, jeg blir til i relasjonen med den andre som et Du, og jeg blir til i det Jeg sier jeg Du.¹⁰⁵ Det vi sier til hverandre med våre ord, kroppslige fakter og ansiktsuttrykk er betydningsfullt. Vår tilstedeværelse sammen og for hverandre, har enda større betydning. I dette samspillet og felles aktivitet mellom mennesker formes ”sinnet” og ”bevisstheten.” Kommunikasjonen med andre gjør at vi får sammenholde egne fornemmelser, tanker og forestillinger. Vi forstår oss som den andre.¹⁰⁶ Dette kaller Stern intersubjektivitet.¹⁰⁷

De som strever med språket, foretrekker ”hjemmesnekrede” måter å utrykke seg på, som tegn, kroppsbevegelser, gester, lyder og mimikk, selv om de har lært noen ord. Disse måtene å utrykke seg på, oppstår i det daglige samspillet med nære omsorgspersoner, og behovet for å formidle hvordan en har det. Gjennom samspillet lærer de å kjenne hverandre.¹⁰⁸ ”Hos multifunksjonshemmede kan kommunikasjonen foregå ved hjelp av ørsmå endringer i muskeltonus, pusterytme, øyebevegelser eller andre minimale kroppsuttrykk.”¹⁰⁹

For å ”finne seg selv,” trenger barnet tid, og rom til å dvele i egen opplevelse av hva som fanger oppmerksomheten. Denne dvelingen er mulig når barnet opplever at den andre bekrefter og forholder seg aktivt til opplevelsen, og samtidig nyanserer ved å legge til noe av sitt eget.

”Hvis en opplevelse av selvstendig mestring skal ha betydning i forbindelse med kommunikasjon, må det handle om kompetanse, i gjensidig regulering av handlinger og ytringer, via former som er utviklet i fellesskap”¹¹⁰

Spedbarnsforskeren Colwyn Trevarthen ser mange likheter mellom musikalsk følelsesmessig improvisasjon i musikkterapi, og det tidlige samspillet mellom mor og barn. I studiet av

¹⁰⁴ Schibbye, Anne- Lise Løvlie:243-244

¹⁰⁵ BuberMartin:18

¹⁰⁶ Lorentzen Per,Fra tilskuer til deltaker:191

¹⁰⁷ Ibid :191

¹⁰⁸ Lorentzen:Kommunikasjon med uvanlige barn

¹⁰⁹ Ibid54

¹¹⁰ Lorentzen, kommunikasjon med uvanlige barn:173

samspill ble det avdekket en rekke musiske fenomener og samspillsmønstre, og musikalske uttrykk er den beste måten disse uttrykkes på.¹¹¹

3.2.3.1 Kommunikasjonens psykologiske aspekter.

Barnet har behov for følelsen at det er et subjekt som kan oppnå kontakt og være i intersubjektiv kontakt med andre.¹¹²

Lorentzen trekker inn barnepsykiateren, Donald Winnicott,. Winnicott bruker begrepet det mellomliggende rommet, det rommet som barnet og omsorgspersonen står i psykologisk forbindelse med hverandre.¹¹³

”Primær bevissthet er i selve øyeblikket å sammenføye det intensjonelle objektet og vitalitetssignalene fra kroppen. Signalene fra kroppen spesifiserer at det er du selv som nå opplever det intensjonelle objektet. En fornemmelse av selv bryter fram som en opplevelse av det intensjonelle objektet. Det er opplevelsen av å være levende mens du møter verden(eller deg selv)i ethvert øyeblikk. Det er en bevissthet om selve det å gjennomleve en opplevelse.”¹¹⁴

Endring i kommunikasjonen det første leveåret, har sammenheng med psykologisk nærhet og avstand, og det innebærer at barnet forstår seg selv som et eget individ gjennom å forstå at den andre (moren) er en annen. Begrensning i å utrykke seg direkte og hørbart, øker betydningen av mors innlevelse og følelsesmessige nærhet. Winnicott bruker begrepet kroppslig og følelsesmessig ”holdning,” for å beskrive den tause kommunikasjonen. Mors følelsesmessige resonans gir barnet en opplevelse av at tilværelsen er meningsfull.¹¹⁵ I forlengelsen av Winnicott, beskriver Stern barnets gryende utvikling av selvet. Det er en sårbar periode for angst, i forhold til å miste kontakt med kroppen, gå i stykker, eller falle uten å bli tatt imot. Den tause kommunikasjonen, og holdningen beskytter barnets gryende orientering mot slik angst. Den direkte tause kommunikasjonen som ”holdning” utgjør for Winnicot er den mest fundamentale forbindelsen mellom mennesker.¹¹⁶

¹¹¹ Ibid:173

¹¹² Ibid:32

¹¹³ Ibid:109

¹¹⁴ Ibid:38

¹¹⁵ Lorentzen Kommunikasjon med uvanlige barn:113

¹¹⁶ Ibid:113-114

Sansningen av selvet med en annen tar form i barnets lek med en annen, som å leke ”titt - titt og borte – borte.” Det skaper en selvopplevelse hos barnet, med forventning, glede og muligens litt frykt. Den annen, mor eller far er den som regulerer barnets selvopplevelse, i betydningen selvregulerende annen. Det å være tilstede, bli speilet, holdt nært inntil kroppen, å holde fast i en annen, danner grunnlaget for en selvopplevelse av trygghet eller tilknytning.¹¹⁷ Stern er inspirert av Winnicotts begrep ”the capacity to be alone”, når barnet har internalisert gode nære relasjonene blir ikke forskjellen så stor, om barnet er sammen med en tilstedeværende eller fraværende selvregulerende annen, fordi barnet da vil ha en indre god ledsager.¹¹⁸

3.2.3.2 Kommunikasjon og følelser

Barnet har behov for å føle at de står i et følelsesmessigforhold til tilværelsen.¹¹⁹

Barnet kjenner morens stemme, tonefall og følelseskvalitet, og det gjør at barnet roer seg når det er stresset. Det er som om spedbarnet fremkaller omsorgspersonens følelsesmessige respons, og ikke bare hennes handlinger. I denne perioden ville det være katastrofalt sier Winnicott dersom barnet ikke hadde en opplevelse av omnipotens. Det blir senere åpenbart at barnets evne til å få andre til å oppføre seg slik en ønsker er begrenset og illusorisk. Følelsen av å være med en annen i samspill kan være det som sosialt sett påvirker mest.

Spedbarnsforskere har hatt stort fokus på ansikt - til ansikt interaksjon i samspill, på bekostning av hele kroppens betydning.¹²⁰ Hvordan deltakerne i samspillet relaterer seg kroppslig til hverandre, fremmer barnets opplevelse av seg selv, og former barnets forståelse av å *være* i relasjon. Spedbarnsforskningen faller her sammen fenomenologisk filosofi, slik Merleau- Ponty formulerer: Kognisjon, bevissthet og mentale prosesser et dypest sett forbundet med barnets kroppslige væren, sammen med omsorgspersonene. Kroppslig kontakt, og det å ”endre seg sammen” i løpet av samspillet, er den måten barnet utvikler relasjonell kompetanse.¹²¹ På denne måten er samspill en prosess, som gir barnet en forståelse av hvem det selv er og hvem den andre er. Hva er felles og hva er ikke felles. ”Den kompetansen som trengs handler om å samordne med andre - hvorledes man relaterer seg til noen og noe, og

¹¹⁷ Stern:166-168

¹¹⁸ Hart, Schwartz:124

¹¹⁹ Lorentzen, Kommunikasjon med uvanlige barn:32

¹²⁰ Ibid:134

¹²¹ Ibid:135

hvordan man finner ut av det med hverandre. ”¹²² Lorentzen kaller dette relasjonell kompetanse. Stern kaller det selvet med en annen, i fornemmelsen av kjerneselvet.¹²³

Hautaniemi (2004) har påvist hvilken betydning følelsene har for funksjonshemmedes barns livsverden. Analyser av samspillet med nærpå personer i tilrettelagte sanserom viser at følelsene og følelsesmessige uttrykk kan sees på som uvanlige barns språk.¹²⁴ Selv om enkelte sanser ikke er intakte så endrer ikke dette det sosiale behovet eller utviklings- betingelser i forhold til nære relasjoner. Det betyr imidlertid at nære personer må anstrenge seg mer for å gjøre seg forståelige og meningsfulle. Resultater av nyere spedbarnsforskning og økende kunnskap om naturlige utviklingsbetingelser er viktig for møte med barn med funksjonsnedsettelse.¹²⁵ Utviklingen av selvet tenker Stern er en prosess som varer hele livet.

3.2.4 Overføring

Begrepet overføring er hentet fra psykoanalysen, hvor en betrakter terapeutens analyse av pasientens overføring som selve kjernen i terapien. Innen psykoterapi har forskjellige skoleretninger definert forskjellig betydning av overføring. Freud mente at overføring var noe en person skulle vokse ut av, mens selvpsykologien representert ved Kohut (som Stern tar utgangspunkt i og videreutvikler) tenker at vi aldri vokser fra, men utvikler det fra barnslige til mer voksne former.¹²⁶

I denne avhandlingen vil jeg begrense meg til å si noe om overføring som normalprosess, og hvilken betydning dette har ved selvpsykologisk forståelse.

” I et hvert møte med mennesker kan vi si at personene overfører forestillinger og forventninger på hverandre på bakgrunn av tidligere erfaringer de har tilegnet seg i samhandling med andre. Det finnes ingen realitet, ikke noe mellommenneskelig forhold eller noen virkelighet uten en viss grad av slike overføringer. I denne sammenhengen har flere omtalt overføring som en ”normal mekanisme.” ”¹²⁷

¹²² Ibid:39

¹²³ Ibid:39

¹²⁴ Ibid:35

¹²⁵ Lorentzen;32-35

¹²⁶ James W.Jones: Contemporary Psychoanalysis, Religion, Transference and Transcendence, Yale University Press, London 1991:18

¹²⁷ Ibid: 172

Overføring som begrep refererer til et bestemt type forhold. ”I dette forholdet vil den som overfører reagere ovenfor den andre som om vedkommende skulle vært en kjent og betydningsfull person fra hans tidligere omgangskrets.”¹²⁸

3.2.4.1 Overføring som normalprosess.

De teoriene jeg har lagt frem har ikke sagt noe om begrepet overføring. Jeg tenker at dette er et viktig anliggende i alle relasjoner mellom mennesker. Det er viktig å vite hva som skjer, når en kjenner på sterke følelser som ikke samsvarer med den aktuelle situasjonen, eller hvis en blir utsatt for sterke emosjonelle reaksjoner, hvor styrken i reaksjonen ikke samsvarer med den aktuelle situasjonen. Begge deler kan derfor virke uforståelig.

Den meningen en person legger i møte med nye situasjoner eller relasjoner vil alltid være preget av personens tidligere erfaringer og forståelse av verden. Det er også grunnleggende for læring og utvikling. Når personen legger sine individuelle erfaringer og forutinntatte meninger inn i nye situasjoner, og ut fra et forventningssystem som gjør at han forholder seg til andre slik en pleier, så møter han ofte en korrigerende opplevelse. Dette gjør at han må endre på sine etablerte erfaringer, holdninger og måter å forstå seg selv og andre.¹²⁹

3.2.4.2 Overføring i selvpsykologisk perspektiv

”Shane og Shane(1989) er eksempler på selvpsykologer som er svært preget av Daniel Sterns modell, de hevder at psykologisk utvikling er en livslang prosess, og at symptomer er relatert til underliggende pågående utviklingsprosess.”¹³⁰

De bruker Sterns skille mellom selvregulerende annen (i kjerne området) og en subjektiv annen(i forhold til intersubjektivitet).

Det er andre som kommer fram til lignende konklusjoner, hvor de skiller mellom to forskjellige overføringsformer, selv objektoverføringer og representasjonelle overføringer. De er på linje med Stern, i beskrivelsen av hvilken grunnleggende betydning affekt-ladete opplevelse av selv og andre har for å danne en serie strukturer som organiseres ut fra

¹²⁸ Ibid:172-173

¹²⁹ Jon Monsen, Vitalitet psykiske forstyrrelser og psykoterapi, TANO 1990:172

¹³⁰ Karterud,Monsen:86

forventninger fra tidligere erfaringer. De sammenligner Sterns RIG, som i symbolisert form kan beskrives som script eller representasjoner, med Bowlbys indre arbeidemodeller. De refererer til den sammenbindende funksjonen av selvet, artikulasjon og vitalitet til selvobjekt konfigurasjoner, mens imidlertid kvaliteten av forholdet mellom selvet og andre relasjonen, utgjør strukturene. Personens psykologiske behov vil bli å dele sin verden med for eksempel en sjelesørger eller veileder, og bli bekreftet. På denne måten får det gjensidige forholdet mellom sjelesørger og konfidenten, gjensidige innflytelse i forholdet.¹³¹ Disse to overføringsmodellene står i et dialektisk forhold til hverandre; ” Den selvregulerende andre, eller selvobjektfunksjonen av den andre knyttet til selvets tilstand(”self state”), mens struktur (arbeidsmodeller eller representasjoner)overføringen er knyttet til en deling av indre tilstand(”sharing state”)

Anne Lise Løvlie Schibby benytter seg av Sterns begrep inntonning som forutsetning for å lytte til konfidenten, og som sjelesørger må en innstille seg på den andres følelsesregister for å kunne tre inn i et intersubjektivt forhold, istedenfor å gjøre den andre til et objekt.¹³²

Transformasjon

Tidlige representasjoner av interaksjon kan generaliseres lenger enn foreldre og søsken, ektefelle og venner, det berører vår relasjon til kosmos og det religiøse. Jones spør hvordan det er mulig for de som har erfart ekstreme forhold å forme et positivt bilde av Gud. Jones hevder at Masterson er mer oppriktig enn andre teoretikere, til å bekrefte det relativt normale og sunne selvet virkelige selvet, selv i de mest forstyrrede personligheter. Transformasjon handler om å komme gjennom det defensive selvet og frigjøre det indre sanne selvet. Mens Kohut ser annerledes på dette.¹³³ For han handler det ikke om å frigjøre det sanne selvet, men å skape nye strukturer gjennom empatiske erfaringer med sjelesørgeren(terapeuten). Endring skjer gjennom internalisering av nye strukturer.

¹³¹ Ibid:86

¹³² Ibid:88

¹³³ Jones:100

3.2.5 Tilknytningsteori og relasjon til Gud

Jeg vil i fortsettelsen se nærmere på tilknytningsmønstre i relasjon til Gud. Men Først vil jeg ta et kort tilbakeblikk i religionspsykologien, og si noe om objektrelasjonsteoriens betydning for tenkningen i forhold til gudsbilder, relasjoner og identitet. Selv om tilknytningsteorien er opptatt av relasjonen intersubjektivt og ikke subjekt objekt så synes jeg det har betydning for forståelsen av sammenhengen mellom gudsbilder, relasjonserfaring og individets identitet. Deretter vil jeg presentere hva forskningen sier i forhold til tilknytningserfaring og gudsrelasjonen.

3.2.5.1 Gudsbilder- relasjonelle erfaringer- identitet

Teologien handler om innholdet i religionen, mens religionspsykologien tolker religion og religiøse erfaringer ut fra hvilken funksjon teologien har på individ og samfunnsnivå. William James og Freud var pionerene innen religionspsykologi. De var begge opptatt av å forstå den religiøse erfaringsverden, men hadde forskjellig grunnholdning til religion. James var positiv og anerkjennende til religionens betydning i menneskets liv. Freud var kritisk og mistenksom, og så på religion og troen på gud som noe infantil og umodent. Objektrelasjonsteoretikere har en positiv holdning til religion, og her dannes mye av grunnlaget for tenkningen i forhold til gudsbilder. Dette har en viktig betydning for vår forståelse av sammenheng mellom gudsbildet, menneskets relasjonserfaringer og identiteten. Den amerikanske psykologen og teologen James W. Jones gir menneskers relasjoner stor betydning når det gjelder konstruksjonen av den indre verden. I denne konstruksjonen forholder mennesket seg ikke bare til faktiske personer og erfaringer, men også til internaliserte indre representasjoner av nære relasjoner og erfaringer. Identiteten vår formes i samspill med nære relasjoner, og omgivelser. Eksempelvis formes kristne i møte med andre kristne, Gud og menneskets gudsrepresentasjoner. Disse representasjonene er ikke virkelige personer, men kognitive og emosjonelle avtrykk av de erfaringer vi gjør i møte med foreldre eller viktige andre.¹³⁴

”Disse bildene som kalles objektrepresentasjoner, er menneskets indre følelsesmessige og erfaringsbaserte bilder av mennesker det står i forhold til. Objektrepresentasjoner er like viktig i konstruksjon av den indre verden som driftene. Relasjonen til andre, slik de er representert i menneskets indre, gjør oss til den vi er og danner vår indre verden.”¹³⁵

¹³⁴ Henriksen:82

¹³⁵ Henriksen::82

Ana-Maria Rizzuto bygger sin forståelse i forlengelsen av objektrelasjonsteorien, og forstår religion som noe som ikke handler om frustrasjon av drifter, eller infantile ønsker. Gudsrepresentasjonen fungerer som en samlende og stabil helhet midt i det som er splittet, og noen ganger motsigelsesfylt. Gud forstått som en indre representasjon fungerer i følge Rizzuto som den andre, som gjør at personen får et stabilt selv tross ulike erfaringer. I konstruksjon av den indre verden hindrer ikke Gud utvikling og modning, men gudsrepresentasjonen bidrar til at mennesket kan møte andre og erfaringer på en mer moden måte. I følge Rizzuto er vårt bilde av Gud, slik det utvikles i vårt indre, utviklet fra fire kilder. For det første dannes det av minner om våre virkelige foreldre, og for det andre av våre idealiserte foreldrebilder, videre dannes det fra restene av barnets grandiose selvfølelse, og til sist av hvem gud er basert på sosial og kulturell forståelse av hvem Gud faktisk er. Gudsrepresentasjonen dannes ikke bare gjennom menneskets subjektive erfaring av Gud, men også gjennom den måten Gud framstilles i kulturen.¹³⁶ I Rizzuto`s forskning peker hun på at alle mennesker i den vestlige kultur har utviklet en gudsrepresentasjon. I følge Winnicott, er ”mellomrommet,” et tredje virkelighet område for mennesket, som ligger mellom den indre og ytre virkelighet. Leken og samspill blir etter hvert overgangs området. I overgangs området, hører illusjonen til, som i det voksne livet handler om kunst og religion. Religionen, i denne sammenheng, den kristne troen gir mennesket hjelp til å tilpasse den indre og ytre virkeligheten, og gir livet mening.¹³⁷ Det er i spenningen mellom tillit og mistillit at troen vokser frem.¹³⁸ Rizzuto mener at gudsrepresentasjonen i voksen alder er et slags overgangsobjekt, samtidig er Gud et spesielt overgangsobjekt, siden han ikke følger det forløpet som andre overgangsobjekt, som mister sin betydning, men gudsrepresentasjonen betydning for mennesket øker. Det spesielle for overgangsobjekt, er at det finnes latent i menneskets psyke, for å tilby kjærlighet og omsorg, eller det motsatte straff og skyldfølelse, eller kulde ut fra hva menneskets psyke har behov for, for å integreres i det sosiale livet. Når menneskets ytre relasjoner blir betydningsfulle, så kan gudsrepresentasjonen, de indre representasjonene, se ut som de er bortgjemt. Men når viktige relasjoner blir borte, som ved dødsfall, kan den tas fram igjen.¹³⁹ ”Gudsbildes psykologiske funksjon er med å skape ballanse i relasjonen til seg selv, andre og til livet som helhet.”¹⁴⁰

¹³⁶ Henriksen:86-87

¹³⁷ Bergstrand Göran: En illusjon och dess utvikling

¹³⁸ Ibid:42

¹³⁹ Geels og Wicstrøm, Den religiösa människan:155-157

¹⁴⁰ Ibis:157

3.2.5.2 Tilknytningsteoretisk forskning på gudsrelasjonen

Hallstensen sier at tilknytningsteorien er så presis i hva den søker å forklare, og at det kan stilles spørsmål om den kan generaliseres til andre livsområder enn den grunnleggende dynamikken i individets nære relasjoner.

Tilknytningsforskningen er opptatt av relasjonen individet har hatt til sine nære omsorgspersoner, og det tilknytningsmønsteret som er dannet gjennom livet. Det tilknytningsmønsteret som er nedfelt i den indre arbeidsmodellen påvirker hvordan individet forholder seg til de relasjonene det har. Dessuten påvirker impulsene fra de indre arbeidsmodellene (representasjonene) i hvor stor grad individet søker relasjoner.¹⁴¹

Fra dette utgangspunktet er det tilknytningsforskere har undersøkt om relasjonen til foreldrene, via den indre arbeidsmodellen, påvirker hvordan relasjonen til Gud etableres og utvikles.¹⁴² Forskningen på disse sammenhengende mellom tilknytning til foreldrene og tro viser to motstridende hypoteser, korrespondanse og kompensasjonshypotesen

3.2.5.2.1 Korrespondansehypotesen og kompensasjonshypotesen

I korrespondansehypotesen beskriver forskningen for det første at tryggheten fra relasjonen til foreldrene overføres til gudsforholdet. En person som i oppveksten har opplevd en forutsigbar omsorg, bærer i seg en forventning om å bli møtt med omsorg i andre relasjoner, også i relasjon til Gud. I forhold til en kjærlighets relasjon vil personen ha forventning om at kjærlighetspartneren skal være tilgjengelig og lydhør. På denne måten virker den indre arbeidsmodellen generaliserende på opplevelsen av relasjon til Gud.

Korrespondansehypotesen viser til to komponenter som følger med personer som har trygg tilknytning. Det første er en forventning om at Gud er forutsigbar og lydhør slik tidligere tilknytningspersonen har vært det. For det andre er at foreldrenes tro fungerer som modell for personer med trygg tilknytning, da de ofte tar over troen til foreldrene. Det vil si at de med en trygg tilknytning utvikler en tro på Gud, dersom omsorgspersonene har en slik tro. Hvis foreldrene ikke har en tro, er de som har en utrygg tilknytning mer religiøse enn de med trygg

¹⁴¹ Allstensen:90

¹⁴² Hallstensen:90

tilknytning. (Broberg et al.2008;Granqvist og Kirkpatrick 2008).¹⁴³ Det ser ut som det er empirisk belegg for å si at voksne som har en trygg tilknytning skårer høyere på religiøs forpliktelse, og i følge rapporten er mer ”evangeliske kristne,” enn de som har en utrygg eller ambivalent tilknytning. En kjærlig personlig relasjon til Gud synes å harmonere med trygg tilknytning.¹⁴⁴

I kompensasjonshypotesen beskrives tilknytningsrelasjonen til Gud som et surrogat for manglende trygghet i tilknytningen til tidlige til viktige omsorgspersoner. Gudsrelasjonen fungerer da som en kompensasjon for det som manglet i relasjonen til viktige omsorgspersoner. Det ser det ut som det er to samvirkende elementer. Hvis barnets primære omsorgspersoner ikke er tilgjengelig for støtte, rettes tilknytningsadferden seg mot besteforeldre, eldre søsken, eller en lærer, som da fungerer som tilknytningssurrogat. Gud kan fungere som tilknytningserstatning.¹⁴⁵ Forståelsen bak kompensasjonshypotesen er at personer som har opplevd en svært lite lydhør omsorg, vil ved stress ha tilbøyelighet til å vende seg mot surrogatfigurer. Disse personene blir ofte religiøst aktive i stressede situasjoner, og gudsrelasjonen viktigste oppgave blir å bistå personen med å regulere stress knyttet til tilknytning. Empirisk forskning viser at personer med utrygg tilknytning oftere opplever plutselige omvendelser, forskningen viser også at omvendelsene ofte kommer i stressende livssituasjoner. Slike brå omvendelser, bærer preg av emosjonell basert tro, som igjen bærer preg av å være skiftende. Dette gir støtte for at den kompenserende troen viktigste funksjon er å dekke emosjonelle behov. Den religiøse aktiviteten endrer seg, gjennom at personer med utrygg tilknytning er mer aktiv i stressede livsfaser. (Broberg et al.2008;Granqvist og Kirkpatrick 2008).¹⁴⁶

Korrespondanshypotesen og kompensasjonshypotesen viser hvordan troen har sammenheng med tidligere avstykke i den indre arbeidsmodellen av trygge og utrygge tilknytningsmønstre.

”En korresponderende tro vil være basert på en tillit til foreldrenes tro, mens den kompenserende troen vil ha et håp om å få oppleve relasjonen til Gud som radikalt annerledes enn mistilliten i relasjon til mennesker.”¹⁴⁷

¹⁴³ Ibid:91

¹⁴⁴ F.Leron Shuts and Steven J.Sandage, Transforming Spirituality, Baker Academic,USA::183

¹⁴⁵ Hallstensen:92

¹⁴⁶ Ibid:91-92

¹⁴⁷ Ibid :93

K.E.Løgstrup fremhever at tillit er en spontan livsytring, og fenomen som oppstår i møte med tilværelsen. Å bli møtt med åpenhet og anerkjennelse, frigjør mennesket til å leve uten hele tiden og måtte sikre sitt liv og identitet.¹⁴⁸ Tilliten til Gud gjør at vi mennesker klarer å møte skuffelse og svik, og den gir oss samtidig hjelp til å leve i verden på tross av disse erfaringene. Selv om tillit er knyttet til hvordan vi forholder oss til den sosiale og kulturelle verden, så er det viktig at det er en gitt bestanddel i konstruksjon av den indre verden. Grunnleggende tillit er avgjørende for å ha tillit til seg selv, og utvikle en stabil forståelse av hvem vi er.¹⁴⁹ En relasjon preget av kjærligheten er en mottakende og aksepterende og tillitsvekkende form for relasjon, og den kan virke tilfredsstillende selv når en setter grenser. At ”jeg ” er skapt av Guds kjærlighet, gjelder også for ”jeget”- fordi at jeget dannes når mennesket møter en instans som tar imot det, og gir det sjansen til å utfolde seg.¹⁵⁰

I følge Owe Wikström er angsten for hjelpeløshet og separasjonsangst de to mest sentrale elementene i eksistensiell angst. Knyttet det til den grunnleggende avhengighet vi har til andre, er det ikke noe merkelig at vi får angst når denne relasjonen trues.

Gudsrepresentasjonen kan i denne situasjonen virke stabiliserende, fordi Gud oppleves som en jeg fortsatt kan ha tillit til, og som gjør at ikke føler meg alene. En velutviklet gudsrepresentasjon eller religiøs symbolverden, kan hjelpe mennesket til å møte, akseptere og takle livskriser. Religionen bidrar best når den fastholder at slike kriser hører med til det å leve. De symboler og funksjoner denne bærer, gjør mennesket i stand til å innfinne seg noen av de grunnleggende spørsmål i tilværelsen som det ikke finnes svar på.¹⁵¹

Betydningen av differensiering har blitt oversett i forhold til tilknytning, i empiriske religion psykologiske studier og spiritualitet. Moden differensiering av selvet styrker evnen til å møte og lindre angst, også når dette er knyttet til religiøs eller spirituell tvil. Det å være åpen for å oppdage nye spirituelle sider, og tåle den angst som er knyttet til nødvendige endringer.¹⁵²

¹⁴⁸ Henriksen:79

¹⁴⁹ Ibid:79-80

¹⁵⁰ Ibid:81

¹⁵¹ Ibid:90

¹⁵² Schultz and Sandage:184

3.3 Teologiske ressurser

3.3.1 Teologisk antropologi

Det kristne menneskesynet er viktig i den kristne troen. For meg har det vært viktig i forhold de teorier jeg har valgt i denne avhandlingen. Det er viktig å reflektere over om kirken og i denne sammenhengen, om Tro og Lys er et sted hvor mennesker kan gjenkjenne seg selv, og tolke sine liv. Jan Olav Henriksen har en dyptgående utredning i sin bok *Imago Dei*, av det kristne menneskesynet. Den teologiske rammen for forståelsen av mennesket i *Imago Dei* er de tre trosartiklene, Gud som Skaper, Frelser og Fullender.

Vi har sett på utviklingen av menneskets identitet, og gjennom det relasjonelle samspillet. Denne virkeligheten fastholdes og bekreftes i troen og teologiens perspektiv.¹⁵³

Filosofen Charles Taylor mener at vi får et rikere og dypere bilde av mennesket hvis vi utvikler en forståelse, av kvalitative forskjeller mellom ulike livs muligheter. Religion setter ord på slike kontraster, og er på denne måten en ressurs for menneskets identitets dannelse. Dette er aktuelt i dag i et pluralistisk samfunn, hvor det kristne menneskesynet er et blant flere livssyn. Det innebærer en forskjell om mennesket ser seg selv som en del av en vev av sosiale samspill, som virker inn på ens forståelse og målsettinger, eller om selvforståelse ses ut fra ut fra egne drifter, begjær og kortsiktige, punkterte situasjonsforståelser. Taylor tenker at teologi, filosofi og psykologi åpner opp for at menneskelivet kan ha forskjellige selvforståelse, noe som igjen virker på hvordan mennesket forstår seg selv og sine handlinger.¹⁵⁴

¹⁵³ Henriksen, Botvar, Danbolt, Engedal mfl., TRO:109

¹⁵⁴ Ibid.37-38

3.3.1.1 Skapt i Guds bilde.

Den teologiske antropologien henter sin grunnleggende bestemmelse av hvem mennesket er i 1 Mos. 1.27: ”og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem”¹⁵⁵

Mennesket forstås ut fra hva Gud har gjort det til, og ut fra de menneskelige relasjonene det er født inn i. Å være skapt i Gud`s bilde innebærer at det er en relasjon mellom Gud og mennesket, og samtidig en relasjon mellom mennesker.¹⁵⁶ Henriksen læøfter frem at det er vanskelig å opprettholde det skille som Decartes gjorde mellom ånd og natur, hvor naturvitenskapen skulle ta seg av den fysiske og naturlige verden, og at den åndelige verden handlet om helt andre forutsetninger. Teologisk betyr det, at det er fra vår spesielle relasjon til naturen, og vår sansing, at den åndelige virkeligheten viser seg. ”Gudsrelasjonen er altså konstituert gjennom sansevnen”¹⁵⁷

”Gudbilledligheten markerer også grensen mellom mennesket og Gud: Mennesket er ikke Gud og kan aldri bli Gud.”¹⁵⁸ Det har betydning at mennesket handler ut fra vissheten om at det ikke er Gud, først da er mennesket i overensstemmelse med sin bestemmelse. Vi mennesker møter Gud som skaper gjennom De(n) andre, gjennom de som vi deler samme livsvilkår med. (3.2) Mennesket kan ikke oppfylle gudbilledligheten alene, fordi bestemmelsen forutsetter fellesskapet, og at vi lever i relasjon til andre.

Det gode er knyttet å være Guds bilde, og leve på en slik måte at vi tar vare på de relasjonene vi lever sammen med. Gudbilledligheten er en gave som blir gitt gjennom å være til, det er ikke noe vi gjør oss fortjent til. Vi kan være Guds bilde gjennom at vi tillitsfullt mottar det livet han gir oss. Samtidig utelukker dette ikke, at det er en utvikling, knyttet til det å være Guds bilde. Det finnes et teologisk element i Guds bestemmelse av å være hans bilde, som ikke bare handler om hvem mennesket er, men også om hva det er bestemt til å være. Vi er ansvarlige for hvordan vi forholder oss til denne bestemmelsen. Dette elementet av teologi betyr ikke at dette er en indre egenskap som skal utvikles. Vi selv kan ikke utvikle

¹⁵⁵ Henriksen Imago Dei:134

¹⁵⁶ Henriksen Imago Dei:135

¹⁵⁷ Ibid:47

¹⁵⁸ Ibid:135

gudbilledligheten, den er en gave som er gitt oss som nevnt ovenfor, det i kan gjøre med er å ivareta den gjennom vår livsførsel. ¹⁵⁹

Det er viktig å erkjenne at det onde finnes i vårt liv, samtidig er det vanskelig å forklare det onde.

”Utnyttelsen å krenkelser av andre ut fra egne målsettinger, behov eller ønsker føres videre i verden, og Guds godhet blir skjult og bare kommer negativt til orde i det fortvilede spørsmålet etter hvor den er.”¹⁶⁰

3.3.2. Den hellige treenighet

Biskop Halvor Norhaugsom har skrevet noen betraktninger over Andrej Rubljovs ikon; Den hellige treenighet. Et ikon viser til en guddommelig sannhet som ligger bakenfor selve ikonet. Jeg viser til ikonet på avhandlingens forside og skapelsesteksten nedenfor. Bildet viser tre personer som sitter rundt et bord. De tre skal fremstille Faderen, Sønnen og Ånden. Enheten blir tydelig gjennom kroppsspråket, de vender seg mot hverandre, og det oppstår en ring rundt dem. ”Mellom dem råder en dyp gjensidig tillit og hengivenhet.”¹⁶¹. Treenigheten er fellesskap. ¹⁶² Kjærligheten handler ikke om Guds gjerninger, men om Guds vesen. Kjærlighetens vesen har ikke nok med seg selv, den strekker seg alltid ut mot Den andre. Gud er kjærlighet. ”Dybden i ordene forstår vi bare hvis vi ser på Den hellige treenighet og forholdet mellom de tre personene i Guds eget vesen.”¹⁶³ Den innbyrdes kjærligheten er der, før den vendes mot oss. Ringen er åpen, og vi inviteres inn i dette fellesskapet, det er her vi hører hjemme.

Jürgen Motlmann fremhever at skapelsen av mennesket har en annen karakter enn den øvrige skapelsen. Skapelsen av mennesket var avslutningen av skapelsen. Den begynner annerledes Han sa: ”Bli lys, og det ble lys.” ¹⁶⁴Da mennesket ble skapt:” La oss gjøre mennesker, i vårt bildet.” ¹⁶⁵ Og Gud skapte. Mennesket ble til gjennom Guds spesielle beslutning. Ordet som utløser denne beslutningsomheten er adressert av Gud selv. Det er en selvformaning. Forfatteren

¹⁵⁹ Ibid.:136

¹⁶⁰ Ibid:240

¹⁶¹ Norhaug Halvor, Kjærlighetens hus:9

¹⁶² Ibid:10

¹⁶³ Ibid:11

¹⁶⁴ Bibelen 1.Mos.1:3

¹⁶⁵ Bibelen 1.Mos.1:26

tar en beslutning for seg selv før han gjør noe annet. Gud utpeker seg selv til å være Skaperen av hans bilde før han skaper bildet.¹⁶⁶ Innebygget i denne beslutningen er Guds eneste mulighet til sammenstilling, dette innebærer allerede den første ydmykelse for Guds del. Flertallet i 1.Mos.1:26 har gitt grunnlag til flere tolkninger, og det er vanskelig å forklare hvorfor Gud adresserer til seg selv i denne passasjen. I følge Moltmann må vi forstå det som en diskusjon i hjerte hans, mellom flere i et fellesskap. Samtalen med seg selv, forutsetter at forfatteren av formaningen, har en relasjon til seg selv. Relasjon til sitt eget selv, er forutsetningen for, en selvdifferensiering og mulig selvidentifikasjon. Subjektet er da en i flere, og flere i en. Dette skiftet mellom en og flere er et viktig poeng i følge Moltmann. La oss gjøre mennesket - et bilde av oss. Dette betyr at bilde av Gud (som en) antas å korrespondere til den indre Gud i flertall, og allikevel være et bilde.¹⁶⁷ Kirkefedrenes teologi så det som åpenbaringen av treenigheten. Denne passasjen er en av røttene til å forstå Gud som en treenig Gud, en forståelse som trer frem i lyset av evangeliet om Jesus Kristus.¹⁶⁸ ”Theological tradition has always understood God’s image as a mirror- reflection of God himself.”¹⁶⁹

3.3.2.1 Sjelen og kroppen

I antikken, ble kristendommen påvirket av det dualistiske synet på mennesket. Moltmann skriver om sammenhengen mellom kropp og sjel. Han løfter fram hvordan vestens tenkning om mennesket er preget av, dikotomi eller trikotomi, der mennesket enten forstås som kropp og sjel, eller som kropp, sjel og ånd.

” From the earliest beginnings, the history of Western anthropology shows a tendency to make the soul paramount over the body, which is thus something from which the person can detach himself, something to be disciplined, and made the instrument for the soul”¹⁷⁰

Denne tenkningen hvor en spiritualiserer sjelen og materialiserer kroppen fremhever Moltmann som uheldig. Kroppen blir underlagt viljen og løsrevet fra sjelen, noe som fører til fremmedgjøring. Denne løsrikingen mellom sjel og kropp stammer fra de tidlige, greske

¹⁶⁶ Jürgen Moltmann, God in Creation:217

¹⁶⁷ Moltmann Jürgen, God in creation: 217

¹⁶⁸ Ibid:218

¹⁶⁹ Ibid:220

¹⁷⁰ Ibid:244

filosofier. Moltmann gir også uttrykk for at denne tenkningen har preget fremveksten av det industrielle samfunnet, og bidratt til ytterligere fremmedgjøring og økologisk krise:

”The alienation of the human being from his bodily existence must be viewed as the inner aspect of the external ecological crisis of the modern industrial society. Religion and upbringing made people identify themselves as subject merely of cognition and will; their bodily existence was something that had to be objectified and subdued”¹⁷¹

Dette resulterte i at mennesket lærte å kontrollere seg selv og undertrykke sine kroppslige behov og følelser. Klokken ble nøkkelen til den mekaniske verden. Dette står i stor kontrast til synet på mennesket i bibelen, og spesielt i det gamle testamentet, hvor kropp, sjel og ånd ble sett på som en helhet sier Moltmann.¹⁷²

3.3.3 Sjelesorg

Kristen sjelesorg er praktisert fra nytestamentlig tid, og kan spores tilbake til antikkens filosofiske sykepleie, og gammeltestamentlige skrifter, inkludert apokryfiske skrifter. Den opprinnelige filosofiske sjelesorgen hadde både et individuelt og kollektivt perspektiv. Sjelesorgens praksis og tenkning har variert med endringer i historien, samfunnet og kirken. Grevbo beskriver hvordan sjelesorgen blir forstått fra nytestamentlig tid frem til i dag i boken, *Sjelesorgens vei*.¹⁷³ Grevbo inndeler sjelesorg i, den alminnelige sjelesorg, rådgivende sjelesorg, pastoral psykoterapi, og åndelig veiledning. Den alminnelige sjelesorgen vektlegger sjelesorgens kirkelige og historiske karakter. Den er mindre spesialisert og fokuserer på en kristen diakonale holdningen. Den alminnelige sjelesorgen kan regnes for grunnleggende for all sjelesorg, og når den holdes sammen med rådgivende sjelesorg åpner det opp for spesialisering. Åndelig veiledning handler om veiledning vedrørende tro og tvil, og åndelig fordypning. Kirsti Mosvold sier:

”For meg kan det ikke være annerledes enn at sjelesorg må inkludere åndelig omsorg og åndelig veiledning. Noe annet ville være utenkelig, sjelesorg uten åndelighet og uten sjel blir bare sorgen.”¹⁷⁴

Tro og Lys er en del av menighetens diakonale tjeneste, og nedfelt i den diakonale langtidspan.” Med diakoni forstås kirkens medmenneskelige omsorg og fellesskapsbyggende

¹⁷¹ Ibid:48

¹⁷² Ibid:256

¹⁷³ Grevbo:465-475 Grevbo, Tor Johan S.,Luther Forlag AS, Oslo 2006

¹⁷⁴ Grevbo:474

arbeid.”¹⁷⁵ Den alminnelige sjelesorgen vil være fremtredene i fellesskapet generelt, og gudstjenesten. Samtidig vil det i møte med hovedpersonene og andre mennesker være samtaler som innebære innslag av både åndelig veiledning og rådgivende sjelesorg. Den kristne sjelesorgen er trinitarisk, som innebærer omsorg for ånd, sjel og kropp ut teologisk forståelse av skapelsen

Jeg vil tillate meg å refererer til et innlegg fra kirkemøte i Vårt Land i 1999, hvor Jean Vanier var foredragsholder på Kirkemøte i Den norske kirke. Slik jeg ser det handler dette om sjelesorg. Denne professoren som lever med mennesker med psykisk utviklingshemming, fortalte at han også hadde møtt de vise. Enten mennesker har ord eller ikke, om vi er de mest intelligente eller motsatt, om vi er skapt sånn eller sånn. ”Alle stiller de samme tre spørsmålene: Elsker du meg? Vil du være min venn? Vil du besøke meg igjen?”¹⁷⁶ Senere i innlegget står det at Vanier snakket om disse mine minste, og det vi ikke gjør mot de minste gjør vi mot Jesus. Jean Vanier stoppet ikke der. Han fortalte at han hadde funnet Gud, var i egen og andres menneskers svakhet.¹⁷⁷

3.3.3.1 Gudstjenesten som sjelesorg

”Gudstjenesten er stedet for menneskets møte med Gud. Den er videre stedet for menneskets møte med seg selv og sitt eget liv. Dette danner grunnlaget for menneskets møte med sine medmennesker.”¹⁷⁸

Vi kan ha en forestilling om at gudstjenesten kun handler om det enkelte menneskets relasjon til Gud, men det handler også om relasjonen til seg selv og andre. Den kristne dåpen kan en forstå som en dåps identitet, der den nye identiteten manifesterer seg. Menneskets identitet er gitt av Gud og gjennom dåpen får mennesket del i det kristne fellesskapet med andre troende. Dåpen gir mennesket en identitet som Guds barn og Guds bilde, aksept og tilhørighet. Mennesket bidrar ikke med noe selv, det er en handling fra Guds side.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Kirkerådet, Plan for diakoni i Den norske kirke,1999:8

¹⁷⁶ Bjørn Magnussen, Vårt Land 27.nov.-99

¹⁷⁷ Bjørn Magnussen, Vårt Land 27.nov.1999

¹⁷⁸ Hansen, Geir, Gudstjenestereform og sjelesorg, Tidskrift for Sjelesorg 1 2009:27

¹⁷⁹ Henriksen Imago Dei:314

De lutherske reformatorene skapte ingen ny gudstjenesteordning. ”Det Luther rensset bort i den nedarvede messen, var en nødvendig og integrert del av hans sjelesørgeriske engasjement.”¹⁸⁰ Grevbo løfter frem reformasjonen som en ren sjelesorgbevegelse.¹⁸¹ Luthers sjelesorg, var forankret i rettferdiggjørelsen ved tro på Jesus Kristus, og formidling av evangeliet var preget av en måte som gav trøst. Det dreier seg ikke om en billig trøst, men om en forvandlende hendelse, for ”de vaklende og spørrende hjerter.”¹⁸² For at det skal skje må trøsten nå inn i det enkelte menneskets livssituasjon, og på denne måten erfare en frigjørende og livsforvandlende kraft.¹⁸³ ” Luthers sjelesorg var også en livsbejaende på skapelsens og inkarnasjonens grunn.”¹⁸⁴ Grevbo hevder at det kan bli en ensidig fokus på rettferdighetslæren. Mennesket skapt i Guds bilde, innebærer også at mennesket har mange positive muligheter til utfoldelse.

Gudstjenesten fremstiller virkeligheten, slik den ytrer seg i den reetablerte relasjonen mellom Gud og mennesket. Å ta imot nattverden eller dåpens gave er utgangspunkt for det som skjer. ”Teologisk understøttes dette av sakramentenes virkekraft, uansett hvem det er som tar i mot.”¹⁸⁵

3.3.3.1.1 Frelsen og rettferdiggjørelsen

Teologien er påvirket av modernitetens misforståelse, der frelsen er gjort til noe som kun handler om det enkelte mennesket, eller noe som kun er fremtidsrettet. Frelsen er knyttet til menneskets relasjon til Gud, samtidig får det sosiale og kulturelle konsekvenser. Det mønsteret vi utvikler i vår forståelse av verden, preger våre erfaringer og forventninger. ”Å ta del i det kristne fellesskapet innebærer å tilegne seg troens mønster for tilværelsen.”¹⁸⁶ Det kristne fellesskapet med symboler, riter og tekster, gir mennesket kjennskap til konteksten, og samtidig tyder den konteksten som mennesket befinner seg. Denne kunnskapen er med på å bestemme våre erfaringer. Erfaringene er ikke statiske, men endrer seg stadig. Nye erfaringer

¹⁸⁰ Ibid:18

¹⁸¹ Grevbo:78

¹⁸² Ibid:82-83

¹⁸³ Hansen:19

¹⁸⁴ Ibid

¹⁸⁵ Ibid:337

¹⁸⁶ Henriksen:332

vil utfordre gamle forestillinger og mønstre. Å akseptere en ny forståelse, har sammenheng med at gamle mønstre, ikke er i stand til å integrere de nye erfaringene.¹⁸⁷

Jeg vil se på fellesskapet og holdningen til utviklingshemmede, ved å henvende meg til møte mellom Jesus og Bartemeus. ”Jesus du Davids sønn, miskunn deg over meg!”¹⁸⁸ De som hørte han, ba han ti stille, men Bartemeus ropte enda høyere. Jesus stopper og spør: ”Hva vil du jeg skal gjøre for deg?”¹⁸⁹ De andre som var sammen med Jesus var i utgangspunktet negativ til Bartemeus rop, men endret holdning, da Jesus snakket til han. Mennesker med funksjonshemming på den tiden, hadde ikke, samme religiøse rettigheter som andre.(3.1.1.1) Jesus bryter med denne tenkningen, ved å formidle grunnlaget for fellesskapet. I motsetning til lage gjerder og gjør forskjell på folk. Funksjonshemmede er skapt av den samme Gud, som gir sine gaver til alle i fellesskapet.¹⁹⁰ Et annet perspektiv er Jesus anerkjenner av at det er den som lider, som selv skal få definere sitt behov.¹⁹¹

”Når det å bli født på nytt innebærer en bekreftelse på menneskeverd, henger det nær sammen med at det er i gjennom gjenfødselen at vi får vårt gudsbilde fornyet”¹⁹² Evangeliet innebærer at Gud skaper noe nytt, overvinner det i vårt liv, som fører oss bort fra Gud, oss selv og fellesskap med andre mennesker. Menneskets møte med Kristus, innebærer å komme inn i fellesskapet der en hører hjemme. Da kan mennesket gjenkjenne seg selv. Det er både Jesu praksis og Jesu offer som gjør denne identiteten mulig. Dersom jeg som menneske kan se at Kristus døde for meg, kan jeg også se dybden av Guds kjærlighet. Dette innebærer at jeg kan se min synd, i Jesu lidelse. Mens Jesus ble forlatt av Gud da han døde for oss, skal vi få tro at Gud er med oss i døden.¹⁹³ Rettferdiggjørelsen blir synderen rettferdig og herliggjort, herliggjørelsen hører til fremtiden, slik at den menneskelige kroppen blir som den forvandlede kroppen til den oppstandne Kristus.¹⁹⁴

¹⁸⁷ Ibid:334

¹⁸⁸ Bibelen,Mark.10:47b

¹⁸⁹ Bibelen,Mark.10:51

¹⁹⁰ Henriksen Imago-Dei::283-284

¹⁹¹ Henriksen, Imago Dei:283-285

¹⁹² Ibid:290

¹⁹³ Ibid:293-294

¹⁹⁴ Moltmann; 227

3.3.4 Tro og Lys

Tro og Lys er en fellesskapsbevegelse, som ble til ut fra et ønske om å hjelpe mennesker med utviklingshemming og deres familier til å finne sin plass i kirken og samfunnet. I dag består Tro og Lys fellesskapet av utviklingshemmede, deres familie og venner. Det er et økumenisk trosfellesskap, der en møtes en gang i måneden for å dele hverdagsopplevelser, trosfortellinger, måltidsfellesskap og gudstjeneste.

Tro og Lys bevegelsens historie

Historien er en viktig del av identiteten i fellesskapet, og de som er med i Tro og Lys, kjenner historien godt. Det Tro og Lys fellesskapet jeg tilhører har blant annet dramatisert fortellingen ved flere anledninger. Historien starter med Gerhard og Camille, som hadde to sønner som var utviklingshemmede sønner. De ønsket å være med menigheten på pilegrimstur til Lourdes, men ble nektet på grunn av barnas funksjonshemming. De reiste på egen hånd, de opplevde seg uønsket, og ble naturlig nok skuffet. Da de kom hjem tok de kontakt med Jean Vanier, og fortalte om sine erfaringer. Som svar på dette arrangerte Jean Vanier og spesialpedagogen Marie –Helene Mathieu en pilegrimsreise til Lourdes påsken 1971. Det var tolv tusen pilegrimer fra femten land. Planleggingen og reisen ble gjort i lokale grupper. Dette ble en stor opplevelse for de som var med. Foreldrene med utviklingshemmede barn så at de hadde verdi, de ble regnet med som en del av fellesskapet, og ikke minst, de opplevde at de har noe viktig å gi til andre. For å ta vare på det de hadde opplevd, beholdt de kontakten med de lokale gruppene. Etter hvert spredte dette seg til flere kontinenter, og i 1971 grunnla Jean Vanier og Marie Mathieu Tro og Lys bevegelsen.¹⁹⁵ I 2011 feiret Tro og Lys internasjonalt 40 år.

¹⁹⁵ Jean Vanier; Essential writings:37

3.3.4.1 Ideologi

Etter hvert ble det utarbeidet et Charter om *kall og visjon* for Tro og Lys, og den ble vedtatt på generalforsamling i Lourdes 1980. Det ble først vedtatt en ettårs periode med henblikk på nærmere overveielser og endringer fra de nasjonale koordinatorene. I 1982 ble Charteret enstemmig vedtatt på generalforsamlingen i Wetherby, England. Det har siden vært foretatt flere endringer, siste gang ved generalforsamlingen i 2002 i Roma¹⁹⁶

Tro og Lys ønsker å være et fellesskap for mennesker i alle aldre, som har en funksjonshemming, foreldre og venner. I fellesskapet er det mulighet for å oppdage og utvide sine gaver. Tro og Lys ønsker også at de utviklingshemmede erfarer hvilken betydning det er å ha nære venner. Bevegelsen ønsker også å støtte foreldrene og hjelpe dem å se at barnets deres ikke *bare* er annerledes, men i de i sin annerledeshet har sin personlighet, sine evner og muligheter. De utviklingshemmede kan gi mennesker i ulik alder mulighet til å oppdage at det finnes en annen verden en konkurranse, penger og materielle nytelser. Når fellesskapet møtes, er det satt av tid til å snakke og lytte til hverandre, gjennom dette bli kjent med hverandres vanskeligheter og ressurser.¹⁹⁷ Tro og Lys tenker at utviklingshemmede har noe viktig å gi til fellesskapet, samfunnet og kirken. Det kristne kallet til å integrere de utviklingshemmede som en viktig del av menigheten er knyttet til 1.Kor. 12.22-23;

”De lemmer på legemet som synes svakest, nettopp de er nødvendige. De deler av kroppen som vi synes er mindre ære verd, dem gir vi desto større ære, og de deler vi blyges ved, kler vi med desto større sømmelighet.”¹⁹⁸

Jean Vanier sier at Jesus har en visjon for denne verden om å skape samfunn og fellesskap som ikke i første rekke er bygd på en maktpyramide. Dette vil si en pyramide der rike, privilegerte og mektige er på toppen, og de som er fattige, ubrukelige, og maktesløse på bunnen. Jesus snakker om en kropp hvor svake og sterke er der for hverandre, støtter hverandre, og gir liv til hverandre¹⁹⁹ Et av Charterets hovedansvar er at Tro og Lys skal integrere sine fellesskap og medlemmer i kirkens aktiviteter, i menighetens kristne fellesskap og samfunnet.

¹⁹⁶ Charter og Konstitusjon 2002, Tro og Lys, Tro og Lys- skrifter, oversatt av Aslaug Espe, 1430 Ås:6

¹⁹⁷ Charter Tro og Lys:1-2

¹⁹⁸ Charteret Tro og Lys:3

¹⁹⁹ Jean Vannier, Essential Writings:64

Tro og Lys møtene deles inn i tredeler, der første delen er velkomst, den andre delen er bønn og gudstjeneste, og den tredje delen er måltid.²⁰⁰ De som har en enkel utrustning mentalt sett, kan lede kristne fra ulike kirkesamfunn til å forstå saligprisningen de ”rene av hjerte,”²⁰¹ på tross av deres intellektuelle handikap har de en spesiell tillit, åpenhet og hengivelse. Kjernen i spiritualiteten til Tro og Lys er knyttet til et møte med Jesus i de svake, fattige, ensomme og lidende i Matt.25. Spiritualiteten står alltid i kjærlighetens tjeneste, og handler om en vekst i kjærlighet gjennom kontakten med den utviklingshemmede. Denne kjærligheten handler ikke om å gjøre mye for den utviklingshemmede, men å leve i et fellesskap med den svake gjennom vennskap, der en gir og tar imot. Møte med utviklingshemmede kan bli et møte med oss selv og et møte med Jesus.²⁰² ”Det dere gjorde mot en av disse mine minste brødre, gjorde dere mot meg”²⁰³

3.3.4.2 Konstitusjon - organisering.

Konstitusjon ble lagt frem og vedtatt på generalforsamlingen i Lourdes 1980, først for ett år. Siden har den blitt revidert flere ganger, og sist i Roma i 2002.²⁰⁴ Konstitusjonen har som mål å definere hva en Tro og Lys gruppe er, og presisere koordineringsorganene på ulike nivå. Tro og Lys kan ikke sees adskilt fra Charteret (ideologi)²⁰⁵

For å danne en Tro og Lys gruppe må den bestå av minst 10 personer. Gruppene møtes fast en gang hver måned, for å dele livs - og troserfaringer, ha måltidsfellesskap og feire gudstjeneste sammen.²⁰⁶

Når et land skal godkjennes som Tro og Lys – land får en gruppe besøk av den regionale eller nasjonale lederen, og gruppen får en prøveperiode før en blir godkjent. Et land må ha minst to Tro og Lys grupper for å bli godkjent som Tro og Lys land. Hver gruppe blir koordinert av en leder, og en styringsgruppe som består av 4-8 personer. Det er delt inn i provinser og Norge er en del av Nordlys provinsen, som består av Danmark, Sverige, Estland. Etter hvert som bevegelsen har spredt seg har den fått rotfeste i mange kirkesamfunn, også Den norske kirke.

²⁰⁰ Charter Tro og Lys:3

²⁰¹ Ibid.3

²⁰² Vanier Jean; Den brutte kroppen,:10

²⁰³ Bibelen, Det norske bibelselskap 78/85:Matt:25:40

²⁰⁴ Konstitusjon:14

²⁰⁵ Charter og Konstitusjon; 1

²⁰⁶ Ibid:2

Tro og Lys ble startet i Norge i 1990 av Aslaug Espe, en gruppe utviklingshemmede og deres foreldre. I Norge er det i dag ti godkjente grupper. Visekoordinator i Norge er for tiden Birgitt Aarrestad og Helga Mosland Ran. Tro og Lys er tilsluttet den internasjonale Tro og Lys bevegelsen (Foi et Lumioère, Faith and Light). Det er i dag ca. 1500 Tro og Lys grupper i 80 ulike land.²⁰⁷

3.3.5 Analyse av Henry Nouwen`s bok: Adam

Jeg vil gi en analyse av Henry Nouwens bok Adam, God`s beloved. Jeg presenterer Henry Nouwen, først, og så vil jeg analysere det som er relevant for min problemstilling.

3.3.5.1 Henry Nouwen, forfatterskap og biografisk kontekst

Henri Nouwen er en av de mest leste og respekterte spirituelle forfatterne i vår tid, og han har skrevet i alt 40 bøker. Nouwen var teolog og psykolog. Han underviste ved flere Universitet i perioden 1966-1985. De siste 10 årene av sitt liv var han pastor ved L`Arche Daybreak kommunitet i Toronto, Canada. Henri Nouwen døde brått i 1996, mens han holdt på å skrive boken Adam. Sue Mosteller fikk støtte av Adams foreldre og Nouwens forlegger i å fullføre boken.²⁰⁸

Henry Nouwen ble født i Nederland, 1932 og var eldst av fire søsken. Han hadde en trygg og beskyttet oppvekst. Nouwen hadde et nært forhold til moren, og et konflikfylt forhold til faren var mer konflikfylt. Hans relasjon til mennesker og Gud, var hele livet preget av tilknytningen til foreldrene.²⁰⁹ Moren var religiøs, interessert i språk, litteratur, og mystikk. Faren var professor i skattelovgivning. Da Nouwen ble eldre, snakket han om de to stemmene han hørte som barn. Moren var varm, åpen, og bekreftet han slik som han var. Faren utfordret han stadig til å bli bedre og Nouwen forteller at i første delen av livet lyttet han til farens stemme, og siste delen lyttet han til moren`s stemme.²¹⁰

²⁰⁷ <http://www.trooglys.com>

²⁰⁸ Nouwen Henry, Adam:9-10

²⁰⁹ Ford Michael, Wounded prophet, A portrait of Henry J.M.Nouwen:83-84

²¹⁰ Henry Nouwen; Society 2013 <http://www.henrinouwen.org/>

3.3.5.1.2 Spiritualitet og teologi

Nouwen skriver nært og han deler sine erfaringer, for at mennesker kan få kontakt med egen tvil, smerte, og usikkerhet. Han sier: ”det er en illusjon at noen kan bli ført ut av en ørken, hvis en ikke har vært der selv.”²¹¹ Hans søken er rettet mot Gud, medmennesker, og vårt innerste jeg. Det dobbelte kjærlighetsbudet; ”Du skal elske din neste som deg selv, ”i Mark. 12:31 var viktig. For Nouwens spiritualitet og teologi. Nouwen knytter det til, den fremmede og Gjestfrihet.²¹² Hans søken er rettet mot Gud, medmennesker, og vårt innerste jeg. Det åndelige livet innebar for Nouwen å være engasjert i den verden vi lever i. Hans reiser til Sør-Amerika, skapte en sosial dimensjon i hans spirituelle reise.²¹³ Møte med Jean Vanier og L'Arche fellesskapet, førte til et oppbrudd fra universitetet og en ny retning i livet. Møte med Adam fikk også stor betydning for hans spiritualitet.

I boken ”At söka en helhet”, beskriver Nouwen grunnlaget i hans kristne spiritualitet.²¹⁴ Han forsøker å besvare spørsmålet hva det betyr å leve et liv i Jesu Kristi ånd. Søken mot Gud innebærer å søke med ærlig varsomhet mot vårt innerste dyp. Relasjonen i forhold til oss selv, våre medmennesker og Gud står sentralt. I relasjon til oss selv peker han på ensomheten som vi alle må møte. I relasjonen til andre er motivet, polariteten fiendtlighet og gjestfrihet. I relasjon til Gud, er polaritetene illusjon og bønn, samtidig er det en mistanke om Guds fravær. Illusjonen handler om tro på vår uavhengighet, og klare oss selv. Det religiøse livet er i bevegelse mellom disse tre poler.²¹⁵ I ”*Den bortkomne sønnen vender hjem*,” er hjemkomst motivet sentralt. Disse bøkene i Nouwens forfatterskap har jeg med meg i møte med teksten i boken *Adam God`beloved*.

Det sentrale motivet i boken Adam, er Nouwens relasjon til Adam, til seg selv og til Gud. Det helhetlige motivet for Nouwen; troen på Gud som Far, Sønn og Den hellige ånd, handler om et gjensvar på kjærligheten Gud gir oss. Evangeliet handler om at Gud er den som elsker oss først. Han åpenbarer sin kjærlighet til sine skapninger gjennom det helt vanlige livet, og gjennom møte med mennesker som Adam. Det egentlige motivet slik jeg ser det, handler om

²¹¹ Nouwen, Henry; Håpets såkorn, St.Olav Forlag, Oslo 1996:11

²¹² Nouwen, Henry, Att söka en helhet:90-91

²¹³ Wounded prophet, A portrait of Henry J.M.Nouwen:141

²¹⁴ Nouwen, Henry, Att söka en helhet:90-91

²¹⁵ Nouwen Henry; Original titel:Reaching Out, Att söka enhelhet,2000:11-13

hvordan Nouwen lar seg finne av Gud, gjennom relasjonen til Adam, og dermed inkarnerer Guds kjærlighet i sin identitet.

3.3.5.2 Presentasjon av boken Adam

Henry Nouwen tar et år fri fra L`Arche Daybreak, for å skrive. Han ønsker å beskrive den apostoliske trosbekjennelsen. Da vennen Adam dør, velger han i stedet å skrive Adams historie. Adam var en ung mann med flere funksjonshemninger, og gjennom å reflektere over Adams liv formidler han sin forståelse av evangeliet. I fortellingen deler han sin tro og bekjennelse, og hva det betyr å være elsket av Gud. Nouwen følger strukturene i evangeliene, når han først beskriver Adams barndom, som hans skjulte liv, tiden på sykehuset som en ørken av institusjonell omsorg. Det offentlige livet begynner da Adam flytter til L`Arche Daybreak fellesskapet. Jeg presenterer kort Adams biografi, og vil ha fokus på relasjonen mellom Adam og Nouwen, og endringer i Nouwens liv. Nouwen møter Adam først gang i 1986 i The New House i Daybreack fellesskapet.

3.3.5.2.1 Adams biografi

Adam er yngst av to brødre, og både han og broren Michael har epilepsi.²¹⁶ På tross av epileptiske anfall, har han god helse i barneårene, men han har utviklet seg sent. Adam begynner på skolen da han er 10 år, og blir ofte hentet hjem på grunn av anfall. Da Adam blir operert i munnen, skjer en medisinsk feilbehandling, som resulterer at Adam ikke lenger kan gå selv.²¹⁷ Foreldrene hans, bror og besteforeldre er viktige personer i hans barndom. Adam er elsket av foreldrene slik som han er, de ser hans utviklingshemningen, samtidig som de ser at han er mer enn det. Adam kommuniserer på sin måte, og forstår det som skjer rundt seg. Han utvikler ikke vennskap med barn på egen alder og blir sjelden invitert i bursdager²¹⁸ Adam bringer mye liv inn i familien, og har evne til å gi kjærlighet og skape en kjærlig atmosfære rundt seg. Han er fredsmegleren i familien. Adam får ikke ta imot nattverden eller bli konfirmert i kirken han tilhører på grunn av sin funksjonshemming. I et annet trosfellesskap får han feire nattverden

²¹⁶ Nouwen, Henry, Adam, God's beloved:19-20

²¹⁷ Ibid:25-26

²¹⁸ Ibid:21

3.3.5.3 Relasjonen mellom Nouwen og Adam

Adam har store fysiske og medisinske behov, og på tross av dette får han bo med broren i the New House. En assistent får opplæring i å møte Adam`s fysiske og medisinske behov. Han trenger da assistenser som får opplæring i å møte hans behov. Assistentene var unge menn og kvinner som kom for å leve en tid sammen med kjernemedlemmene, i the New House.

“ This disabled persons are called the “core members” at the heart of the community life that forms around them.”²¹⁹ Da Nouwen fikk oppgaven å stelle Adam om morgenen og gi han mat, fikk han angst. Angsten ble vekket i møte med Adam og hans forventninger. Hvordan skulle han bli kjent med Adam, uten å snakke? Ville han vekke angst i Adam? Han er redd for konsekvensene hvis Adam faller, og han er redd for å dumme seg ut og at noen skal le av han. Nouwen har som teolog, professor og veileder, jobbet på et intellektuelt plan og han har ingen slik praktisk erfaring. Nouwen blir ikke styrt av hverken angsten, redselen for ansvaret, eller redselen for å bli ledd av. Han forteller levende om møte med Adam, og viser medmenneskelighet og barmhjertighet i møte med ham. Han trer ut av sitt eget, og møter Adam som den andre, og en fremmed. Nouwen anvender metaforen gjestfrihet, som bærende metafor for en grunnleggende sjelesørgerisk holdning til medmennesker. Han håper om at det kan tilføre en forståelse av relasjonen som helbredende og gi fellesskapet en ny dimensjon. Gjestfrihet er på denne måten åndens bevegelse og derfor uttrykk for dyp kristen spiritualitet. Gjestfrihet er satt sammen av ordene gjest og frihet. Det som karakteriserer det gjestfrie rom er at gjesten kan være seg selv, i et rom der Gud finnes, og der forandring kan skje.²²⁰ Slik jeg ser det er dette en integrert holdning hos Nouwen. På det konkrete planet er Nouwen Adam`s gjest, og Adam og når Adam følger han med øynene, viser han at han er åpen i møte med Nouwen som den fremmede. Han gir Nouwen en frihet til å være seg selv. Nouwen tar tiden til hjelp og gjennom samhandlingen med Adam begynner det å skje noe i relasjonen de i mellom. De er to mennesker som er overlatt til hverandre, og ritualene blir en form for taus bevegelse, samspill og en dans. Adam er sårbar, hjelpesløs, overgitt og avhengig av å bli tatt imot holdt rundt og stelt av Nouwen. Nouwen er en ansvarlig person, og samtidig er han helt avhengig av Adam og assistentene. Nouwen er omsorgsfullt til stede, og han lærer Adams kroppsspråk å kjenne. Da Nouwen slapper av, ble han mer åpen for et virkelig møte med Adam. I denne situasjonen og i møte er også Gud tilstede.

²¹⁹Ibid:40

²²⁰ Tidsskrift for Sjelesorg nr.2, 2008:96-97

Nouwen opplever forandring, det kommer til uttrykk i ordene; ” As I ”worked” with Adam I began to see my self right in the senter of Daybreak.”²²¹ Dette forstår jeg slik at Nouwen begynner å se seg selv som en del av fellesskapet med de utviklingshemmede. Det innebærer å bo sammen som en familie, og Nouwen er også prest i fellesskapet. Tiden med Adam ble viktig for han, og gjennom å være nær Adams kropp, ble han kjent med personen Adam. Når Nouwen skynder seg i stellet av Adam, uttrykker Adam frustrasjon kroppslig. Nouwen opplever at Adam kommuniserer, at han skal senke tempoet og være tilstede. Adams reaksjon viser at han har fått tillit til Nouwen, han er trygg nok til å gi uttrykk for missnøye. Nouwen stopper opp, er til stede og lydhør for Adams følelser og kroppslige uttrykk. Det er her de virkelig møtes, noe som fører til endring i relasjonen og samspillet. Nouwen begynner å snakke til Adam, selv om han ikke vet ikke hvor mye Adam hører eller forstår. Han setter ord på tanker og følelser i forhold til Adam, deler tro og tvil, og refleksjoner i forhold til livet generelt. Nouwen begynner å be sammen med Adam. Selv om Adam ikke har ord, kommuniserer han gjennom kroppsspråket. Det tause kroppsspråket er den dypeste form for kommunikasjon.²²² Gjennom kontakten med Adam får Nouwen kontakt med egen kropp, seg selv og sitt hjertespråk. Jeg forstår det slik, at han ved å være tilstede hos Adam, blir tilstede i seg selv. Fowler peker på at Stern har gitt et viktig bidrag i å forstå barns utvikling og samspill med omgivelsene. Stern sier: ”We are born with the capacities ready to be activated for linking our emotions with spirit.”²²³ Fowler fremhever kjerneselve og kroppsselve som viktig bidrag til tro og spiritualitet, og han knytter det til fødselen av ritualisering. Det konstituerer fødselen av kroppens medvirkning i den sosiale konstruksjon av mening.²²⁴ I møte med Adam og de daglige ritualene, kommer Nouwen i kontakt med egen sårbarhet og sine følelser, og dette foregår både bevisst og ubevisst. Nouwen er seg selv i møte med Adam, han trenger ikke forestille seg som noe annet enn den han er. Det utvikles et tillitsforhold, basert på gjensidig respekt og aksept i relasjonen. Nouwen får en berøring av Gud, og han ser Gud`s ansikt. Ford hevder at Nouwens dypeste kontemplative øyeblikk kom når han skrev.²²⁵ ”Contemplative awareness: En slik awareness retter seg mot oss selv, vårt medmenneske og Gud”²²⁶ Her erfarer Nouwen Guds nærvær i møte med Adam. Ritualene i møte med Adam, relasjonen og følelsene som blir vekket tolker Nouwen religiøst. Hvordan kan vi forstå dette? ”Religion är en dialogens relation till tillvaron som totalitet, men denna relationen struktureras gjennom

²²¹ Henry Nouen;Adam:46

²²² Lorentzen:113

²²³ Fowler James W,Faitful Change, The Personal and Public Challenges of Postmodern Life:26

²²⁴ Fowler James W,Faitful Change:25-28

²²⁵ Ford Michael:22-23

²²⁶ Engedal ,Leif Gunnar, Ung Teologi nr.2,2003

roller, och utan roller försvinner den.”²²⁷ Nouwen er godt kjent i den kristne tradisjonens rollesystem, der rollen innebærer en kognitiv omstrukturering. Nouwen opplever at Gud møter han, slik Gud møter mennesker i Bibelen. Nouwen er nok et menneske som har erfart dette tidligere, og det har blitt et religiøst mønster som en del av personligheten.

Nouwen sier at han slår rot i Daybreak. Dette forstår jeg eksistensielt, som at han opplever å ha kommet hjem. Hjemkomstmotivet blir tydelig i møte med Adam og hele konteksten på Daybreak. Dette kommer frem i Nouwens bok ; ”*Den bortkomne sønnen vender hjem.*” Nouwen har som nevnt arbeidet mye på det intellektuelle planet, men i møte med Adam får han kontakt med dypere sider i seg selv. Han kommer nær sine følelser, savn og lengsler. Schleimacher plasserer emosjoner i sentrum for religiøse erfaringer, det å føle er sentralt. Nouwen sier at han tidligere trodde at lav selvfølelse var en del av det å være ydmyk. Adam på sin side har en historie med mye smerte og tap, men han er åpen for kontakten med Nouwen. Adam er ikke en fremmed, han blir en venn, og veileder. Nouwen han får en dyp tilknytning til Adam, og blir glad i Adam som om han var hans egen sønn, og Adam vet han er elsket, samtidig opplever han at Adam kunne vært hans far. Adam kan ikke sette ord på sin kjærlighet, men opplever allikevel at Adam formidler sin kjærlighet til han. I møte med Adam lærer han ”å være”, i stedet for hele tiden ”å gjøre”.

3.3.5.4 Forvandling

Nouwen reflektere over de endringene som hadde skjedd med han selv i møte med Adam, og han sier;

” My daily two hours with Adam transformed me. In being present to him I was hearing an inner voice and love beyond all the activity of care. This two hours was a gift, a time of contemplation together we were touching something of God.”²²⁸

Nouwen reserverte ordet ”Inkarnasjon” til den historiske begivenheten at Gud kommer til oss gjennom Jesus. Når han kommer nær Adam oppdager Nouwen at Kristi komme er noe mer en det som hendte en gang. ”It occur every time spirit greet spirit in my body. It is a sacred happening in the present because it is God`s event among people. That is what life is all

²²⁷ Geels och Wikstrøm:98

²²⁸ Ibid:53

about”²²⁹ Når mennesker møtes i Jesu navn, så skjer inkarnasjonen. Den dype relasjonen til Adam førte Nouwen inn i en dypere kontakt med seg selv. På universitetet fikk han utviklet sine intellektuelle tanker, men det var en ensom tilværelse og han lengtet etter tilhørighet. Møte med Adam og de andre menneskene på Daybreak gjorde at det beskyttelsen han har etablert rundt seg ble svakere. Han kom i kontakt med sin sårbarhet, samtidig ønsket han ikke å være svak og avhengig. Slik jeg ser det, overførte Nouwen sine positive erfaringer fra moren til Adam. Samtidig kom han i kontakt med bevisste og ubevisste følelser knyttet til farsrelasjonen, noe hans gudsbilde var preget av. Han sier selv at farens stemme var dominerende den første delen av livet. Gudsbildet, ble bekreftet i kulturen og i den katolske kirken. Dette kan ha gitt han en ambivalens, av å føle seg elsket på den ene siden, og ikke være elsk -verdigg på den andre siden. Dette førte til et liv, hvor det ble viktig å prestere, noe han overførte han til Gud. Hvis Gud en autoritær gud, er det vanskelig å være liten og sårbar.²³⁰I sin åndelige søken hadde han en lengsel etter å komme nær Gud, og bli elsket, men hindringen lå hos han selv. Det var vanskelig å ta imot det Gud ville gi ham.

”Pargament(1999) has argued that conceiving of spirituality in terms of an ability to imbue every days experience, goals, roles, and responsibilities with sacredness opens new avenues for empirical exploration”²³¹

3.3.5.5. Avslutning

Det skjer en endring i Nouwens liv og spiritualitet, både i relasjonen til seg selv, sin sanne identitet som menneske, relasjon til Adam og sine medmennesker, gjensidig avhengighet og tilknytning, og i relasjon til Gud.

For det første skjer det en endring hos Nouwen i forhold til seg selv. Møte med Adam`s sårbarhet gir han mot til å møte seg selv og egen sårbarhet på et dypere plan. Nouwen erkjenner sin menneskelige natur, han er et mennesket som har følelser og menneskelige behov, han trenger nærhet og omsorg. Samtidig har han grenser, begrensninger, og en endelighet.

²²⁹ Ibid:54

²³⁰ Malm:108

²³¹ Paloutzian, Raymond F, Park Crystal L.; Handbook of Psychology of Religion and Spirituality:239

For det andre opplever Nouwen opplever at han kan være seg selv i møte med Adam, noe som bidrar til at han aksepterer seg selv som den han er. Samtidig erkjenner han sin selvsentring, og hans ikke – omvendte jeg.

For det tredje, kjenner han på både far og sønn kjærlighet i forhold til Adam. Det skjer en forsoning i forhold til sin egen far, der han ser farens og egne begrensninger. Farskjærligheten han kjenner for Adam fører han inn i en kamp med seg selv, der han opplever et kall til å være en far for alle de sårbare menneskene i ved L`Arck fellesskapet. Denne kampen beskriver han i boka; *Den bortkomne sønn vender hjem.*” De fattige, svake, glemte...trenger meg ikke bare som en far, men de viser meg hvordan jeg kan være en far for dem.”²³² Møte med Adam var det som gjorde det mulig for Nouwen å bli faren og ta på seg dette ansvaret, som en moden person. Moden differensiering av selvet styrker evnen til å møte og lindre angst, også når dette er knyttet til religiøs eller spirituell tvil. Å være åpen for å oppdage nye erfaringer og tåle den angst som er knyttet til nødvendige endringer.²³³

For det fjerde så endret Nouwens relasjon til Gud seg. Adam ble for Nouwen en hellig mann og et bilde på Gud. Møte med Adam hjalp han til å oppdage og gjenoppdage Jesu ånd levende i seg selv, og dette førte til en fornyet og utdypet relasjon til Gud. Her forstår jeg at Jesus Kristus blir inkarnert i Nouwen gjennom relasjonen til Adam. Guds kjærlighet og nåde blir en del av hans identitet. Illusjonen om å være selvstendig og uavhengig av Guds kjærlighet, slik han nevner i boken *”At skapa en helhet,”* er blitt endret.

²³² Ibid:139-140

²³³ Schultz and Sandage:184

IV PRESENTASJON OG ANALYSE AV EMPIRIEN

Før jeg starter med analysen av materialet, vil jeg innledningsvis presentere Tro og Lys gruppen som er konteksten for undersøkelsen.

Som nevnt under Chartret så deles samlingene inn i tre deler, men rekkefølgen av disse tre delene kan være forskjellig i gruppene. Jeg vil presentere hvordan denne gruppen er organisert og samlingen. Jeg presenterer samlingen i den rekkefølgen som blir praktisert. De starter med felles samling klokken 17.00 i ringen, deretter spiser de kveldsmat sammen, og fellesskapet avsluttes med gudstjeneste klokken 19.00. Gudstjenesten er åpen for alle, og den varer en time.

4.1 Presentasjon av Tro og Lys samlingene

Organiseringen er litt annerledes enn det står i konstitusjonen vedrørende ledelse. I denne kirken er det nedfelt i langtidsplanen for diakoni i menigheten, at diakonens arbeid i Tro og Lys inkluderer sosialt og åndelig fellesskap med psykisk utviklingshemmede og deres familie og venner. Dett fellesskapet er tilknyttet den internasjonale Tro og Lys bevegelsen. Tiden som er satt av til dette arbeidet er en søndag i måneden og noen andre arrangementer i året. Det er tradisjon for at Tro og Lys diakonen er leder for gruppen. Dette innebærer at hun organiserer og planlegger arbeidet, sammen med en ledergruppe bestående av fire til fem personer. Disse er spurt personlig om de vil være ta på seg denne oppgaven. I de to siste årene to av de utviklingshemmede, eller en sammen med en forelder, hospitert i ledergruppen. De er da med på alle møter hvor en planlegger neste samling, og de får spørsmål om det er noen oppgaver de ønsker å ha på samlingen. Ledergruppa møtes til å forberede samlingen. Da settes stoler til i ringen, både til samlingen kl.17 og i kirkerommet til gudstjenesten. Hensikten med å sitte i ring, er at alle skal kunne se hverandre. To har kjøkkentjeneste, og de koker kaffe og dekker border til kveldsmaten og har ansvar for opprydding etterpå.

Samlingen i ringen

Samlingen starter som nevnt i ring, de hilser på hverandre og synger en sang. Det er to sanger som gruppen veksler på. Den ene er; ”Fint at jeg traff deg”, hvor første verset lyder slik: ”*Fint at jeg traff deg sikkert og visst, deg har jeg tenkt på helt siden sist. Jeg sier det gjerne igjen og igjen, jeg er glad for å ha en venn.*”²³⁴ Sangen understreker at deltagerne er venner. Neste verset begynner slik ”*Hjertet mitt liker at du er nær..* Dette understreker hjerte og kroppens betydning. Den andre sangen er: ”*Fellesskap sangen,*” den begynner slik; ”*Det er jeg, det er jeg som danner fellesskap,*” videre byttes jeg ut med du, vi, hjerte, og tilslutt er det Gud som danner fellesskap. Denne sangen er laget spesielt for Tro og Lys, og synges i hele verden. Gruppen har byttet ut by med bygd, for denne gruppen er på landet. Sangen understreker at fellesskapet blir til gjennom den enkelte, fellesskapet og Gud. Gruppen står, mens de ruller med armene og beveger seg inn i mot ringen når de synger ”*Rull det over havet,*” går ut av ringen mens de synger ”*rull det over sjø*”, og står stille og peker på hverandre mens de synger ”*gå til din bygd å danne fellesskap.*” Gruppen har faste musikere på piano, fiolin og afrikanske trommer, og av og til benyttes andre rytmeinstrumenter. Hvis det er noen nye på Tro og Lys, tar gruppen en runde hvor alle sier hva de heter, de som ikke klarer å si navnet sitt selv, får hjelp av en medhjelper. Lederen av ringen presenterer tema for gudstjenesten. Det gis ofte anledning til å si noe om hvordan en har hatt det siden sist. Etter ferier gis det mulighet for å dele en positiv opplevelse med gruppen. De som mangler ord til å uttrykke seg, får igjen hjelp av medhjelperen. Andre ganger åpnes det opp for samtaletema vedrørende tema for gudstjenesten. Bursdagssangen synges for de som har hatt fødselsdag siden sist. En ny sang skal synges på gudstjenesten, øves dette på i ringen. Samlingen avsluttes etter 45 minutter, og stolene settes rundt bordene.

Kveldsmat

Før kveldsmaten synges bordverset, og det lyder slik; ”*Bordet vårt er vakkert dekket, Gud lar gaver drysse ned x2, ta imot og dans av glede x2, her er du og her er jeg, og Gud har omsorg for oss alle x2.*” Dette blir gjort med bevegelser, der en holder hverandre i hendene på de to siste strofene, mens en ser på hverandre. De fleste har med seg mat, og det kan være påsmurte rundstykker, smørbrød, eller vafler, som da blir satt frem på et felles anretningsbord. De som bor på institusjon tar ikke med seg mat, men betaler for kveldsmaten. Alle betaler for kaffe

²³⁴ Sangperm Tro og Lys:23

eller saft. Måltidet er et sosialt fellesskap der relasjoner og tilhørighet skapes. Gruppen ønsker bevisst på at familie og venner setter seg sammen med hovedpersonene i fellesskapet, slik at alle får oppleve seg sett og hørt. Kveldsmaten avsluttes i god tid slik at gruppen får øvet på dramatiseringen.

Gudstjenesten

Gudstjenesten starter alltid ned inngangsposisjon av Tro og Lys gruppen. En av hovedpersonene bærer korset og de andre bærer med seg lys, blomster, bibel og nattverd sakramentene brød og vin. Sangen som synges er; ” Kom la oss samles ved Guds bord og gjøre det i stand, og dekke på med duk og lys, til tjeneste for ham.”²³⁵ Inngangsposisjon markerer overgangen fra det sosiale fellesskapet rundt måltidet, til gudstjeneste fellesskapet i kirkerommet. Lederen ønsker alle velkommen til gudstjeneste, og dagens tema presenteres. En av hovedpersonene i fellesskapet leser Tro og Lys bønnen,²³⁶ og deretter synges Tro og Lys sangen.²³⁷

Trosbekjennelsen som brukes lyder slik; ”Jeg tror på Gud Fader, skaperen min, Jeg tror på Jesus Kristus, frelseren min, Jeg tror på Den hellige Ånd, hjelperen min.” Det blir gjort døvetegn til bekjennelsen. Evangelieteksten som dramatiseres blir presentert. Alle hovedpersonene og venner er med i dramatiseringen. Gruppen har enkle utkleddinger som har rollen som Jesus, og han har alltid hvit kappe på seg. En av hovedpersonene eller vennene er fortelleren, leser teksten i evangeliet som dramaet tar utgangspunkt i. Det er ofte en som står bak hovedpersonene og er stemmen til de som dramatiser. Denne stemmen kommer til orde kun i korte sentrale dialoger som foreksempel mellom Jesus og disiplene. Noen ganger har hovedpersonene en plakat på seg med navnet til den personen som de spiller, dette er når det er flere av disiplene som sier noe. På denne måten blir det tydelig hvem av disiplene som sier noe. Etter dramatiseringen så blir det sunget en sang som passer til temaet. Gjennom dramatiseringen av bibelfortellingen er en tilstede med hele kroppen og bruker sansene, syn hørsel, likt og smak. Etter dramatiseringen er tiden kommet til nattverden., salmen som synges er; Når vi deler det brød som du oss gir. Nattverdsliturgien se vedlegg 4.

²³⁵ Sanghefte Tro og Lys:1

³ Bønner, ikon, sanger, Tro og Lys bønnen, enkel versjon:2 www.trooglys.com (hentet 18.02.2014).

²³⁷ Bønner, ikon, sanger, Tro og Lys sangen:3 www.trooglys.com (hentet 18.02.14).

Presten deler ut nattverd sammen med diakonen og en av hovedpersonene har som fast oppgave å være sammen med diakonen. Under nattverden spilles instrumental musikk. Etter nattverden er det bønn og denne innledes med å synge; ”Vær meg nær o Gud.” Bønnedelen praktiseres litt forskjellig ut fra hvem som leder bønnestunden. Bønnegloben blir brukt både i forbønn og takkebønn. Første del av bønningen er forbønn. Gruppen ber fast for en misjonær i Kina, Nordlys provinsen, og ellers institusjonene i bygda, politikere, og eventuelt noen i gruppen som er syke og derfor ikke er tilstede. Takkebønningen er ofte en stille vandring med lystenning. Noen ganger tennes et lys som sendes rundt, de som ønsker å be en kort bønn, eller bare holde lyset kan gjøre det. Vekselvis med bønn, synges; ”Når vi ber til deg, vær meg nær.” Gudstjenesten avsluttes med at alle står rundt alteret og synger; ” Den dag du gav oss er til ende.”²³⁸ Når presten lyser velsignelsen har en av hovedpersonene sin faste oppgave å stå sammen med presten med armene løftet. Deretter går alle i posisjon og synger; ”*Takk Gud for denne rast, du gav oss mat og fred. En niste har vi fått med oss. Vi drar på ny av sted.*” Refreng: ”*Så går vi ut i Jesu navn, så går vi ut i Jesu navn, i Jesu navn.*”²³⁹ Da alle er kommet ut av kirkerommet blir de stående i ring, og lederen takker for fellesskapet i dag, og minner om neste samling.

²³⁸ Tro og Lys sanghefte:13

²³⁹ Tro og Lys sanghefte:2

4.2 Analyse av datamaterialet

Innledningsvis vil jeg nevne den etiske fordringen ved å presentere intervjuene.

Kvale/Brinkmann henviser til Richardson(1990) som sier at selve skriveprosessen skaper verdi, for språket er ikke en avspeiling av en virkelighet der ute, men skaper en spesiell virkelighets oppfatning. Forfatteren er en person som forteller på vegne av andre.²⁴⁰

Hovedproblemstillingen i avhandlingen; Hva er det som kjennetegner de erfaringer deltagerne på Tro og Lys gjør i møte med mennesker som har en utviklingshemming?

Jeg først si litt om helhetsinntrykket, før jeg presenterer enkelte tema. Mitt møte med informantene gav meg tilgang til et spennende og innholdsrikt materiale. Det har vært en utfordring å prioritere, jeg har måttet velge noen perspektiver og la andre ligge. Dette har vært en faglig avveining, og det materiale jeg har valgt å analysere vil være viktige bidrag til å kunne gi noen svar på problemstillinger i drøftningsdelen. Det er spennende hvordan de enkelte informantene deler sine erfaringer i møte med mennesker som har en utviklingshemming. Noen erfaringer synes å være sammenfallende, og en av disse er at møte med utviklingshemmede berører informantene.

I denne delen av analysen vil jeg se på de temaene som kom fram i de kvalitative intervjuene i forhold til benevnelsen det sosiale perspektivet og relasjonsperspektivet.

Det tema jeg vil belyse i forhold til det sosiale perspektivet er tema; tilknytning. De temaene som blir belyst under relasjonsperspektivet er; Å se og bli sett, kropp - kommunikasjon, kroppslig tilstedeværelse, vennerelasjonen, og sårbarhet.

4.2.1 Det sosiale perspektivet

Analysen her vil se på hvordan informantene beskriver sitt forhold til Tro og Lys som kontekst, og hvordan de opplever Tro og Lys som sosialt fellesskap. Informantene gir uttrykk for engasjement i Tro og Lys fellesskapet og møte med de utviklingshemmede. Enkelte av informantene opplever fellesskapet mer åpent, nært og inkluderende enn ellers i kirka, dette kommer frem i både i de individuelle intervjuene og i fokusgruppen. De ulike perspektiver som informantene deler belyser jeg under temaet tilhørighet.

²⁴⁰ Kvale og Brinkmann:274

4.2.1.1 Tilhørighet til fellesskapet

Åpent - nært - inkluderende

Dette er noen av ordene som informantene bruker om sin opplevelse i møte med Tro og Lys. Jeg tenker at disse perspektivene er med på å skape en tilhørighet i fellesskapet.

Alle informantene har vært med i Tro og Lys gjennom mange år, de er derfor godt kjent med menneskene som er der og fellesskapet. Informantene har på ulike måter erfaring med utviklingshemmede, enten fra barndom, eller i forbindelse med arbeid. En informant uttrykker for at Tro og Lys ble en forlengelse av tidligere erfaring. Det var i kirken, på gudstjenesten eller gjennom arbeidet i kirken som prest eller diakon, den enkelte fikk høre om Tro og Lys. En av informantene forteller at hun har vært med siden denne Tro og Lys gruppen ble startet, og hun ble glad for initiativet som ble tatt for å starte fellesskapet. Jeg vil dele noe av det denne informanten forteller, fordi det sier noe om gruppens historie. Hun forteller at de startet med å ha kafee før det ble et Tro og Lys fellesskap. Hun og familien hadde tidligere vært på en sommerleir for utviklingshemmede, og deres familie og venner. Her traff de andre som var i samme situasjon. De ble godt kjent med de andre barna, og noen av disse kom fra samme sted som informanten. Kaféen var først et møtested for de som hadde vært på denne leiren. Dette var starten til at det vokste frem et Tro og Lys fellesskap, og hun forteller at det var et etterlengtet behov. Per Lorentzen sier at alle har behov for å tilhøre et fellesskap som gir mening, og alle har behov for å dele og sammenholde opplevelser.²⁴¹

Når informantene skal si noe om hvordan de opplevde det første møte med Tro og Lys, har de behov for litt tid til å tenke tilbake, siden det begynte å bli en stund siden. En informant sier: ”*Det var et veldig flott møte.*” Hun utdyper svaret; ”*Det var at vi ble så godt tatt imot, følte oss så velkommen, det ble veldig nært.*” Hun utdyper svaret i *vi* form, og jeg forstår det slik at Tro og Lys fellesskapet er noe hun og datteren er sammen om. Det kan si noe om nærheten i relasjonen mellom henne og datteren, samtidig kan det ha sammenheng med konteksten. Når informantene sier noe om konteksten blir ofte hovedpersonene nevnt, og det virker som om de er limet som binder Tro og Lys sammen. Nouwen sier at de utviklingshemmede er kjernen i LÅrck fellesskapet.²⁴² Informanten fremhever at det er fint at de utviklingshemmede får være aktive deltagere i fellesskapet. Dette sier noe om at hun kanskje opplever fellesskapet

²⁴¹ Lorentzen Per; Slik som man ser noen:109

²⁴² Nouwen Henry, Adam:38

inkluderende og dermed annerledes enn det Sølvi Dahle beskriver, der de utviklingshemmede har vært prisgitt samfunnets holdninger.²⁴³

En annen sier; ” *Jeg trengte det for egen del, litt egoistisk.* ” Så forteller hun videre; ” *tenker på livet mitt, troen, selvbilde, selvfølelsen, tror på fellesskapsverdier, omsorg, fornuft, jeg kan ta med alt dette inn i Tro og Lys.* ” Informanten peker på mange tema her, som alle har noe felles. Hun tar for det første utgangspunkt i livet hun lever nå, og at livet leves jo i denne verden. Den individuelle troen leves ut i denne verden og jeg opplever at hun sier noe om at det er et samsvar mellom troen og hele livet. For det andre så er det en kollektiv dimensjon, Tro og Lys er det troende fellesskapet hun lever ut troen. Her hører jeg at hun trenger dette fellesskapet for sin egen del, og hun kan komme med hele seg og være seg selv. Til sist vil jeg nevne at hun i fellesskapet kan bruke seg selv, i møte med de menneskene som er her. Det høres ut som troen og livet er bundet sammen som en integrert helhet. Trosutvikling er utenfor mitt anliggende i denne avhandlingen, men jeg vil vise til Torbjørg Alens troverdige gjennomgang av Fowler`s trosutviklings teori i boka; ” Når glassflaten brister.”²⁴⁴

Det kom frem at det er viktig at Tro og Lys er et økumenisk fellesskap, dette gjør at gruppen inkluderer utviklingshemmede fra flere kirkesamfunn. Tro og Lys ble fremhevet som en positiv form for religiøsitet i motsetning til religiøsitet som har en hard og fordømmende holdning. En av informantene har erfaring på at dette virker forvirrende på hovedpersonene. Sli jeg ser dette, så kan bli vanskelig for hovedpersonene å få bekreftelse på seg selv som verdifulle, i en kontekst som mangler kjærighet og tilgivelse.

En tredje sier; ” *..det mest spesielle jeg har opplevd. Gudstjenesten, drama og fellesskapet i ringen.* ” Svaret utdypes. ” *Det er et åpnere fellesskap enn det jeg opplever i kirka ellers. Romslig og inkluderende, et mye enklere nivå slik at det blir lettfattelig, og allright.* ” Informanten løfter først frem gudstjenesten, drama og fellesskapet i ringen som det som gjorde inntrykk på henne. Her peker hun på det religiøse, sosiale og relasjonelle aspektet. Et fellesskap som oppleves romslig har plass for den enkelte, og dette hun oppleves betydningsfullt for henne. Hva hun mener med enklere nivå, sier hun mer om; ” *Dramatisering er lettere å forstå når du har redusert kognitiv kapasitet.* ” Her forstår jeg at informanten tenker på at fellesskapet og drama i gudstjenesten bidrar til at hovedpersonene

²⁴³ Dahle Sølvi, Tor Ivar Torgauten:33

²⁴⁴ Aalen Torbjørg; Når glassflaten brister;45-46

lettere forstår det som skjer, og dermed bidrar det til at de opplever det inkluderende og meningsfullt.

En annen informant løfter frem en annen side ved dette; *”Jeg ser mye større verdi av Tro og Lys nå enn da jeg ble introdusert for det. Jeg opplever at folk blir tatt på alvor på alle funksjonsnivåer.”* Dette svaret sier for det første at det er sammenheng mellom kjennskap til en kontekst og vurderingen av fellesskapets verdi. Hvilken betydning det har for menneskene som er med der, ser en tydeligere etter hvert. Fordi han sier at han har endret syn på Tro og Lys etter at han blitt kjent med fellesskapet. Det kan hende de forestillinger eller fordommer personen har om en kontekst, i denne sammenheng kirken, Tro og Lys som eller utviklingshemmede, ikke stemmer når en blir kjent i konteksten og med personene som er med der. Forestillingene en hadde revurderes og endres. Informanten fortsetter; *”Alle mennesker har lik verdi, det er noe av det fantastiske i vår religion, og det blir tydelig her.”* Han peker her på det kristne menneskeverdet, og menneskets verdi er ikke knyttet til egenskaper ved mennesket selv. Menneskes verdi er knyttet til Gud som Skaper. Alle mennesker er skapt i Gud’s bilde og har derfor en verdi.²⁴⁵ De som har en funksjonshemming, er også skapt i Guds bilde.²⁴⁶ En konsekvens av at alle er skapt i Guds bilde, og har verdi som menneske, er at alle like verdifulle. Dette er noe av kjernen i Tro og Lys.

4.2.1.2. Sammenfatning

I dette avsnittet har det sosiale perspektivet vært i fokus og hvordan informantene opplever Tro og Lys fellesskapet. Alle informantene har en forståelse av kontekst er et kristent fellesskap, for utviklingshemmede, familie og venner. Det blir fremhevet betydningen av økumenikk og medlemmer fra andre kirkesamfunn er inkludert. Dette kristne fellesskapet oppleves åpent, raust og inkluderende hvor informantene kan være seg selv. Det kom frem at likeverd er en viktig verdi i kristen religion. Likeverdet er knyttet til forståelsen av at mennesket er Skapt av Gud. Tro og tilknytningen til fellesskapet uttrykkes ulikt, noen gir uttrykk for betydningen av, at de kan leve ut troen i fellesskapet. Analysen viser at hele samlingen oppleves betydningsfull. Det ble fremhevet at fellesskapet ikke stiller store krav til kognitive ferdigheter. Det viktige er å ”være sammen.” Informantene har erfaringer i møte

²⁴⁵ Henriksen:136

²⁴⁶ Moltmann:233

med utviklingshemmede, før de møttes i denne konteksten. Slik jeg ser det har det betydning for hvordan de møter hovedpersonene, og opplevelsen av det sosiale fellesskapet. Samtidig kan det være faktorer som bidrar til tillit og tilknytning til hovedpersonene og konteksten. Det kom frem er at det er en tett sammenheng mellom konteksten og hovedpersonene. Når informantene sier noe om konteksten, blir hovedpersonene trukket inn. Ut fra dette, kan jeg si at hovedpersonene er kjernen i Tro og Lys. Det er de som binder fellesskapet sammen. Slik jeg ser det opplever informantene tilknytning og tilhørighet til Tro og Lys.

4.2.2 Relasjonsperspektivet

Hovedspørsmålet er: Hva legger informantene vekt på når de beskrive sin opplevelse av møte med de utviklingshemmede? Disse perspektivene vil si noe hovedproblemstillingen, og del problemstillingene. Jeg har valgt å dele inn i følgende hovedtemaer. Å se og bli sett, kommunikasjon – kropp, og vennerelasjon.

4.2.2.1 Å se og bli sett

Det kommer frem på ulike måter at det er viktig å bli sett, eller likt, og akseptert som den en er. I forhold til å se hovedpersonene så er alle tydelig på at det er viktig å se de, vise at de liker dem, oppmuntre dem, respektere, akseptere og inkludere de i fellesskapet.

Informantenes behov

To av informantene som sier at de trenger å bli sett, har litt forskjellig perspektiv. ”*Jeg trenger å bli sett, at jeg føler vi er sammen om noe. At vi blir regnet med i fellesskapet.*” Det å bli sett handler om å være god nok som den en er og få bekreftet sin identitet Det hun sier om å føle at de gjør noe sammen. Slik jeg forstår det handler det om relasjonelle aspektet. Det tredje hun løfter frem er at hun opplever seg inkludert i fellesskapet. Det forstår jeg at det er viktig å oppleve seg inkludert av de andre, i motsetning til å til ekskludert. Ut fra dette forstår handler det om tilknytning og tilhørighet..

En annen informant uttrykker det slik; ”*Jeg, trenger å bli sett, og få lov å være den jeg er. Bli akseptert for den jeg er, får lov å bruke de evnene jeg har kanskje.* Informanten er her tydelig

på hva han trenger, i møte med andre, samtidig som han har et ønske om å bidra noe med sine ressurser.

En tredje sier; *"Vet ikke helt hva jeg trenger, jeg er nok et menneske som ikke trenger så veldig mye, jeg er kanskje for selvstendig(ler)." Det å bli sett og hørt er jo en ting, men jeg er ikke så avhengig av at jeg må være lik andre."* Jeg forstår at informanten er selvstendig, og hun reflekterer over om hun kanskje er for selvstendig. Hun forteller om en hendelse i livet for å illustrere hennes uavhengighet av andre. Hun var i Finland en skjærtorsdag, og på stedet hun var skulle det feires gudstjeneste.. Hun pleier ikke å gå på gudstjenester, men sier at; *"akkurat denne gudstjenesten måtte jeg gå på, for å kjenne på noe som var større."* Hun kjente ingen der, og heller ikke språket, *"men det var bare deilig å sitte der, være en del av et fellesskap, men ikke være en del av fellesskapet, og være så liten i et så stort perspektiv."* Informanten er ikke avhengig av andre for å besøke denne kirken, men hun har behov for å være en del av et fellesskap som er større enn henne selv. Hun nevner ikke Gud, men gjennom det hun forteller om sitt behov for å gå på denne gudstjenesten, hører jeg en lengsel og behov for tilhørighet. Slik jeg ser på det, møter Gud mennesker der de er, ikke nødvendigvis være i kirken, men gudstjenesten kommer Gud det enkelte mennesket i møte gjennom symboler, riter, og tekster.²⁴⁷

En fjerde informant sier; *"Det vet jeg veldig godt, jeg trenger å få opplevelsen av at jeg blir likt. Siden.. var så tydelig på det, så turte jeg også å si det rett ut, uten å skamme meg over det."* Dette er nok et behov mange har, vi trenger kanskje ikke være likt av alle, men vi trenger at noen liker oss. Slik jeg ser det, er behovet for å bli likt, akseptert og inkludert knyttet til vår identitet som menneske, og derfor et fellesmenneskelig behov. Informanten sier dette uten å kjenne skam fordi hun har lært det i dette fellesskapet, og det høres ut som hun opplever frihet å si det som det er. Det er ikke noe ukjent fenomen å kjenne på skam når en sier en har behov for å bli likt. Dette er en form for sårbarhetsskam som dukker opp i relasjon til andre, og det sier noe om at vi alle er sårbare og avhengige mennesker som trenger bekræftelse og tilhørighet.²⁴⁸

²⁴⁷ Henriksen:334

²⁴⁸ Farstad Maria,Skammens spor, Conflux forlag, Oslo , 2011:42

Å se hovedpersonene

En informant sier; *”Det er viktig å godta de slik de er. Glede de med små ting, de blir så fort begeistret.”* Slik jeg forstår informanten her så innebærer det å akseptere hovedpersonene de begrensningene de har, og samtidig se ressursene de har. En ressurs jeg hører er at de blir lett begeistret, og det krever ikke stor oppmerksomhet for å vekke denne begeistring. En annen informant sier noe av det samme; *”Det er da å se de, og at de opplever seg inkludert, og at de får være som de er, og gjøre det de kan. Selv om det i ”noen`s øyne” er små oppgaver.”* Det å oppleve at noen ser meg, og bli inkludert, slik som jeg er, er noe alle mennesker har behov for, også de som har en utviklingshemming. For de utviklingshemmede har ikke dette vært en selvfølge, da de har en historie på ikke å bli akseptert og inkludert. John Swinton sier i sin forskning at fenomenet fortsatt er aktuelt.²⁴⁹

En annen sier; *”At jeg viser at jeg liker dem, at de har tillit til meg og jeg har tillit til dem. Jeg respekterer dem, og regner med at de har respekt for meg.”* Informanten fremhever at gjensidig tillit og respekt er viktig. Jeg tenker at tillit er et viktig tema i forhold til møte med alle mennesker, derfor ble jeg først forundret over at det bare er en av informantene som sier noe direkte om tillit. I neste omgang ser jeg at hvis en blir sett, respektert, akseptert og inkludert som den en er, er dette i seg selv noe som skaper trygghet og tillit i relasjonen. K.E.Løgstrup fremhever at tillit er en spontan livsytring og et fenomen som oppstår i møte med tilværelsen. Det at mennesket blir møtt med åpenhet og anerkjennelse, frigjør mennesket til å leve, uten hele tiden å måtte sikre sitt liv og sin identitet.²⁵⁰ Selv om denne tilliten er knyttet til hvordan vi forholder oss til den kulturelle og sosiale verden, så er den like fullt en del av vår indre verden. Den grunnleggende tilliten er dannet i møte med betydningsfulle nære relasjoner i barndommen, og har betydning for om vi møter verden og mennesker med en tillit eller misstillit.²⁵¹

Informanten fortsetter; *”Det er viktig å tøyse og tulle, slik at det ikke blir så dødsens alvorlig hele tiden, det merker jeg at jeg liker, og det liker de godt også.”* Informanten løfter her fram viktigheten med leken, og hun gir uttrykk for begeistring når hun snakker om det. Dette sier

²⁴⁹ Swinton John;and Harriet Mowat; Practical Theology and Qualitative Research:226-253

²⁵⁰ Henriksen:79

²⁵¹ Hallstensen:84

noe om en vitalisering som er med på å fargelegge tilværelsen, samtidig som leken binder tilværelsen sammen.²⁵²

4.2.2.2 Kommunikasjon - kropp

Her var spørsmålet, hvilken betydning kommunikasjon med ord har for at du opplever god kontakt og blir kjent? Dette temaet engasjerte, og jeg synes det kom fram mange viktige refleksjoner. Jeg vil presentere noen av disse utsagnene om kroppens betydning for kommunikasjon.

4.2.2.2.1 Kroppsspråk - samspill

En informant sier; *”Hvis de bare kan høre, så er det noe vi kan benytte. Kroppsspråket og ansiktsuttrykk er viktig. noen kan si navnet sitt, de som ikke kan si det, kan få en hjelper til å si navnet.”* Informanten peker på hørselen som en ressurs som vi lett kan overse. Ikke alle utviklingshemmede hører like godt, men i denne gruppen er det ikke noen av de som har nedsatt hørsel. Mange av vennene derimot har nedsatt hørsel, og det kan derfor være utfordrende å forstå det hovedpersonene sier hvis de har et svakt ordforråd. I denne situasjonen er det vennene som har et handikap, og her er kroppsspråk viktig, og ikke minst å lære seg den enkeltes kroppsspråk. I forhold å lese kroppsspråk kan hovedpersonene være lærere for vennene. Her vil jeg vise til analysen av Nouwen møte med Adam, og samspillet betydning for utvikling av relasjonen. Lorentzen peker på at jo svakere den verbale kompetansen er jo viktigere er innlevelsen.²⁵³

To av informantene utdyper tema; *”I det vanlige livet har det alltid mye å si, men jeg synes det har mindre å si i Tro og Lys. Da ”Eva” sa navnet sitt for første gang, kjente jeg at hjertet hoppet av fryd, jeg ble veldig rørt”*. Her fortelles det om en endring hos en av hovedpersonen, som skjer mens de er samlet i ringen. Kvinnen hun forteller om, har vært med i fellesskapet i mange år. Samspillet med de andre hvor de alle sier navnet sitt, er slik jeg ser det med på å styrke den enkeltes selvbevissthet og identitet. I møte med de andre kan hun speile seg selv, gjenkjenne seg selv, oppleve likhet med de andre samtidig som hun er hun forskjellig fra de

²⁵² Stern:166-168

²⁵³ Lorentzen, Kommunikasjon med uvanlige barn:54

andre. Hvis dette samspillet oppleves trygt nok gir det en opplevelse av å være akseptert som den hun er. Viser til tilknytningsadferd som kan endre seg gjennom nye erfaringer.(3.2.1) Utviklinga av språket har sammenheng med bevissthet om hvem en selv er og kjenne seg igjen i de andre.²⁵⁴ Dette samspillet skaper også en tilhørighet. Jeg vil vise til det jeg skrev under teoridelen om tilknytning til barn er basert på tillit eller mistillit, så vil dette komme tilsyne i relasjoner som voksen. Tilknytningsadferden som arbeidsmodell, de indre bildene av seg selv, forventninger hvordan tilknytningsadferden skal bli besvart, er ikke statiske, det kan endre seg gjennom nye erfaringer. Relasjonsdomenene utvikler seg gjennom livet, og utviklingen av språket har sammenheng med at en utvikling av en bevissthet om hvem en selv er. For det andre så gjør denne endringen noe med informanten. Det er spennende at informanten kroppen og hjerte når hun uttrykker de følelsene som blir vekket i henne. Det sier noe om kroppens betydning, og om at vår identitet har sammenheng med den kontakten vi har med kroppen vår. Informantens kroppslig reaksjon og om det hun formidler forteller at hun blir berørt av hovedpersonen. Gleden hennes forteller hun blir begeistret og at det betyr noe for henne at denne personen kan si navnet sitt.

Den andre informanten sier; ”*Kommunikasjon er så enkelt, men samtidig så vanskelig. Kommunikasjon består ikke bare av ord, du leter etter den kommunikasjonsformen som fungerer i en hver setting. Det er ikke sikkert at det er orda, men handlingene vi gjør, hvordan vi møter dem og kroppsspråket er det viktigste.*” Informanten gir uttrykk for at hun kan romme motstridene perspektiver, dette sier noe om at hun ser at flere perspektiver ved kommunikasjon. For det første er hun fremhever hun at den enkelte må finne frem til den kommunikasjonsformen som fungerer. Informanten viser at hun ønsker å møte å forstå hovedpersonene. Dette innebærer i en gitt situasjon å tørre å gå inn i samspill, og ikke helt vite hvor det fører hen. Den enkelte blir utfordret i forhold til seg selv, og hva som skjer i møte. For det andre samtidig sier hun at kroppsspråket er det viktigste. For å forstå kroppsspråket må en ”tune” seg inn på hovedpersonene, og i samspillet prøve ut de tolkninger en har av kroppsspråket. For eksempel spørre om en har tolket kroppsspråket riktig.

En tredje informant sier: ”*Som prest, kirke og menneske i et ordrikt samfunn, er jo ordene vi bruker den enkleste. I Tro og Lys gudstjenester hvor man kanskje har lite språk, må en bruke andre virkemiddel.*” Informanten snakker som et vanlig menneske, samtidig har han rolle, og identitet som prest. Det er litt mer problematisk at han også tar med kirke, det blir litt mer

²⁵⁴ Ibid

utydelig for meg hva han legger i det. Han nevner døde tegn og kroppskontakt, som en måte å kommunisere med de som har lite språk på. Informanten har en annen innfallsvinkel til ord enn ovenfor. For han er ordene den enkleste form for kommunikasjon, samtidig er han åpen for å bruke andre måter i møte med de som ikke er så sterke verbalt, men har liten erfaring med dette selv. Dette kan ha sammenheng med flere ting, men det som først slår meg, er at han i intervjuet viser at han har lett for å bruke ord, og som prest, blir det lagt stor vekt på å kommunisere med ord. På en annen side er det interessant at han har et tydelig kroppsspråk i form av ansiktsuttrykk, gestikulering med armene når han snakker. Det er mulig at han ikke er klar over dette selv. Slik jeg ser det, er det en ressurs han kan bruke i møte med de som ikke er så sterke verbalt.

En av informantene sier at de som har en utviklingshemming er eksperter på å lese kroppsspråket vårt, og hun tror ikke at det er ordene våre som betyr så mye; *Når du selv ikke er så sterk verbalt, så leser du så mye mer nonverbalt. .. de ser forskjell på dem som trekker seg tilbake, enten det er mangel på kunnskap eller frykt, at det er noe fremmed.*” Kan det være slik som informanten sier at det er å lese kroppsspråk er en ressurs, og et særpreg hos hovedpersonene? Har dette sammenheng med at de har bedre kontakt med sin kropp, eller er det fordi de har bevart det preverbale språket, vi alle har hatt som barn?

4.2.2.2 Kroppslig tilstedeværelse

På spørsmålet om hvordan de utviklingshemmede kan hjelpe oss til å bli mer tilstede her og nå, svarte to av informantene, at dette er en egenskap som de har naturlig, og som vi andre må øve på. Vi må øve å på å være i det som er og ikke flykte bort fra virkeligheten.

Tilstedeværelse kommer til syne i samhandlingen.

En informant sier det slik; *Det kan være som med «Ragnar», som har sorger, som er lei seg for at noen er syke, eller at noen er døde. Da møter han opp med hele det uttrykket i kroppen,.. han vil ha trøst først, før vi kan snakke om noe annet.*” Dette sier noe om å være den personen en er, tilstede i livet slik det er akkurat nå. Samtidig sier det noe om å være tilstede hos den andre, slik som informanten her forteller, ta tid, akseptere, gi trøst og lindre. Hun viser en diakonal og sjelesørgerisk holdning. Hun peker på at det er ikke sikkert at det

alltid skal være slik i samfunnet. Slik jeg ser det kan det være en viktig motvekt i forhold det narsissistiske behovet for å bli speilet, men som er det samfunnet preges av i dag. Fokuset kan lett bli en forherligelse av seg selv på bekostning av andre mennesker.

En annen informant peker på at hovedpersonene er mer ærlige enn det vi er, samtidig er de forskjellig i forhold til å ta kontakt; ” *Du må tørre å gi noe av deg selv for å få innpass. Mens andre er nysgjerrig på livet. Det er et stort spekter, du må nesten føle det når du kommer inn i et rom, hvordan skal jeg møte den personen som står ovenfor meg.* ” Dette synes jeg bekreftet noe av det informantene ovenfor sier. Det har også sammenheng med det som er skrevet tidligere i forhold til å se den enkelte. Samtidig hun sier og påpeker at hovedpersonene er forskjellig, i møte med dem så blir vi utfordret på å kjenne på vår usikkerhet, angst, og det å stå i en situasjon uten å vite hvordan du skal forholde deg.²⁵⁵ Gjennom samhandling med hovedpersonene så kan vi komme frem til en felles forståelse. Viser til Lorentzen i teoridelen, viktigheten av å få en felles forståelse av det som skjer. Informanten fortsetter: ” *Jeg ser på han min, det er noen han glir rett inn i samhandling med, og i forhold til andre han ikke gjør det.* ” Dette sier noe om at noen ganger oppleves relasjonen trygg, og dette sanser de gjennom signaler fra andre, og som igjen føles og kjennes i egen kropp. Lorentzen sier at følelsene kan sies å være uvanlige barns språk.²⁵⁶

4.2.2.3 Vennerelasjonen

Vennskap er ofte noe som utvikler seg over tid. Alt det jeg har presentert så langt er elementer i det å utvikle vennskap som varer. På spørsmålet hva de gjør sammen som bidrar til at en blir bedre kjent, så nevner de å synge sammen som viktig. Hvis en ikke kan synge, så kan en følge musikken med kroppsbevegelse. Det er spesielt et par uttalelser jeg vil belyse. Deretter ser jeg på hvordan de beskriver vennskapet som utvikler seg mellom medlemmene i Tro og Lys, og hvordan det kommer til uttrykk. De kroppslige fenomenene kommer til syne gjennom klemming, og kroppsspråket viser følelser som glede.

En informant sier: ” *Når en samles i ringen, hver får si litt, om det ikke er så mye med ord, så har vi kroppsspråket i ansiktet. Det vi opplever sammen i en sånn »ring» er til ettertanke, vi*

²⁵⁵ Lorentzen, Kommunikasjon og uvanlige barn:41-42

²⁵⁶ Lorentzen Per:32-35

som kan oppfattes som såkalt »normale» kommer til kort, mens de andre sprudler ut, og liker å bli sett og hørt” Informanten kommer med en viktig refleksjon, derfor gir jeg hennes stemme så stor plass. Kan det være at mange av hovedpersonene har trygg tilknytning, og dermed har bevart spontaniteten, leken og energien som er medfødt. Men vi ”såkalte normale” har etablert en beskyttelse rundt oss, og skjuler derfor vår sanne identitet.) Viser til tilknytning hos Bowlby. (3.2.1.2 og barneegenskapene hos Hellsten.

En annen sier;

”Sangene og markering av bursdagene. Når de forteller hvordan de har hatt det siden sist og når du ser at den som har vært sammen med dem, kommer med et stikk ord, så ser du gleden i ansiktet deres.”

Dette sier noe om det sosiale fellesskapet. Gleden med sang og musikk er ikke basert på kognitive evner, men på samspill som erfares og uttrykkes kroppslig. Samtidig blir det tydelig at samspillet innebærer å hjelpe hovedpersonene med å komme frem med sin opplevelse.

Dette styrker identiteten og tilhørigheten til fellesskapet.

4.2.2.3.1 Betydningen av relasjonen uttrykkes kroppslig.

Hvordan den enkelte gir uttrykk for vennskap er forskjellig. Informantene gir uttrykk for at det er gjennom kroppen at hovedpersonene på forskjellig måte gir uttrykk for vennerelasjonen. Kroppslige kontakt i form av klemming, er noe alle informantene fremhever som et særpreg for denne gruppen.

En informant sier; *”De viser tydelig at de er glad i vennene sine, klemmer hverandre når de møtes. Jeg ser at de blir glad over å møtes, på kroppsspråket. Datteren min sier når hun skal på jobb, etter helgen; »Jeg gleder meg til å møte vennene mine». Det er noen av de som hun er sammen med på Tro og Lys, og andre ansatte.”*

En annen informant sier *”Det jeg ser, er at de er trofaste. Så når du først har fått tillit, tillitsforholdet mellom oss, så er vennskapet etablert. Når vi har vist at vi liker hverandre, og tenker på hverandre. Smilene, klemmingen, kroppskontakt.”*

En informant fremhever ulikhetene; ”*Veldig ulikt. Noen knytter nære bånd, andre gir klem og sånn, det er jo hele settingen.*” Informanten henviser til at klemmingen er en holdning i dette fellesskapet. Hun har observert hvordan hovedpersonene gir uttrykk for at de bryr seg om hverandre og bekrefter hverandre i det hun sier; *De kan sitte og se på hverandre, så kommer tommelen opp for å bekrefte hverandre. Det er veldig spennende å sitte og se på.*” Hvordan hovedpersonene viser vennskap overfor henne, har sammenheng med hvilken måte de kommuniserer på. Noen kan vise det ved et blikk, mens andre kan komme å omfavne henne.

En informant sier noe om det han ser i forhold til vennskap mellom hovedpersonene. Han opplever at de har en gave å gi menigheten med den de er som person; *Den fantastiske gaven de har å gi oss som menighet, den gleden de viser hverandre, og over å se hverandre.* Denne åpenheten og ærligheten opplever han og bli møtt med når de sier; ”*Hallå*”, *noen kommer bort og hilser, kanskje gir en klem eller stryker meg over skulderen. Noen slår av en prat med de ordene de har. Det er veldig koselig.*”

En annen informant deler en episode der en sier til henne; «*Du god venn*» *Informanten svarer;*» *Ragnar mener du det?»* *Hvor han svarer »Ja».* *Tenk han som nesten ikke har språk. Det bærer jeg med meg, og det har vi mellom oss.*” Dette sier noe om at selv om du har lite ordforråd kan du allikevel på en enkel måte gi uttrykk for at du opplever informanten som en venn. Her synes jeg at informanten møter denne personen på en fin måte, hun gir respons og får bekreftet svaret. Det er et godt samspill, som sier noe viktig om relasjonen. Det er etablert tillit og trygghet i relasjonen, hvilket gjør at han tør å si dette. Hvis relasjonen hadde vært preget av mistillit tror jeg ikke at dette hadde vært mulig.

4.2.2.3.2 Ekthet i relasjonen

På spørsmålet hva det er som berører, kom det frem som nevnt i innledningen av analysen at alle informantene lar seg berøre av hovedpersonene på ulike måter. Det er et tema som er som skiller seg ut, og det er at informantene gir uttrykk for at de opplever at hovedpersonene er så ekte i møte med dem, og dette gjør at informantene kan *være seg selv.*

”*De er så ekte og fine å være sammen med.*” Dette utsagnet sier noe om at hovedpersonenes ekthet gjør at informanten opplever det godt å være sammen med dem. Det blir rom for frihet

for de som er i relasjonen, slik at den andre også kan få være den en er uten å måtte forestille seg. En litt annen side ved dette kommer frem hos en annen informant; ”*De er så naturlige, tar ting så enkelt. De er rett på sak.*” Informanten gir uttrykk for at det ikke blir så komplisert i møte med hovedpersonene. Det kan høres ut som at få negative følelser og negative overføringer vekkes i relasjonen.²⁵⁷ Hun peker på at mange av dem har få bekymringer. Samtidig gir hun uttrykk for at hovedpersonene kan ta imot positiv respons, gjennom i det hun sier; ”*De tar i mot ros uten å bli ovenpå. Det virker som de har en opplevelse av å være god nok.*” Dette er sammenfallende med hva et eksempel som en annen informant forteller. Informanten spurte på en sms en av hovedpersonene om hjelp til en praktisk oppgave, og får Ja som svar. Da skriver informanten; ”Du er grei!” Svaret tilbake lyder; ”Ja.” Informanten fortsetter; ”*Dette synes jeg var så flott, hun tar imot positiv respons og det berører meg*”. Dette sier noe om deres naturlige måte å ta imot positiv respons på, det er ikke noen unnskyldninger, men aksept av den positive responsen med en gang. Det kan se ut til at de ikke trenger å skjule seg eller kjenner på skam. De får allikevel ikke et urealistisk selvbilde, men har en opplevelse av å være god nok. Det å være god nok strever mange mennesker i dag med.

En annen informant sier; ”*Det er ikke bare denne gruppa, men jeg har nok større tilhørighet hos de som faller på utsiden av A-4 arket, fordi jeg synes at jeg opplever mer ærlighet (ettertenksom, lav stemme, ærbødig) tenker jeg. Jeg har stor respekt for de.*” Informanten identifiserer seg med hovedpersonene og generelt de som på en eller annen måte faller utenfor, det normative. Hun begrunner tilhørigheten til deres evne til å være ærlig, samtidig gir hun uttrykk for respekt. Denne ærligheten handler om, slik jeg ser det, at de skjuler ikke sitt sanne jeg. Det skaper tillit i møte med andre mennesker. En annen bekrefter noe av det samme; ”*Det er ærligheten, den naive kan en si, i positiv forstand, den naive barnlige, ikke barnslige tro. Det berører meg nok, og (tenker) basic trust, den grunnleggende tilliten da.*” Informanten peker på at han blir berørt av ærligheten, samtidig at de viser tilliten og knytter dette til en grunnleggende trygghet.

Informant 3; *Jeg er ikke noe klemmemenneske, men du må faktisk tillate det, for i Tro og Lys er det mye klemming. Hun min, ble veldig forundra over at det var ei som ikke ville klemme, for det hadde vi ikke prata om.* Dette sier noe om at klemming er sentralt i Tro og Lys. Jeg

²⁵⁷ Monsen:172

tenker at denne kroppskontakten er med på å styrke identiteten til den enkelte, relasjonen til hverandre og fellesskapet. De som har et problematisk forhold til kropp kan oppleve dette som en utfordring, som en kan velge å møte eller avvise. Andre opplever denne klemmingen som en positiv opplevelse som berører de.

4.2.2.4. Sårbarhet

Jean Vaniers sier noe om at de utviklingshemmedes sårbarhet hjelper oss til å møte vår egen sårbarhet. Hvilke tanker gjør du deg om dette? Informantene fikk ulike tanker og refleksjoner i forhold til dette utsagnet til Jean Vanier.

En informanttenker at det er helt riktig, andre er usikker på om de egentlig er så sårbare. Kanskje er det samfunnet som har gjort de sårbare. En informant reflekterer over at mange av hovedpersonene i denne gruppen har fått mye kjærlighet, gjennom en god oppvekst. Samtidig er det andre her som har vokst opp på institusjon, og har sårbarhet i form av kropper som ikke fungerer, som gjør at de er helt avhengige av hjelp fra andre. En annen gir uttrykk for at vi alle er sårbare, men at for hovedpersonene er det kanskje mer synlig.

Utviklingshemmedes sårbarhet - identitet.

En informant sier; ” *De er nok sårbare, men jeg tror ikke de er så sårbare som menneske, som medmenneske er de flinkere enn oss, til å være der de er og den de er, enn å kave og mase i og være noe helt annet.* ” Her hører jeg at informanten sier noe viktig som vi kan undre oss over. Hun tenker at de har noen ressurser som vi andre strever med i våre liv, som det å være god nok og flink nok. Ressursene deres ligger på det mellommenneskelige planet, fordi de er gode medmennesker. Hun fremhever at vi ikke må se på de som ressursvake. Hun peker på at de er sårbar, det er viktig å holde noe en har lovet. Jeg forstår det slik at de blir veldig skuffet for at noe en har lovet blir brutt, og at tilliten som er etablert blir svekket ved slike hendelser.

En annen informant peker på noe av det samme ved at vi lett kan fokusere på det de mangler, men fremhever at de kan bety veldig mye for mange. Denne ektheten rører ved oss. Han sier; *Vi trenger ikke være så perfekt kanskje, tørre å vise det på en annen måte.* Han innrømmer at

han ikke har reflektert over dette tidligere, men han kan kjenne seg igjen i noe av det de formidler.

Informantenes sårbarhet - identitet

Hvilken betydning møte med utviklingshemmede har i forhold til egen sårbarhet er et av spørsmålene jeg stiller i forhold til problemstillingen. Det kommer frem at flere av informantene på ulik måte har fått en tydeligere bevissthet i forhold til egen sårbarhet i møte med hovedpersonene, og noen har opplevd en endring i forhold til egne sårbarheter. Noen sier at de har blitt mer bevisst på egne verdier og hva som betyr noe i livet. Jeg vil først dele noe av det informantene gir uttrykk for i forhold til egen sårbarhet, og så vil si noe om de endringer som noen av informantene erfarer i møte med hovedpersonene.

En informant viser til Jean Vaniers utsagn om sårbarhet i det hun sier: *”Vet at det er sant, det er ikke så mange andre sammenhenger en kan være like bevisst sine sårbarheter enn i Tro og Lys. Enten det er i familien eller hva så skal en ofte være sterk.*

Informanten peker noe sentralt når hun forteller at både i familien og i samfunnet så forventes det at en skal være sterk. I Tro og Lys blir en bevisst sine sårbarheter, og hun sier videre; *” Vi har vårt, vi har våre såre punkter og opplevelse, og våre personlige sider som ikke er så gode, jeg har strevd med å godta utseende mitt, og møte med hovedpersonene i Tro og Lys har hjulpet meg å godta utseende mitt.”* Informanten reflekterer over at vi har alle erfaringer som vil prege personligheten. Hun forteller om en sårbarhet i forhold til kroppsbildet og hennes identitet. Dette har endret seg i forhold til møte med hovedpersonene, hun nå godtatt seg selv og kroppen sin, slik hun er. Informanten forteller om en annen erfaring i møte hovedpersonene og Tro og Lys, som fikk stor betydning for henne i en situasjon hvor hun opplevde en krise i livet. Hun erfarte at det var godt å være i Tro og Lys da et nært familiemedlem døde. Hun opplevde at hun kunne være der med sorgen, og hun trengte ikke å late som noe annet. Viser til hvordan Fowler identifiserer endringer både individuelt, i relasjoner og i situasjoner som der en opplever at noe går i stykker. Troen bærer oss gjennom personlige og sosiale utfordringer, samtidig gjør disse utfordringene og endringen i livet at også troen endrer seg²⁵⁸

En annen informant sier;

²⁵⁸ Fowler James W. Faithful Change, The personal and Public Challenges of Postmodern Life

”Vi er like sårbare, men det er ikke så synlig.. Det jeg tenker på er at vi må tørre å møte oss selv i døra noen ganger, vi kan ikke ha den fiks ferdige fasaden bestandig.” Jeg forstår at informanten sier noe om at vi i møte med hovedpersonene har mulighet til å møte vår egen sårbarhet, men det innebærer at vi må tørre å gi slipp på fasaden. Slik jeg ser det handler det om usikkerhet på om en er god nok, og om de andre akseptere meg hvis de ser hvem jeg egentlig er. Her vil jeg vise til analysen av boken til Nouwen, og hvordan han strevde med å akseptere sin sårbarhet, fordi han ønsket å være sterk. Først da han aksepterte sin sårbarhet skjedde det endringer i livet hans.(3.5.2)

En informant peker på endringer både i relasjon til seg selv, og til andre; *”Jeg har blitt tryggere på meg selv, de har hjulpet meg til å bli tryggere tror jeg. Blitt et mere helt menneske. Jeg ser mangfoldet, og ser at jeg er en viktig bit i livet deres, og føler meg trygg sammen med dem.”* Endringen innebærer trygghet, både i forhold til seg selv og andre, og hun opplever å være et mer helt menneske. Slik jeg ser dette, handler det om individualisering, som innebærer å integrere motsetninger. Det skjer en modning som menneske, når en godtar at mennesket er et sårbart prosjekt. Alle har vi våre grenser, begrensninger og endelighet.

En annen informant peker også på endringer i forhold til seg selv og andre mennesker; *”Jeg er blitt mere åpen. Kan snakke om ting som var fremmed å snakke om før. Det har gitt meg en god åpenhet til mennesker, også til utviklingshemmede.”* Slik jeg forstår dette, har denne endringen sammenheng med at hun har opplevd en trygghet som gjør at hun godtar seg selv, og dermed tør å komme frem som den personen hun er.

En informant sier; *”Blitt mere bevisst på egne verdier, hva som er viktig for meg i livet. En får samlet seg mer, spesielt når en tenker på samfunnsutviklingen, hvor det gjelder å være størst, best, rikest, penest, konkurransen, og de verdiene der. Tro og Lys kan være en skikkelig motvekt til alt det er.”* Informanten løfter frem at Tro og Lys er en motvekt til verdiene som er gjeldene i samfunnet i dag. Vi er alle en del av det samfunnet og kulturen vi lever i, og det påvirker oss som menneske. Fra moderniteten til det pluralistiske samfunnet i dag, er det flere menneskesyn som gjelder. Det gjør en forskjell om vi ser på oss selv som en del av en vev med sosiale samspill, eller om en forstår seg i lys av egne drifter og begjær. (3.3.1)

4.2.3 Sammenfatning

Dette hovedavsnittet har vært knyttet til relasjonsaspektet. Jeg vil først trekke frem noen funn som belyser noe om hovedproblemstillingen; Hva er det som kjennetegner de erfaringer deltagerne på Tro og Lys gjør i møte med mennesker som har en utviklingshemming?

Informantene ser den enkelte av hovedpersonene, med sin personlighet, betyr at de oppdager de gavene og ressursene de har. Hovedpersonens ekthet og ærlighet i møte med informantene, skaper tillit, og gjør at informantene kan være seg selv, som den de er. Når informantene opplever at relasjonen og vennskapet er etablert så oppleves hovedpersonene som trofaste og gode medmennesker. Det kom frem at hovedpersonene er bedre på den mellommenneskelige relasjonen, enn de såkalte friske. Dette skaper tilknytning og tilhørighet.

Informantene behov for å bli sett, akseptert som den en er og inkludert, sammenfaller med det de fremhever som viktig i møte med hovedpersonene. Kroppslighet og kroppsspråk fremhevet som en ressurs hos hovedpersonene og den kroppslige kommunikasjonen er mer betydningsfull, enn manglende evne til ord. Informantene trenger å trene på å forstå kroppsspråket til hovedpersonene. Noe som innebærer at informantene må tørre å kjenne på egen usikkerhet og angst i møte med hovedpersonene.

1. Del problemstilling: Hvilken betydning har møte med utviklingshemmede i forhold til egen sårbarhet? Informantene blir mer bevisst sin egen sårbarhet i møte med hovedpersonene. De har også opplevd endringer i forhold til egen sårbarhet. De endringene informantene gir uttrykk for, er knyttet til relasjonen til seg selv med større åpenhet og økt trygghet, bedre kroppsbildet og et mer helt menneske. Dette innebærer en modning som menneske. De har videre blitt bevisst egne verdier og hva som betyr noe i livet. Møte med hovedpersonene er en motsetning til samfunnets fokus på ytre verdier som sosial status, karriere og perfekt kroppsideal.

4.3 Det Religiøse perspektivet

I denne delen av analysen tar jeg for meg gudstjenesten, de kvalitative intervjuene og fokusgruppe intervjuet. Det jeg legger frem vil si noe om hovedproblemstillingen, og del problemstillingene. Det religiøse aspektet er vevd inn i relasjonene og samspillet som jeg har lagt fram i det foregående. Samtidig kommer det religiøse aspektet tydelig frem i gudstjenesten og i de religiøse praksisene. Jeg vil bruke benevnelsen informant når jeg presenterer uttalelser fra de kvalitative intervjuene, og F-informant der jeg presenterer informantene i fokusgruppen. Fokusgruppeinformantene var positive til avhandlingen, og de synes det er viktig at utviklingshemmede kommer i fokus.

Jeg vil i det følgende nå presentere hovedtemaene; gudstjeneste, opplevelse og følelser knyttet til gudstjenesten, sang, dramatisering av evangeliet, nattverd, bønn. I presentasjonen av temaene følger jeg gangen i gudstjenesten. Deretter belyser jeg temaet; Er møte med utviklingshemmede et møte med Jesus?

4.3.1 Hva legger informantene vekt på i forhold til Tro og Lys gudstjenesten?

Det første spørsmålet er; Hva oppleves annerledes på en Tro og Lys gudstjeneste enn en vanlig gudstjeneste? Informantene i begge gruppene kommer frem med ulike perspektiver. En av informantene fremhever betydningen av at de utviklingshemmede får være delaktig; *”De i Tro og Lys som ikke fungerer så godt, så får de være med allikevel.”* Informanten har fokus på hovedpersonene, og hennes holdning er ikke at hovedpersonene må hjelpes eller bli integrert. De har en naturlig plass i fellesskapet og gudstjenesten. Hun har heller ikke fokus på at noen som skal gjøre noe for hovedpersonene, men hun fremhever at det er fint at de får forskjellige oppgaver, slik at deres funksjonshemming ikke noe hinder for dem.

En annen informant sier; *” En vanlig gudstjeneste kan være så mangt, noen ganger er det ikke så stor forskjell faktisk. Det kan både værelike fint som på Tro og Lys gudstjenestene, andre ganger kan det bli for stivt, og da fungerer det ikke for meg i alle fall.”* Jeg hører her informanten har en avslappet holdning til gudstjenesten, og at hun fremmer ingen konkurranse mellom vanlig gudstjeneste og Tro og Lys gudstjenesten. Samtidig fremhever

hun senere i samtalen, betydningen av at Den hellige ånd har vært til stede og virksom under gudstjenesten.

En tredje informant sier; ” *Gudstjenesten generelt er veldig abstrakt, og vanskelig å forstå. Så får vi noe mer konkret gjennom disse her dramatiseringen, det er lettere å forstå når du har redusert kognitiv kapasitet.* ” Hun fremhever dramatiseringen, som viktig i gudstjenesten for å gjøre det hele mer konkret. Informantens har respekt for hovedpersonene, fordi hun ikke fremhever at det er de som har redusert kognitiv kapasitet. Hun bruker ordet ”du” og skaper dermed ikke noen forskjell mellom hovedpersonen og de andre. Jeg blir oppmerksom på hvordan informanten formidler seg, og oppdager at hun gjennom intervjuet har denne holdningen. Viser her til Martin Buber og dialogfilosofien, og Jeg - Du forholdet.²⁵⁹ Samtidig så sier hun videre; ”*Jeg synes det er mere forståelig tema, det er lettere å forstå. Og det har nok noe med drama, og det er mye enklere å ha et forhold til, det er det.* ” Her bruker informanten Jeg formen, her bruker hun seg selv som subjekt, og jeg tenker at hun også ser på hovedpersonene som subjekt. Dette vil jeg si noe mer om under drøftingen.

En annen pekte på dramatisering, bevegelse, tegnspråk, liturgi og musikkvalg som noe som var annerledes, og sier; ” *Vi jobbet med gudstjenesten ... om akkurat det her i går, ... det er jo en fullstendig gudstjeneste, men bare med et litt annet preg på en måte, vi har jo hovedelementene.. En hver gudstjeneste har sitt uttrykk, og Tro og Lys gudstjenesten har et annet uttrykk enn høymessen.* ”. Informanten forteller at de har drøftet dette i kirken og her tenker jeg at han gir anerkjennelse av denne gudstjenesten som en fullverdig gudstjeneste. Den er annerledes i utformingen og har sitt eget uttrykk, men har ikke mindre verdi. Gudstjenesten er sentrum for trosopplæringen i kirken, og jeg hører at informanten beskriver at gudstjenesten er lagt opp til at hovedpersonene skal få oppleve et møte med Gud. I dette møtet kan de få komme som den personen de er, med sine liv og oppleve seg bli tatt i mot, respektert og akseptert. Ikke minst at de kan de få oppleve kirken som et hjem hvor de har tilhørighet.

En F- informant sier; ” *I tillegg til mobiliteten, bevegeligheten som også er der, vel det er ingenting som knyter seg i meg når jeg tenker på disse gudstjenestene,.. det er tvert om noe som åpner.* ” Det at noe knyter seg forbinder jeg med ubehag eller angst, og dermed sier han noe om at han opplever en trygg atmosfære, der han kan senke skuldrene og slappe av og

²⁵⁹ Buber:18-19

åpne seg. Det å åpne seg handler om å være tilstede og ta imot Guds nærvær i fellesskapet, ritualene og sakramentene.

En annen F-informant fremhever at det er rom for spontanitet. Forelsempel når den som leder gudstjenesten snakker; ” *tar noen andre og sier det de mener, eller imot faktisk, og det synes jeg er kjempeflott.* ” Det informantene sier her handler om hovedpersonenes spontanitet. De lever seg inn i det som sies, og da det hender det at de kommer med sine assosiasjoner på det som sies direkte. Det er rom for at dette kan skje i denne gudstjenesten, og jeg tenker at det krever fleksibilitet av både den som leder gudstjenesten, og av de som er på gudstjenesten. Informanten gir her uttrykk for at dette oppleves positivt.

Fokusgruppen fikk et spørsmål om hvordan de opplever trosbekjennelsen som blir praktisert i gudstjenesten. Det kom fram at informantene synes at det var enkelt og greit, og en gav uttrykk for; ” *Det er nesten sørgelig at vi ikke kan si det så enkelt ved en vanlig gudstjeneste.* ” Jeg tolker informanten slik at hun synes denne trosbekjennelsen burde bli brukt ved vanlige gudstjenester også. Slik jeg ser det er denne trosbekjennelsen er viktig for hovedpersonene, da det er en bekjennelse alle kan delta i. Det er ingen som blir ekskludert eller ydmyket, i motsetning til hvis den apostoliske trosbekjennelsen brukes, fordi den blir for komplisert for hovedpersonene.

4.3.1.1 Opplevelse - erfaring - uttrykk

Det kommer frem flere perspektiv på hvordan den enkelte opplever gudstjenesten. Noen av perspektivene i de kvalitative intervjuene er sammenfallende med det som kom frem i de individuelle intervjuene i forhold til Tro og Lys som kontekst. Det er et perspektiv som de i Tro og Lys gudstjenesten opplever, og det er at alle er like verdifulle. Noen synes at dette er den fineste gudstjenesten, andre opplever at det er en fin gudstjeneste for denne målgruppa.

En informant sier; *Det er noe spesielt ved disse gudstjenestene, de rører ved noe inni deg, noe av det du la fra deg som lita jente når du gikk på søndagsskolen.* Det høres ut som informantene her kommer i kontakt med opplevelser fra hun var barn på søndagsskolen. Det høres på den ene siden ut som dette er knyttet til en gode opplevelser, samtidig som hun sier at det er noe hun la fra seg. Det er mulig at informantene som barn hadde en tilknytning og

tilhørighet til kirken gjennom søndagsskolen, men at hun på et punkt i livet forlot denne tilhørigheten. Samtidig viser informanten gjennom å være med i fellesskapet at hun fortsatt har en tilknytning til kirken, og at hun nå har etablert en ny tilhørighet. Jeg viser her til hvordan identiteten vår formes i samspill med nære relasjoner og omgivelser. Troen formes i møte med andre kristne, Gud og menneskets gudsrepresentasjoner. Disse representasjonene er ikke virkelige personer men emosjonelle og kognitive avtrykk av de erfaringene vi gjør oss.²⁶⁰

En F-informant sier at hun ikke har vært med på så mange andre gudstjenester; *men det er en gudstjeneste jeg har sans for, som mange har nytte av, at det er enkelt å forstå.*

En annen F-informant sier; ” *Jeg synes det er fint for det dreier seg om å utvide tankene våre om hva gudstjeneste er, nettopp med å ta med denne gruppa her, tror jeg er med på å utvide perspektivet, om hva gudstjeneste dreier seg om.*” Informanten her har et annet perspektiv, enn ovenfor. Han fremhever gudstjenesten ikke bare som like verdifull, men som noe som utvider perspektivet på hva gudstjeneste handler om, takket være at hovedpersonene er med, gir han uttrykk for at han blir beveget annerledes i denne gudstjenesten.

En tredje F-informant sier det slik: ” *Jeg synes det er så godt å gå på gudstjeneste i Tro og Lys fordi det er så enkelt og det går så mye mer på opplevelse.*” Informanten fremhever opplevelsesperspektivet, og slik jeg ser det handler det om at en bruker flere sanser enn intellektet.

En fjerde F- informant ” *Det som jeg tenker, som jeg sitter igjen med, som er sagt, det er enkelt og ærlig, det er sånn ekte glede, masse klemmer og liksom godhet som møter deg*”. Informanten her opplever også det enkle, i tillegg til ærlighet og ekte glede. Også det å bli møtt med klemmer gjør at hun opplever godhet i og gjestfrihet. Dette sier noe om at hun som fremmed blir tatt imot, og inkludert i fellesskapet i gudstjenesten.

²⁶⁰ Henriksen:82

4.3.1.2 Følelser som blir vekket under gudstjenesten

Alle informantene setter ord på følelsene som vekkes i dem under gudstjenesten. Følelsen ”glede” blir vekket både hos informantene i de individuelle intervjuene og i fokusgruppen. Fokusgruppen deler følelsene med meg og med hverandre.

En informant sier: ”*Takknemlighet, glede at jeg får være med å delta er en gudstjeneste i seg selv*” Informanten formidler her sin holdning, om at det ikke er en selvfølge å få delta, ei heller en plikt. Hun løfter frem at det å få være med i fellesskapet sammen med andre kristne er en gudstjeneste i seg selv. Det er ikke godt å vite hva hun legger i det. Vi kan se på gudstjenesten som et møte mellom Gud og mennesket, der Gud gir mennesket sin gave i Jesus Kristus, og der mennesket lever ut sin tro gjennom sitt gjensvar til Gud. Det er ikke kristen tro som skaper gudstjenesten, men gudstjenesten som skaper tro.²⁶¹

En annen informant sier; ”*Tilfredshet, glede. Hvis jeg ser at hovedpersonene har det bra da kjenner jeg på tilfredshet, over at vi gjør dette, at det er verdt arbeidet. Hvis jeg har flere funksjoner under gudstjenesten kan jeg bli litt stresset. I andre gudstjenester kan jeg lett bli irritert, det er det aldri, hva som helst som kommer i gudstjenesten fra våre hovedpersoner er velkomment.*” Tilfredshet eller velbehag hører sammen med glede, og hun knytter sine erkjente følelser til relasjonen med hovedpersonene, Informanten gir her uttrykk for at det er et arbeid som følger med det å lede gudstjenesten. Hvis hun ser at de har det bra så blir hun tilfreds, og da er det verdt innsatsen. Et annet perspektiv hun løfter frem er at hun er åpen for å ta imot alt som kommer fra hovedpersonene, dette sier noe om at relasjonen er preget av positive overføringer.

En tredje informant sier: ”*Fint å være der, sånn skal det være. Jeg tror dette er etter Guds gode vilje som vi sier noen ganger. Sånn skal det være, det er så mange som har omsorg for hverandre. Det berører, den gleden over å delta, dele ut nattverden eller lyse velsignelsen, stoltheten over å få være med.*” Informanten peker her på omsorgen som blir vist hverandre i fellesskapet. Han peker på gleden og stoltheten som hovedpersonene viser ved å delta aktivt i gudstjenesten.

Dialogen mellom informantene i fokusgruppen velger jeg å legge frem samlet.

²⁶¹ Byström Jan och Leif Norrgård, Mer än ord, liturgisk teologi och praxis, Verbum forlag, 1996:46

F-informant; ” *Jeg blir mer glad når jeg har vært på en slik gudstjeneste, enn når jeg har vært på en ”normal” gudstjeneste, hvis jeg kan kalle det, jeg kommer ut med mer glede i meg.* ”

F- informant; ” *Det er godt sagt, da tenker jeg på alle pussighetene som en eller annen kommer med, helt på tvers, som aldri ville kommet i ... kirken* ”

F- informant; ” *Ja, som er utenom på en måte, men allikevel akseptert* ”.

F- informant; ” *Det er lenge siden jeg har vært på gudstjenestene, men jeg satt og tenkte på gladfølelsen når du spurte* ”.

F-informant;” *Så blir en ikke så redd for å snakke med noen en ikke kjenner eller noe sånn, på en vanlig gudstjeneste hilser man på den man kjenner og så går man, men på en sånn gudstjeneste så kommer en i kontakt med andre, og snakker en med noen en ikke kjenner, det gjør en ikke ellers.*

F- informant” *De er så tilstede kroppslig, og det at de er med og skaper gudstjenesten på en måte, ved å gjøre ting sammen, det er viktigere enn å snakke.* ” Jeg velger her å belyse dette samlet. Informantene løfter frem at denne gudstjenesten gjør at de sitter igjen med en følelse av glede. Denne gleden knyttes til møte med hovedpersonene og deres særpreg.

Hovedpersonene er seg selv, og selv om de gjør noe som en vanligvis ikke er vant til under en gudstjeneste, blir det allikevel akseptert. Informantene opplever at det er lettere å snakke med noen de ikke kjenner fra før. Dette synes jeg sammenfaller med noe av det informantene i de individuelle intervjuene gav uttrykk for i forhold til Tro og Lys, nemlig en atmosfære av åpenhet, og inkludering, og aksept for å kunne være seg selv.

4.3.2 Sangen

Det kom frem at sang alltid er viktig i gudstjenesten. Det er noen som løfter frem at sangen har en ekstra betydning for utviklingshemmede, selv om de ikke forstår ordene kjenner de sangen og musikken i kroppen.

En av informantene sier” *De er veldig glad i sangene sine, de synger mye sammen, og det tror jeg alle liker veldig godt.* Dette sier noe om et eierforhold til sangene, det er sanger de kjenner og som er blitt en integrert del av livet deres i Tro og Lys. Sangene er en viktig del av gudstjenesten , da den setter ord på troen og Guds relasjonen, og styrker identiteten som kristen.

En annen sier; Veldig stor betydning. Når vi har den enkle trosbekjennelsen, så tror jeg det er viktig å synge den etterpå. De som ikke får med seg ordene, eller hører ordene, de kjenner, det betyr noe for dem å høre det samme. Da skal vi ikke variere. Det samme gjelder før nattverden, vi synger den samme sangen, og før bønnestund har vi den samme sangen. Det er viktig å vite hva som kommer.(repetisjon) Informanten får her en ide under samtalen om det å synge trosbekjennelsen etter at de har sagt den. Det er noe med at sangen kan gjøre at de som ikke får med seg ordene kan kjenne sangen gjennom sansene og kroppen. Poenget med å repetere og ha de faste sangene før nattverden og bønnestunden har sammenheng med viktigheten å ha orden og system for hovedpersonene. Dette oppleves det forutsigbart og trygt for dem.

En tredje informant sier; ” *For min, så tror jeg at det er noe han gjenkjenner, noe som gjør noe med det innerste i hjertet hans. Noen ganger så ser du det i øynene deres, de synger med ordene, men øynene går inn, du ser at de tenker liksom, de kobler ut noe av det rundt seg.* ” Informanten bekrefter at hun opplever en kroppslig tilstedeværelse. Det er interessant at informanten her legger vekt på hva sangen gjør med hovedpersonen, og hun henviser til kroppen når hun skal formidle dette. Lorentzen peker på filosofen Ludwig Wittensteins utsagn om at menneskets kropp er det beste bildet på menneskets sjel.²⁶² Moltmann peker på hvordan det dualistiske synet i antikken har påvirket synet på mennesket i kristendommen. Han løfter fram hvordan vestens tenkning har vært preget av denne tenkningen, hvor mennesket enten forstås som kropp og sjel, eller kropp, sjel og ånd. Denne tenkningen hvor en spiritualiserer sjelen og materialiserer kroppen er uheldig. Han mener at dette har ført til en fremmedgjøring. I bibelen og spesielt i det gamle testamentet ble kropp, sjel og ånd sett på som en helhet.²⁶³ Jeg opplever at informanten ikke formidler en fremmedgjøring, men heller tydeliggjør at mennesket består av kropp, sjel og ånd, i et helhetlig perspektiv.

F-informant; ” *Det er i alle fall, jeg har vært masse sammen med utviklingshemma, i mange år, vi har ei jente selv, som ikke deltar, men sangen og musikken, har vel alltid vært viktig for dem, de er glad for å være med på det, og det er sånn spontan sang, det er ikke alltid vakkert, hele tiden, men veldig god sang. De elsker jo å være med å slå på trommer. Hun vår har ikke språk, men å sette på musikk med rytmer, det ser ut som det er bra, tror det er viktig for dem altså.* ” Informanten her gir

²⁶² Lorentzen Per, kommunikasjon med uvanlige barn:23

²⁶³ Moltmann:256

utrykk for et annet perspektiv, hun fremhever viktigheten av å få delta i sang og musikk og fokuserer på gleden de opplever gjennom sangen.

F-informant: *De forteller vel jo selv også når de spiller i orkesteret sitt, hvordan, hvor glad de er når de holder på med musikken, bare det forteller ganske mye, det er en gudstjeneste i seg selv, tenker jeg. Jeg synes det er helt fantastisk å se på dem når de holder på. De er så glade og trives godt med det,....tror musikken betyr veldig mye for dem.* Informanten fremhever også gleden hovedpersonene viser gjennom å synge og spille, og at sangen og musikken har stor betydning i deres liv. Hun viser til at noen av de som er med i Tro og Lys også er med i en sanggruppe for utviklingshemmede.

F-informant; ”*Han ene er jo med og spiller munnspill ellers også, på gudstjenester, det er en måte han kan bidra på i andre sammenhenger.*” Informanten fremhever at det er en som har en musikalsk gave, som han bruker ved andre gudstjenester. Lorentzen viser til Colwyn Trevarthen studie hvor han mener at musikalske følelsesmessige improvisasjoner i musikk terapi kan sammenlignes med det tidlige samspillet mellom mor og barn.²⁶⁴

4.3.3 Dramatiseringen av evangeliet.

Informantene kommer frem med litt ulike perspektiver nå det gjelder dramatiseringen av evangeliet.

En informant sier; ”*Det opplever jeg avgjørende for at det skal være en Tro og Lys gudstjeneste.*” Informanten fremhever dramatiseringens betydning for denne gudstjenesten. Torgauten sier at han i møte med utviklingshemmede har lært at evangeliet ikke i bare formidles med ord, men det er viktig å ta i bruk hele sanseapparatet. Dramatiseringen gjensker fortellingen, som igjen bidrar til å skape et møte mellom meg og Jesus.²⁶⁵ Jeg velger å la informantens stemme tre frem, fordi det belyser dramatiseringen. Informanten fortsetter; ”*Det er ikke alltid vi rekker å øve slik som..., men at vi allikevel gjør det, folk tar roller slik vi pleier å gjøre, den som har ansvaret styrer, og ordner, og har selvsagt tenkt igjennom på forhånd, men gir rom for spontanitet og replikker som ikke var der. Alle blir med*

²⁶⁴ Lorentzen, Kommunikasjon med uvanlige barn:

²⁶⁵ Torgauten;94

og skaper det, og er delaktig. Vi ser jo at alle vil være med, av og til kan vennene være tilbakeholdne. Og så tenker jeg at selv om de ikke har språk, så er det ikke så viktig, de kjenner det på kroppen. "Ragnar" spiller ofte Jesus, og noen av mennene kan lese godt, de sier det han skal si, og om han ikke får snudd seg slik han skal, eller kanskje er mimikkfattig, eller har lite nyanser i kroppsspråket, så gjør det ingen ting." Det er mange av hovedpersonene som har et tydelig kroppsspråk, men det er forskjell på å vise egne følelser og vise følelser i et rollespill. Det er interessant at hun fremhever at vennene er mer tilbakeholdne. Å leke handler noe om kontakt med barnet i oss, og kanskje har hovedpersonene mer kontakt med denne siden i seg selv? Samtidig handler det noe om å våge å være synlig, og det kan vekke ubehagelige følelser som skam. *"Vi har jo hatt tanker knyttet til drama, men nå har vi sagt at vi rett og slett dropper tankene, hvis en ikke har forstått det som skal forstås når vi har dramatisert teksten, så får det heller være."* Jeg har her valgt å presentere så mye av teksten fordi det er i seg selv en god illustrasjon av hvordan dramatiseringen foregår, og jeg tenker at det kan få stå på egne ben.

F- Informant; *"Jeg kan huske, tror jeg, at første gangen syntes jeg det var litt "snålt," hva er dette på grensa til, liksom, men det gikk fort over med meg, og de feila litt, og det er jo deilig, men jeg kan huske følelsen, at det her var litt rart."*

En annen F- Informant svarer; *"Jeg er enig med deg i det, jeg syntes også at det var litt rart, men når du får snakket med dem en gang, og så når du ser de framføre neste gang, så tenker man at, det er jo, det må være sånn, og da gir det mer, synes jeg, når jeg har et forhold til de som fremfører."* Jeg synes at disse informantene peker på noe vesentlig. Vi har våre forestillinger om hvordan noe skal formidles. Begge sier at når de ble kjent med deres måte å uttrykke seg på, så endret de sin oppfatning.

En annen utfyller bildet ovenfor; *"Det at en gjør det sammen, noen funksjonshemmede som har roller mens hjelperne er med og veileder, løfter armene eller står bak og sier noe. Alle følger jo med, det er alltid spennende å se hva som skjer nå (ler) det blir et ekstra moment.* Han forteller om at det skjer noe i samspillet mellom aktørene, og at kroppskontakten spiller en rolle her. Gjennom samspillet skjer det noe med den enkelte og relasjonen de har til hverandre.

En tredje informant sier; ..”en skal ikke tolke hvor mye de får med seg, men de får med seg at det er en aktivitet, et samspill. De er jo forskjellig, hvor mye de kan knytte det til teksten er jeg litt usikker på. Men det er veldig mye glede i forhold til å spille drama og da tenker jeg at « Han oppe der» setter pris på det(peker opp)at så mange får ta del i gleden, tenker jeg.”

Informanten peker hvordan dramatiseringen bidrar til opplevelsen av samspill og glede, selv om budskapet kanskje ikke blir forstått. Og selv om ikke alt er forstått er hennes erfaring at de med noen ord henviser til dramatiseringer de har vært med på. Informanten forteller om når hovedpersonene dramatiserer juleevangeliet; *den julekrybba er de jo så glad i, når de får det inn sånn, de føler at de kan det, så er det mestring og livskvalitet.* Informanten sier noe om hvordan dramatiseringen bidrar til mestring og god livskvalitet, og fremhever da betydningen av å kjenne historien som en forutsetning for dette.

To informanter løfter frem et annet perspektiv ved dramatiseringen av juleevangeliet; ”Når det er fortellingen om Mara og Josef, som er på vei til Betlehem, så venter vi på om han skal si når de kommer fram til herberget» beklager det er fullt» eller «bare kom inn», ikke sant. Det er festlig og det forringer ikke evangeliet, det er både festlig og nært.”

F- Informanten sier; ”Jeg må si at det rett og slett er morsomt mange ganger. Det var en gang de dramatiserte hyrden, ved Jesu fødsel, hvor de utviklingshemmede skulle være sauene da, best når de drev frem og tilbake så begynner den ene å breke, akkurat som en sau, det var morsomt, illustrerende og godt.” Informantene peker på humor som et perspektiv, og jeg tenker at det er en god form for humor, som spontan og levende.

4.3.4 Bønnens betydning i gudstjenesten

Jeg vil legge frem et par perspektiver som informantene i de individuelle intervjuene la vekt på i forhold til bønn. Jeg valgte bort denne delen i intervjuet med fokusgruppen, da jeg underveis i intervjuet så at det ville ble et for nært tema å ta opp i denne gruppen.

Informantene gir uttrykk for at bønn er en viktig del av gudstjenesten og en av informantene løfter frem Tro og Lys bønnen som spesielt viktig, og hun synes det er fint at hovedpersonene leser den. En annen informant sier at hun blir lei seg hvis de får for lite tid til bønn.

En av informantene deler en opplevelse hvor hun og datteren har en andakt sammen, og hun sier; ” *Vi leste engang teksten hvor det står at Gud kjente deg når du var et lite foster, da ba hun; » takk Gud for at du så meg, slik jeg er, når jeg ikke var født»* ” og hun forteller at det var rørende. Dette forteller for det første at det har betydningen å være sammen med andre i bønn. For det andre så sier det at hovedpersonen ser seg selv som en del av den bibelske fortellingen, og at hun kan uttrykke dette i en takkebønn. Dette sier noe om en tilhørighet i relasjon til Gud. For det tredje så sier det noe om informantens reaksjon på datterens bønn. Det gjør noe med henne som mor at datteren har denne trygge tilhørigheten, og at datteren kan gi uttrykk for det. En annen informant gir uttrykk for at hun tror hovedpersonene henvender seg i Gud i bønn på en så selvfølgelig måte, og hun løfter frem tillit og overgivelse som viktig perspektiv.

En tredje informant delte et annen perspektiv i forhold til bønn. Hun gir uttrykk for at når hun leser aftenbønn, så er hun litt tilbake til da hun var barn, og hun kjenner at det er noe som varmer. Dette kan si noe om tilknytning, om det å knytte seg til noe som er sterkere enn seg selv. Samtidig kjenner hun en kroppslig fornemmelse. I forhold til hovedpersonene sier hun;” *Det er flott når de gjør det, du legger merke til noen, der det er i hjemmet, eller der de er vokst opp med det, det er veldig tydelig, og han ene klarer nok å assosiere... Han er veldig åpen, og så er han så ærlig. Jeg blir nesten redd, det er noe som skjer med han når han gjør det....Jeg tror ikke at de føler noe press, jeg tror ikke at det er noe de gjør fordi de føler at de må gjøre det. De gjør det faktisk fordi de føler at de har et behov. Det er så naturlig, han ene som bruker(løfter armene) og så tenker jeg; Du verden altså, det er jo bare en tillit, de er så ærlige, de viser det med hele kroppen liksom, de bryr seg ikke om hva andre gjør.* ”

Informanten gir her en beskrivelse av sin erfaring. Det at hun nesten blir redd, er litt vanskelig for meg å tolke. Jeg kunne ha stilt et utdypende spørsmål, men det gjorde jeg ikke.

Det kan høres ut som om hovedpersonen opplever en nærhet til Gud i bønn, og det er mulig at dette kan gjøre virke fremmed på informantene. Samtidig ser hun at deres måte å be på er personlig og ikke ytrestyrt, det virker som de glemmer de rundt seg når de ber. Informanten har respekt for hovedpersonens religiøsitet, som er annerledes enn kanskje hennes egen erfaring. Shultz og Sandage sier at vi alle utfordres til å utvikle måter å relatere oss til andres religiøsitet på.²⁶⁶

²⁶⁶ F.Leron Schiltz, Steven J.Sandage, Transforming Spirituality:165

4.3.5. Nattverdens betydning

De fleste av informantene gir alle uttrykk for at nattverden er viktig i gudstjenesten, og vil presentere noen ulike perspektiv som kan være tankevekkende.

En informant sier; ”*Det har vært veldig bevisstgjørende for meg med nattverden ..det må jeg virkelig si, gjennom nattverden i Tro og Lys, da skjønner jeg helt og fullt at jeg behøver ikke skjønne noe som helst av det som foregår. Jeg trenger ingen teologi, jeg trenger bare å gjøre det som Jesus sa at vi skulle gjøre sammen med vennene, hovedpersonene og de andre. Det er sterkt å være i Jesu sted å dele ut nattverden, og holde kalken mens ”Gudveig” sier ordene. Og det at vi gjør dette sammen(puster dypt) det er like sterkt hver gang.* Informanten peker her på flere perspektiv. For det første så har nattverden i Tro og Lys ført til en endring i hennes syn på nattverden. Hun har flyttet fokus fra hodet til kroppen, og hun trenger ikke lenger å forså hva som skjer, men bare gjøre i handling det som Jesus sa vi skulle gjøre. For det andre sier hun at det betyr noe for henne å dele ut nattverden i Jesu sted og for det tredje at det er en sterk opplevelse og gjøre dette sammen med en av hovedpersonene.

En annen informant sier; ”*Jeg har aldri hatt noe forhold til nattverd, jeg hadde nok ikke tenkt tanken, hvis det ikke var for at jeg ønsker å være en god rollemodell for.....så er det ikke alt du skal forstå, bare gjøre det.*” Når informanten sier at hun ønsker å være en god rollemodell, sier det mye om hvor viktig hun synes det er med nattverden for hovedpersonen. Hun sier noe av det samme som informantene ovenfor sier, nemlig at hun ikke hun trenger å forstå, men bare gjøre det. Til forskjell fra informantene ovenfor er handlingen ikke begrunnet i at Jesus har sagt det, men at hun ønsker å vise vei for hovedpersonen til nattverdsbordet. Dette sier noe om omsorg og nestekjærighet.

Betydning for de utviklingshemmede?

Det kom frem at det er vanskelig å vite hva nattverden betyr for hovedpersonene, men det som betyr noe, er at de tar i mot nattverden.

En informant sier: ” *Det er vanskelig å si hva det betyr for dem, men jeg tror at de godtar det at det er Jesu legemet og blod. Det virker som de tar det som en god ting*”.

En annen informant;” *Det vet jeg jo ikke, men jeg tenker vel,, at uansett hva det betyr for dem, så tenker jeg at gudstjenesten som helhet, det er en viktig del av gudstjenesten, vi kan ikke la vær på samme måten som bønnestund, dramatiseringen og trosbekjennelsen. Det er så viktig at presten kommer der, og om de forstår like lite som jeg forstår, så har Jesus sagt at vi skal gjøre det. De kan ikke sette ord på hva det betyr for dem, men det betyr at de vil ha det tenker jeg.*” Informanten knytter sitt perspektiv på nattverden til gudstjenesten som helhet, dog forteller at det er noe som hører til for at det skal være en fullverdig gudstjeneste. Slik jeg ser det er dette perspektivet er viktig. Det å motta sakramentene er en gave som blir gitt, derfor kalles nattverden et nåde middel.²⁶⁷ Hun løfter frem at det viktige er at de vil ha det.

En tredje informant sier: ”*Ut fra han min som jeg kjenner best, så er det veldig enkelt, forstår nok ikke rekkevidden av det, det er for abstrakt.*”

F-1 Informant;” *Jeg husker en gang, det var en som ville ha mer vin, og flere oblater, og det gav utrykk for nettopp dette er noe vi får, men vil ha mer, han vil ha mer, og det gjorde veldig inntrykk på meg.. det sier noe om hungeren som er der altså, sånn spontant og ekte, dette måltidet rører ved noe.*” Her peker informanten på hungeren etter mer. Nattverden tar utgangspunkt i et behov vi alle har for mat og drikke. Utvidet betyr nattverden at den enkelte tar del i det nye livet som er forankret i Jesu offer og død, og samtidig som den enkelte deltar i det tilgitte fellesskapet med dem som tror på han.²⁶⁸

F-1 informant;” *For meg er det bare godt, og er enig med han som ville ha mer vin, det er bare en liten bi-ting, det er så vidt du kan ane den. Men jeg synes det er en god ting å gjøre sammen*”

F- informanten fortsetter; ”*Gudstjenesten rører jo ved vår hunger, og denne hungeren vår har vi gjort veldig teoretisk spirituelt, noe fjernt, men hungeren går jo på hele meg, eller hele mennesket. Denne hungeren blir åndeliggjort i kirken, for vi blir jo ikke mett, vi får ikke god vin for å leske oss, gudstjenesten var jo et måltids fellesskap, og her er det et minne fellesskap*” Nattverden er noe mer enn en konkret handling som den enkelte deltar i, og det setter den enkelte i sammenheng med

²⁶⁷ Henriksen:337

²⁶⁸ Henriksen:337-338

de andre troende. Henriksen viser til Gregersen når han sier at Guds makt ikke manifesterer seg abstrakt, men i en biokulturell og legemliggjort sammenheng.²⁶⁹

4.3.6 Møte med utviklingshemmede - et møte med Jesus?

Jean Vanier sier at møte med de utviklingshemmede er et møte med Jesus, og her tar han utgangspunkt i Matteus evangeliet 25²⁷⁰

Informantene gir uttrykk for ulike perspektiver i forhold til dette tema. Noen av informantene gjenkjenner dette, mens for andre er ukjent med denne måten å tenke på, og skaper undring blant informantene. En av dem gir uttrykk for at hvis vi tenkte slik så ville vi tenke mer over hvordan vi møter mennesker.

En informant sier; *”Det er sterkt, det er noe i Bibelen der som vi som kristne må tenke over, når vi møter de som er syke, eller andre mennesker som har det vondt, så møter vi Jesus. Hvis vi tenkte slik så gjorde vi det kanskje mer også.”* Informanten hadde ikke tenkt over dette før intervjuet, og hun innrømmer at det utfordrer henne. Hun reflekterer over hvilke konsekvenser dette perspektivet ville få i møte med de som lider.

En annen informant sier: *”Vet du hva, det hørte jeg han sa på retreaten på Jeg kjenner det i magen bare jeg tenker på det, og det han sa var; ” Du kommer aldri nærmere Jesus enn når du er sammen med de utviklingshemmede(puster dypt), det vil jeg, ikke sant.”(ler)*

Informanten har hørt dette direkte fra Vanier, og hun kjenner det i kroppen når hun blir minnet på det. Det er en lengsel hos henne til å komme nærmere Jesus, og hun ser at det å være sammen med hovedpersonene er med på å virkeliggjøre denne lengselen.

En tredje informant sier; *” Jeg skjønner at han sier det, fordi, det for det første er en gruppe som ikke har vært prioritert i samfunnet, som har blitt nedprioritert i alle år. De ble sperret inne i mange år, de var liksom ikke noe verdt. Og når du ser at du matsjer en av dem, føler du at du eier hele verden nesten, det gjør noe med deg, det gjør noe helt spesielt med deg. Det er ikke så mange mennesker som gjør det, og du møter deg selv når du kommer hjem igjen. Så*

²⁶⁹ Henriksen:340-341

²⁷⁰ Bibelen;Matt 25:40 Sannlig jeg sier dere det som dere har gjort mot disse mine minste brødre har dere gjort mot meg.

hva er det som egentlig er verdt noe, det tror jeg rører noe i alle.” Informanten løfter frem flere perspektiv, der det første er hvordan hovedpersonene har vært blitt behandlet i samfunnet. For det andre beskriver hun følelsen av å nesten ”eie” hele verden., i det hun opplever at de virkelig møtes. Et annet perspektiv er at hun møter seg selv, og dette får henne til å reflektere over hva som egentlig betyr noe. Det siste perspektivet er at hun tror at dette er noe som alle blir berørt av.

En tredje informant: *”Jeg tenker to ting, det er litt som nattverden, at vi er til stede, vi får noe av disse mine minste, men samtidig en vond smak av at disse mine minste. Vi kan i vår terminologi, ... definere de som har mindre ressurser, men gjennom det kanskje synliggjøres Jesus best for oss. Jeg tror det er derfor at det blir så sterkt også, fordi de er med på det, så handler det noe om, da skjønner vi at det ikke bare er pump og prakt, men det er ordentlig. Så det er et godt bilde å bruke, på en riktig måte, med ”disse mine minste” ikke å karakterisere denne gruppen, men at de på en måte med menneskelige øyne har så store ressurser da, som kan vise oss Guds kjærlighet i Jesus”.* Informanten løfter her frem det at hovedpersonene deler ut nattverden, og hva det gjør med oss å ta imot noe av dem. Han sier at vi kan komme til å definere som mindreverdige, men at det er et godt bilde på ”disse mine minste” hvis vi reflekterer over hvordan vi bruker det.

F-informant: *”Jeg er fort ute igjen, jeg synes det er midt i blinken, jeg synes nok etter hvert som vi prater nå, så har vi en tendens til at det **blir vi og de.**”* Det blir litt refleksjon rundt det informantene her påpeker i forhold til de og vi. Fokusgruppen endrer seg som følge av dette og jeg opplever et større samspill i gruppen etterpå. Det som skjedde var, men jeg ser i ettertid at jeg ikke stoppet opp og spurte informantene om han kunne si litt mer om sitt svar.

En annen F-informant sier: *”Jeg tenker som vi snakket om, de er veldig spontane, de ser ikke forskjell på folk, tenker jeg, de oppfører seg likt uansett hvem de møter, tror jeg. Sånn sett så kan jo, slik tror jeg Jesus ville ha gjort også. Ser ikke om du er ung - gammel, rik - fattig, altså, de er like rause og inkluderende.”* Informanten her peker på egenskaper hos hovedpersonene som hun gjenkjenner hos Jesus. Hun løfter frem at de møter alle mennesker på samme rause måte, og de skaper ikke splittelse eller skille mellom mennesker. Det er noe av det samme som andre har sagt, nemlig at hovedpersonene bidrar til å forene mennesker og skape helhet.

En tredje F- informant; ”Jeg har ikke tenkt så mye sånn, tror jeg, det er mer sånn, jeg blir snillere av dem, og det er jo noe annet... Vet ikke, altså, de gjør ting noen ganger, oppfører seg, nå snakker jeg om erfaring, sånn at jeg nesten ikke hadde tålt det av andre, av oss ikke sant, men det er annerledes. Jeg får en annen innstilling. Det er liksom mer sånn, hva ville Jesus gjort kanskje, jeg skulle ønske det var slik jeg tenkte.”

En fjerde F- informant; ”Kanskje vi har en annen tålegrense, det har vi jo ovenfor små barn, så har vi en annen tålegrense enn for voksne mennesker. Og det er vel også det at utviklingshemma kommer i den kategorien på et vis, de kommer i kategorien barn, så en har mer tålmodighet med dem.”

Den femte F-informanten: ”Jeg tenker på om gudstjeneste, det er jo kommunion, kommunitet, det blir tankeprat, men comunicare, kommunisere, det er blitt så mye ord, det må være meningsfulle ord for å kommunisere. Men det er en veldig begrenset del av comunitet, for vi mennesker kan ikke, ikke kommunisere, og vi mener at kommunikasjon er med ord som er tydelige, men vi kommuniserer med kroppen vår, væremåte, rare ting, vi kommuniserer sykdom, men vi har knyttet kommunikasjon til å sitte og snakke som vi gjør nå, men utvider jeg begrepet til kommunitet da må jeg ta med meg bevegelse, skitt og lort.”

Her synes jeg at informantene løfter frem et perspektiv som ikke har kommet frem i de individuelle intervjuene. De opplever at det kan være utfordrene å møte de utviklingshemmede på en god måte i enkelte situasjoner. Det er mulig at informantene her har erfaringer med mennesker som har en alvorligere grad av utviklingshemming, enn hovedpersonene i Tro og Lys, som ikke informantene i de kvalitative intervjuene har. Et perspektiv som kommer frem er at noen opplever at de utviklingshemmede gjør dem snillere. Flere av informantene reflekterer over om dette har sammenheng med at de utviklingshemmede kommer i kategorien barn. Kategorien barn kan lett forstås som at informantene ser på hovedpersonene som barn, menslik jeg forstår er det en måte å formidle at deres sårbarhet bidrar til at de blir mer tålmodig i forhold til dem. Den femte informanten berører kommunitet, og dette perspektivet nevner Jean Vanier i møte med utviklingshemmede i L`Arck fellesskapet, der hvor de lever sammen med de utviklingshemmede på fulltid. Han sier at de som er sårbare og svake kan også vekke følelser i oss selv som vi gjerne vil skjule, fordi det blir for skamfullt og erkjenne.²⁷¹

²⁷¹ Vanier Jean, Essential writing:101

4.3.7 Sammenfatning

Dette kapitlet har tatt for seg gudstjenesten som jeg har kalt det religiøse perspektivet. I forhold til hva som kjennetegner de erfaringer deltagere på Tro og Lys gjør i møte med andre som har en utviklingshemming, vil jeg oppsummere følgende. Fokusgruppen gir uttrykk for at de opplever hovedpersonene som ekte, spontane og at de er seg selv. De fremhever også at de blir møtt med varme og godhet, samt at de slapper av og føler seg trygge. Dette gjør at de føler seg velkommen. Det blir pekt på at hovedpersonene er så kroppslige og de er med å skape gudstjenesten, noe som berører informantene. Samtidig løfter fokusgruppen frem at det er lettere å snakke sammen etter denne gudstjenesten, og ta initiativ til å bli bedre kjent.

Problemstilling 2: Hvordan kan vi forstå at møte med utviklingshemmede kan endre den opplevde relasjon til Gud, seg selv og andre? Følelsene, glede og spontanitet som blir vekket i gudstjenesten, er sammenfallende. Informantenes i de kvalitative intervjuene er opptatt av at hovedpersonene blir *akseptert og inkludert* i gudstjenesten. Samtidig berøres alle av at de er med å skape gudstjenesten. Gudstjenesten er ofte rettet mot den intellektuelle siden av troen, er denne gudstjenesten mer rettet mot opplevelse av troen. Slik jeg ser det kan det være en opplevelse av Guds nærvær. Informantene i de individuelle intervjuene var mer åpne på hvordan gudstjenesten rørte ved *egen tro*. Dramatiseringen ble fremhevet som viktig. Informantene i fokusgruppen endret oppfatning av dramatiseringen, når de ble kjent med hovedpersonene. Relasjonen til hovedpersonene, og det å være sammen med hovedpersonene under forberedelsen og samspillet i dramatiseringen, gjør en forskjell i hvordan informantene opplever dramatiseringen i forhold til de som kommer på gudstjenesten.

V DRØFTING AV EMPIRIEN

Hovedproblemstilling:

Hva er det som kjennetegner de erfaringer deltagere på Tro og Lys gjør i møte med mennesker som har en utviklingshemming?

I drøftingen tar jeg utgangspunkt i det som kom fram i analysen i forhold til det sosiale perspektivet, relasjonsperspektivet, og det religiøse perspektivet. Jeg vil drøfte dette opp mot teoriene innen psykologi og teologi. Jeg er klar over at dette er teorier fra to forskjellige disipliner, men jeg velger allikevel å drøfte dette sammen. Jeg begrunner dette ut fra filosofen Charles Taylor`s forståelse av at filosofi, teologi, og psykologi kan ha forskjellig selvforståelse, som igjen påvirker vår selvforståelse og våre handlinger.²⁷² Henriksen peker på at det er vanskelig å opprettholde det skille som Decartes gjorde mellom ånd og natur. Teologisk sett er det gjennom vår spesielle relasjon til naturen og gjennom vår sansing, at den åndelige virkeligheten viser seg.²⁷³

I forhold til det sosiale perspektivet vil jeg drøfte Tro og Lys som kontekst, hvilken betydning varme, åpenhet, raushet, aksept og likeverd har for tilknytning, tilhørighet.

5.1 Drøfting av det sosiale perspektivet

Det første jeg vil trekke frem fra analysen er at alle informantene la vekt på at de betrakter Tro og Lys som et kristent fellesskap. Det er vesentlig at Tro og Lys er et økumenisk kristent fellesskap, slik at utviklingshemmede fra andre kirkesamfunn blir inkludert. Betydningen av at det er et kristent fellesskap i motsetning til andre sosiale fellesskap, sier noe om kjennskap til konteksten. Tro og Lys har sin opprinnelse i Den katolske kirken som nevnt tidligere(3.4). I denne gruppen er flertallet medlemmer i Dnk, kun et mindretall kom fra andre kirkesamfunn. Ideologiens hovedanliggende er at Tro og Lys skal integreres i menighetens kristne fellesskap.²⁷⁴ I denne kirken er Tro og Lys fellesskapet en del av menighetens arbeid med utviklingshemmede, som nevnt under 4.1. Samlingene foregår i Dnk. da det er viktig for hovedpersonene med kontinuitet, forutsigbarhet, og trygghet. Det at det ikke er integrert i de

²⁷² Henriksen:37

²⁷³ Henriksen:47

²⁷⁴ Charteret Tro og Lys:1-2

andre kirkesamfunnene kan føre til en større avstand til kirkesamfunn utenfor Dnk. Fordi en er velkommen til samlingene uansett hvilke kirkesamfunn en tilhører. Utdypningen av kristent fellesskap vil jeg ta for meg under det religiøse perspektivet.

Fellesskapsperspektivet er sentralt, i motsetning til pluralisme, differensiering, og individualisering, slik en kjenner i det moderne samfunnet.²⁷⁵ I analysen kom det frem at dette fellesskapet startet som en sosial samling i kirken, der en hadde vært sammen på leir og møttes for å dele sine erfaringer. Det gir grunnlag for å si at oppstarten har likhetstrekk med opprinnelsen til Tro og Lys, hvor familiene som var på pilegrimstur til Lourdes møttes og delte sine erfaringer. (3.4.1.) Denne gruppen hadde savnet et sosialt fellesskap. Mennesket er født, i kraft av relasjonen mellom to mennesker. Hvordan samlivet mellom disse to er, vil virke inn på barnets opplevelse og forståelse av verden.²⁷⁶ Personer blir ofte sett på som enkelt individer og sosiale fellesskapet blir sett på som sekundært. ” Det som skapes i en slik felles aktivitet er ikke bare summen av enkeltindividets handlinger, men det er også kvalitative nye uttrykk som er utformet og bestemt av aktørene i fellesskap.”²⁷⁷ Lorentzen følger Stern i forhold til barnets sosialisering,²⁷⁸ den primære sosialiseringen hvor barnets identitet dannes, tar barnet opp i seg holdningene de blir møtt med i samspill med nære relasjoner, videre følger den sekundær sosialiseringen som starter ved skolegang. Betydningen av å dele med hverandre er stor, og bidrar til å gi mening, fordi mening skapes sammen med andre.²⁷⁹

”Hvis samtalen avbrytes, (Hvis noen dør, venner blir borte, eller individet forlater sitt oppvekst miljø) da vakler verden, den mister sin subjektive troverdighet. Den subjektive virkelighetsoppfatning henger med andre ord i en tynn tråd.”²⁸⁰

Betydning av samspillet ble fremhevet i forhold til hele samlingen. Samspillet karakteriseres av åpenhet, og er i konstant endring, da det formes og får nytt innhold v de som deltar. Syn, hørsel, berøringssansen, og kroppslige fornemmelser, egne og andres ytringer og reaksjoner blandes sammen i en felles aktivitet.²⁸¹

²⁷⁵ Henriksen Jan Olav: Pluralisme g identitet::28

²⁷⁶ Henriksen:114

²⁷⁷ Lorentsen, Fra tilskuer til deltager:122-123

²⁷⁸ Lorentzen, Kommunikasjon med uvanlige barn:39

²⁷⁹ Lorentzen, Kommunikasjon med uvanlige barn:36-37

²⁸⁰ Geels och Wickström:63

²⁸¹ Lorentzen, Fra tilskuer til deltager:123

Når informantene snakker om Tro og Lys konteksten, snakker de samtidig om hovedpersonene, og det er et annet perspektiv jeg vil trekke frem. Det ser ut til at det er vanskelig å holde kontekst og hovedpersonene fra hverandre. Jeg forstår dette som at de utviklingshemmede er ”hovedpersonene” i fellesskapet, og at de kroppsliggjør fellesskapets identitet. I kraft av sin personlighet og identitet har de evne til å knytte mennesker sammen. Nouwen fremhever det samme, at de utviklingshemmede er kjernen i LÅrck fellesskapet, og limet som binder fellesskapet sammen.²⁸² Dette vil jeg komme tilbake til under relasjonsperspektivet.

Det kom frem i analysen, at fellesskapet oppleves mer åpent, raust og inkluderende enn i kirken ellers. Åpenhet, raushet, og inkludering vitner om grunnleggende respekt for den enkelte slik han eller hun er. Det vitner også om at fellesskapet har plass for, selv om en er annerledes blir en ikke stengt ute. Historien forteller at hovedpersonene ikke alltid har blitt inkludert i fellesskapet. (Sølvi Dahle).²⁸³ Betyr mine funn at utviklingshemmede blir inkludert i det kristne fellesskapet i vår tid? Kirken gjenspeiler samfunnets holdninger, jamfør 1.1. I Norge kom det en lov i 2009, ”Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.”²⁸⁴ Loven skal bidra til likestilling og likeverd for alle mennesker uavhengig av funksjonsevne. Dette betyr ikke at alle utviklingshemmede nødvendigvis får mulighet til å utøve sin religiøsitet.²⁸⁵ Ledergruppen i Tro og Lys, ser at kommunikasjon og samarbeid med personalet på institusjonene er viktig, for å kunne bidra til at de utviklingshemmede får utøve sin religiøsitet.

Hvilken betydning har informantenes kjennskap til utviklingshemmede fra før, i møte med dem i denne konteksten? Jürgen Moltmann, viser til en stor undersøkelse av hvilke holdninger mennesker i dagens samfunn har til utviklingshemmede. Holdningene viste en stor grad av usikkerhet og angst, og 90 prosent visste ikke hvordan de skulle forholde seg til utviklingshemmede.²⁸⁶ Ut fra dette kan en tenke at informantenes kjennskap til utviklingshemmede, har stor betydning for hvordan informantene opplever møte med hovedpersonene og fellesskapet. De møter ikke deres annerledeshet som noe fremmed, og dermed er det mindre sannsynlig at usikkerhet og angst vekkes i møte med hovedpersonene.

²⁸² Nouwen, Adam:40

²⁸³ Dahle Sølvi, Torgauten, Tor Ivar:33

²⁸⁴ Kirkerådet: Deltagelse og tilhørighet, Lov og rettigheter:4

²⁸⁵ Dahle, Torgauten:49

²⁸⁶ Moltmann, Jürgen, Liberate your selves by accepting one other:112

Dette bidrar derimot til at de opplever seg trygge i møte med hovedpersonene. Dette kan slik jeg ser det gi tilhørighet til fellesskapet. Viser til analysen av Nouwens møte med Adam 3.5.3.

5.1.1 Sammenfatning

Jeg har nå drøftet noen funn som kom frem under analysen, og vil nå sammenfatte hovedpunktene som har betydning i forhold til hovedproblemstillingen.

Tro og Lys oppleves som et kristent fellesskap for alle deltagerne, det sier noe om kjennskap til konteksten. Tro og Lys er inkludert i menighetens plan for å møte utviklingshemmede, dette gir konteksten troverdighet, og hovedpersonenes stabilitet. Det levende fellesskapet mellom de enkelte deltakere er med på å gi tilhørighet og mening. Hovedpersonenes åpne, varme og inkluderende holdning, binder fellesskapet sammen. Deltagernes erfaring med utviklingshemming, har betydning for deres holdninger til hovedpersonene. Gjensidig åpenhet har betydning for tillit og tilknytning til hovedpersonene og fellesskapet.

5.2. Drøfting av relasjons perspektivet

Her vil jeg drøfte de tema som kommer frem i analysen som har betydning for relasjonen mellom deltagerne og hovedpersonene. Jeg deler temaene inn i følgende deler; Møte med den andres annerledeshet, møte med en av hovedpersonene, og møte med sårbarheten.

5.2.1 Møte den andres annerledeshet.

I analysen kom det frem at ekthet, tillit, vennskap, og kroppsspråkets betydning for utvikling av relasjonen. Jeg vil først si noe om møte med hovedpersonene og relasjonen. Deretter vil jeg bruke et eksempel fra en informants erfaring i møte med en hovedperson, og drøfte det i forhold til tilknytningsteori, utviklingen av selvet.

”Hvis du matsjer en av dem, så er det som om du eier hele verden.”

I analysen kom mer det frem betydningen av å se den enkelte hovedpersonen som det mennesket de er. Hvert mennesket har sin egen personlighet, med sine egenskaper og ressurser.²⁸⁷ Det ble fremhevet betydningen av å se hovedpersonenes ressurser i motsetning til begrensninger. Møte med hovedpersonene innebærer et møte med mennesker som lever under samme livsvilkår som oss, med grenser og begrensninger. Grensen vi alle må møte, som kan være vanskelig å erkjenne, er døden. ”Narsissisme uttrykker menneskets manglende evne til å erkjenne og komme til rette med sin endelighet.”²⁸⁸ I relasjonen mellom Nouwen og Adam ser vi at Adams begrensninger ikke noe hinder for relasjon dem i mellom. Relasjonen deres førte til endring i Nouwens relasjon til seg selv og til andre mennesker. (3.5.3) Endringen i Adams liv var at han kom ut av ensomheten og inn i fellesskapet. Tilknytningsteorien sier at relasjonen er det båndet som binder mennesker til hverandre. Relasjonen som utvikler seg mellom deltagerne og hovedpersonene starter med et møte.²⁸⁹ Martin Buber og dialogfilosofien, bruker begrepene Jeg–Du, eller Jeg-Det, for å beskrive det betydningsfulle i vårt møte med et annet mennesket²⁹⁰. Jeg vil her se på begrepet ”Jeg-Du” som sier noe om relasjonen mellom informanten og hovedpersonen. Slik jeg ser det så erfarer deltagerne på Tro og Lys at hovedpersonene fremstår som åpne, ekte og til stede i møte med deltagerne. I

²⁸⁷ Henriksen:135

²⁸⁸ Henriksen:209

²⁸⁹ Wennerberg:11

²⁹⁰ Buber, Matrin, Jäg och Du:18

følge Buber og dialogfilosofien er Jeg-Du relasjonen preget av åpenhet, direktehet og nærvær.²⁹¹ Ut fra dette, preges møte mellom hovedpersonene og informantene av de egenskapene som preger Jeg-Du relasjonen. I følge Buber blir Jeg til i relasjonen med den andre som et Du, og jeg blir til i det Jeg sier jeg Du. Dette innebærer for det første at møte med den andre, i denne sammenheng hovedpersonene, er et møte som gjør noe med Jeget, slik at informantene endrer seg. Samtidig er dette et møte med et menneske som er annerledes enn seg selv.

Hovedpersonenes ekthet i relasjonen gjør at informantene kan være seg selv. De ikke trenger å forestille seg, eller være en annen enn den de er. Det er med på å styrke informantenes selvfølelse og identitet. Samtidig er det med på å skape tillit og trygghet i relasjonen. Informantene har ikke behov for å beskytte seg mot hovedpersonene. Barn er helt avhengig av foreldre og deres omsorg. Mennesket er relasjonelle skapninger og styrt av behovet for nærhet til andre, og behovet for å bli selvstendig. Det kan se ut til at mange av hovedpersonene har etablert en grunnleggende trygghet. De som etablerer en grunnleggende trygghet, trenger ikke overlevelsesmekanismer som blir destruktive i voksen alder. Tilknytningsteorien peker på betydningen av grunnleggende tillit, for å møte verden med åpenhet.(3.2.1.) De får leke og utforsker verden. Relasjonen dannes for å dekke grunnleggende psykologiske behov for kontakt, nærhet, trøst og affektregulering. Den tilknytningsadferden, som til å begynne med er udiffersiert, blir etter hvert differensiert og alltid til stede.(3.2.1.2) Utviklingen av selvet er avhengig av de indre representasjonene av nære andre er blitt integrert. Når foreldrene blir borte, har barnet utviklet en selvregulerende andre, som gjør at det ikke opplever at tryggheten blir borte, selv om foreldrene ikke er der. Dette danner grunnlaget for en selvopplevelse av trygghet eller tilknytning. (Stern:166-168)

5.2.1.1 Møte med en av hovedpersonene

En av hovedpersonene gir kroppslig uttrykk for at det er noe som tynger han. Igjennom det informantene ser og fornemmer, forstår hun at at han har det vondt. Informanten tuner seg inn på hans frekvens, noe som bidrar til at hun møter han der han er.²⁹² Slik jeg ser dette, handler det både om å se den andres behov, og samtidig evne til innlevelse, anerkjennelse og

²⁹¹ Schibbye, Anne- Lise Løvlie:243-244

²⁹² Lorentzen, Kommunikasjon med uvanlige barn:113-114

tilstedeværelse.²⁹³ Hovedpersonen lar seg trøste av informanten. Ut fra tilknytningsteorien kan det se ut til at hovedpersonene har tillit, og trygg tilknytning til informanten. Det står i motsetning til hvis hovedpersonen har mistillit, og dermed en utrygg unnvikende eller utrygg ambivalent tilknytning. Ainsworths undersøkelse av tilknytningsmønster i fremmedsituasjonen, viste at de med utrygg unnvikende tilknytning undertrykker følelsene sine, og utvikler det falske selvet. Disse barna viste ingen reaksjon når moren forlater barnet ei heller glede da hun kommer tilbake. Disse barna prøver å unngå å bli lagt merke til. (3.2.1.3) Dette var ikke tilfelle med hovedpersonen, han viste med hele kroppen at han var lei seg. De som har en utrygg ambivalent tilknytning viser en motsatt adferd enn forrige eksempel. De reagerer kraftig på adskillelse fra moren og samtidig lar de seg ikke trøste når hun er tilbake. (3.2.1.3) I dette eksemplet tok hovedpersonen imot trøst og når han var trøstet, kunne han delta i fellesskapet.

I forhold til selvutvikling, kan det tyde på at hovedpersonen har erfaring med følelsesmessig inntoning. En betydningsfull annen har vært følelsesmessig tilgjengelig, slik at han har fått bekreftet sitt følelsesliv.²⁹⁴ Informanten fremhevet betydningen av å møte personen, der han er, før de kan snakke om noe annet. Dette sier for det første noe om at hun anerkjenner hovedpersonen i subjekt - subjekt relasjon. Fokuset er på hovedpersonens indre opplevelse, og at han kan oppleve seg verdsatt fordi han er et medmenneske.²⁹⁵ ”Kjærligheten som fenomen, unndrar seg metoder og forklaringer.”²⁹⁶ Samtidig kan tilknytningsteoriens vekt på de intersubjektive prosesser, i et utvidet perspektiv, være en teori om kjærlighet²⁹⁷ ”Kjærlighet alt sit udretter som nødvendig, men dog frit.”²⁹⁸ Møllhave siterer her Søren Kirkegaard når han løfter frem at det er kjærligheten, som gjør at en mor flere ganger står opp om natten for å lytte til barnet sitt.

Jeg vender blikket tilbake til hovedpersonen og hans formidling av følelser gjennom kroppsspråket. Kroppsspråket hører til det vi vanligvis kaller meta kommunikasjon, vi oppfatter det i et øyeblikk. For personer som har dårlig utviklet verbalt språk er kroppsspråket det viktigste. Hos hovedpersonen er det samsvar mellom kroppsspråket og det han formidler. Han forestiller seg ikke ved å vise en glad og munter fasade. Det kan tyde på at han ikke har

²⁹³ Karterud og Monsen:74

²⁹⁴ Løvlie Schibby:71

²⁹⁵ Ibid:258

²⁹⁶ Ibid:264

²⁹⁷ Wennerberg:100

²⁹⁸ Møllhave, Johannes, Til trøst:177

utviklet det ”falske selvet,” hvor han forneker sine emosjonelle sider.²⁹⁹ Hautaniemi`s forskning viser at følelser og følelsesmessig uttrykk er de utviklingshemmedes språk.(3.2.2)

Det fremheves i Tro og Lys at det ikke skal være noen forskjell, mellom hovedpersonene og vennene. (informantene)Vennene skal ikke være hjelper i møte med hovedpersonene.³⁰⁰ Det er viktig at relasjonen mellom informanten og hovedpersonen er likeverdige. Betyr det at relasjonen må være symmetrisk? Slik jeg ser det, har informanten et større ansvar i møte med hovedpersonen. I forhold til hjelperollen, så handler det ikke om å gjøre noe for hovedpersonen, men å gå inn i en forpliktende relasjon og samspill med han.(3.2.2.2)

I alle relasjoner skjer det overføringer. Den meningen informanten legger i møte med hovedpersonen vil være preget av hennes tidligere erfaringer og forståelse av verden.³⁰¹ Freuds syn på at overføringer var noe mennesket skulle vokse fra, blir sett annerledes på i selvspsykologien. Mennesket vokser aldri fra overføring, men utvikler de fra umodne overføringer til mer modne. Menneskets behov for avhengighet, bekreftelse, og sammenheng, så vel som symbiose vokser en ikke fra, men det endrer seg til mer modne former.³⁰² Informantens kjennskap til utviklingshemmede, bidrar som sagt slik jeg ser det til positive overføringer til hovedpersonen.

Hvis informanten hadde hatt en ubevisst, ubearbeidet sorg, er det mulig at hun ville overse hovedpersonens tristhet. Det kan være en negativ overføring (motoverføring), og kan betegnes som mer umoden.³⁰³ Det kan føre til at hovedpersonen føler seg avvist. Informanten var inne på at det kanskje ikke alltid skal være slik ellers i samfunnet. Slik jeg ser dette, handler det om konteksten for møte, hvem hun er og hennes rolle i møte med hovedpersonen. For det andre, alle mennesker bærer med seg erfaringer i relasjoner med andre som gjør at vi har forventninger til hvordan vi blir møtt. I møte med andre får vi ofte korrigerende opplevelser, som bidrar til å endre på de etablerte erfaringene, og hvordan vi forstår oss selv og andre.

²⁹⁹ Stern:298-299

³⁰⁰ Moltmann: Liberate your selves by accepting one another:110

³⁰¹ Monsen,Jon:172

³⁰² Jones:18

³⁰³ James:

Det kom frem i analysen at hovedpersonene er fullt og helt tilstede, og at de møter informantene med en åpen tillitsfull holdning. Det betyr ikke at alle er like tillitsfulle, fordi tillitten er knyttet til deres relasjonserfaringer, og dette varierer. Kan hovedpersonene være mer sårbare for avvisning, fordi de ikke har de beskyttelses mekanismer som vi andre har? De er som alle andre mennesker avhengig av å ha nære relasjoner, hvor de erfarer å bli sett som de menneskene de er.

En annen side ved overføring, kommer til uttrykk hvis informanten har et ubevisst behov for å bli idyllisert, eksempelvis å være ”den gode mor.” Da kan dette gjøre at informanten ikke klarer å sette gode grenser for hovedpersonen. Enda en side ved overføring, er hvis informanten har erfaringer som gjør at hun er styrt av andres forventninger. I stedet for å være styrt innenfra, både i forhold til tanker og handlinger, gjennom egne følelser og behov. Den som er ytrestyrt tar utgangspunkt i den andre og ikke i seg selv. Viser til Hellsten og erfaringer med å roe flodhesten.³⁰⁴ I dette tilfelle kan den positive overføringen, slik jeg ser det, gjøre at hun møter hovedpersonen der han er, samtidig som hun avgrenser tiden for oppmerksomhet.

5.2.2. Møte med sårbarheten

1. Del problemstilling: Hvilken betydning har møte med utviklingshemmede i forhold til egen sårbarhet? 2. Del problemstilling: Hvordan kan vi forstå at møte med utviklingshemmede kan endre den opplevde relasjonen til (Gud) seg selv og andre mennesker.

Møte med hovedpersonene tillitsfulle åpenhet kan gi mulighet til endringer i forhold til seg selv, og relasjonen til andre. Det informantene fremhever i forhold til hovedpersonenes kroppslighet, kan bidra til at informantene kommer i dypere kontakt med seg selv. Jeg viser her til analysen av Nouwens møte med Adam(5.5.3.1) Lorentzen peker på at spedbarnsforskningens har hatt for stort fokus på ansikt til ansikt interaksjon, i stedet for hele kroppen.³⁰⁵

³⁰⁴ Hellsten, Flodhesten i dagligstuen:56-58

³⁰⁵ Lorentzen, Kommunikasjon og uvanlige barn:134

Møte med hoverpersonene på Tro og Lys blir informantene mer bevisst sin egen sårbarhet. De er ikke opptatt av at hovedpersonene er mer sårbare enn seg selv, men at det er mer synlig hos hovedpersonene. Det ble fremhevet betydningen av å slippe fasaden, for å kunne gå inn i samspill med hovedpersonene. Slik jeg forstår dette betyr det å tørre å møte usikkerhet og angst i seg selv.(3.5.3) Det handler om å gi slipp på ferdige bilder av oss selv, og ta sjansen på å prøve å finne ut av det sammen med den andre.³⁰⁶ Gjennom samspillet med hovedpersonene, lærer den enkelte den andres annerledeshet å kjenne. Samtidig lærer en seg selv bedre å kjenne, også de sidene som handler om sårbarhet, og det er med på å styrke identiteten. Henriksen peker på at hvis deltagerne skal reflektere over seg selv, så er det viktig å ikke lure seg selv. Vi kommer ikke i dybden av oss selv, hvis vi ikke stopper opp og ser på mangler eller problemer vi møter. Sårbarhet er et tegn på at vi har ”a sence of self”³⁰⁷ Sårbarhet hører med til grunnbetingelsene i livet, livet er ikke bare godt. Der hvor relasjonene er preget av tillit er det ikke så farlig å være sårbar, men i relasjonen preget av mistillit, opplever mennesket angst for å bli forlatt. Bowlby og Ainsworth var sentrale i denne forskningen.(3.2.1)

De endringene informantene gir uttrykk for er knyttet til relasjonen til seg selv, og handler om åpenhet, beret kroppsbilde og større trygghet De opplever seg som et mer som et helt menneske. De har fått økt til egne verdier, hva som egentlig betyr noe i livet.

Mange voksne bærer med seg det sårbare barnet, hvor tilknytningen har vært mer preget av mistillit enn tillit. Disse erfaringene er lagret som indre arbeidsmodeller, såkalte representasjoner.³⁰⁸ Tilknytningsmønstrer følger mennesket livet gjennom, det påvirker relasjonene våre, og det kan endre seg underveis. Den trygge kan bli utrygg gjennom krevende livssituasjoner, som for eksempel ved tap av nære relasjoner eller sykdom. Den utrygge kan bli trygg gjennom nye erfaringer, i møte med mennesker som gir grunnlag for tillit og trygg tilknytning. I møte med mennesker som berører, kan det ”frosne” begynne å smelte. (overlevelses mekanismer). Dette kan gi personen en større tro på andre mennesker og en kan videre begynne å se seg selv som verdifull, og at en har betydning for andre mennesker. Filosofen Ludwig Wittenstein hevder at barn lærer gjennom å tro på

³⁰⁶ Stern:195

³⁰⁷ Henriksen:297

³⁰⁸ Hallstensen,Kari:83-84

voksne.³⁰⁹ Slik jeg forstår det innebærer større åpenhet, i forhold til andre mennesker, endring er knyttet til tillit og trygghet. Endringen kan innebærer større modenhet, som gir større frihet i møte med den(de) andre..³¹⁰ Friheten innebærer å komme frem med sine ytringer, og i være tilstede sammen og for hverandre. Gjennom kommunikasjon med andre får de sammenholde egne fornemmelser, tanker og forestillinger. Dette innebærer at vi forstår oss som ”den andre.

Jeg vil nevne at erfaringer i møte med hovedpersonene kan føre til overføringer som endrer indre arbeidsmodeller eller indre selvobjekter og affektive følelser knyttet til relasjoner. Å være et mer helt menneske, er slik jeg ser det, knyttet til modenhet og det å romme livets motsetninger. Modenhet handler om å erkjenne at vi mennesker er sårbare. En av disse motsetningene er at du er selvstendig, og samtidig avhengig av andre mennesker.

Til slutt vil jeg nevne at møte med hovedpersonene blir en motsetning til samfunnets fokus på ytre verdier, sosial status, karrierejag og kroppsideal. Verdier vil jeg ta for meg under det religiøse perspektivet. Jeg begynte relasjonsperspektivet med Buber og Jeg-Du forholdet. Det overnevnte handler mer om, slik jeg ser det, de ytre perspektivene som mennesker forholder seg til. I perspektivet til Buber ”Jeg - Det” blir den andre et objekt, gjennom at jeg forholder meg til det ytre ved denne personen.³¹¹ På denne måten blir ”Jeg-Det” en måte å være i verden på. Jeg har på denne måten et ytre forhold til meg selv og andre.

5.2.3 Sammenfatning

Jeg har nå drøftet relasjonsperspektivet, og vil sammenfatte hovedpunktene som har sammenheng med hovedproblemstillingen.

Hovedpersonenes ekthet og tilstedeværelse, bidrar til at informantene kan være seg selv i møte med hovedpersonene. Dette gjør at informantene opplever seg akseptert som den de er med sin identitet. Informantene møter hovedpersonene med en anerkjennelse av deres annerledeshet, deres personlighet, og identitet. Tilliten som utvikler seg i relasjonen, knytter

³⁰⁹ Lorentzen, Kommunikasjon med uvanlige barn.:43

³¹⁰ Lorentzen, Fra tilskuer til deltager:55

³¹¹ Schibby:244

informantene og hovedpersonene sammen. Relasjonen mellom informantene og hovedpersonene har betydning for tilknytning og tilhørighet.

Møte med hovedpersonene gjør at informantene er blitt mer bevisst sin egen sårbarhet, samtidig som det har ført til endringer av sårbarheten. Tillit og trygghet gir erfaring av å være akseptert som den de er i møte med hovedpersonene. Dette styrker identiteten, slik at de kan være mer tydelige og være åpen i samtale med andre mennesker, også i møte med hovedpersonene. Møte med hovedpersonene, har gjort at informantene erfarer seg selv, som et mer helt menneske. Det innebærer at de har integrert motsetninger i seg selv og livet, og fått en samlet opplevelse av seg selv. De er differensiert fra andre, samtidig knyttet som de er til andre på en måte som gir tilhørighet og mening.

5.3 Drøfting av det religiøse perspektivet

Hovedproblemstillingen; Hva er det som kjennetegner de erfaringer deltagere på Tro og Lys gjør i møte med mennesker som har en utviklingshemming? 2. Del problemstilling: Hvordan kan vi forstå at møte med utviklingshemmede kan endre den opplevde relasjon til Gud, seg selv og andre?

Jeg vil først se på Tro og Lys som et kristent fellesskap, og deretter gudstjenesten se på hvor Gud kommer mennesket i møte gjennom ritualene og sakramentene. Hvilken betydning har menneskets gudsbilde for hvordan mennesket erfarer Guds relasjonen i sitt liv?

5.3.1 Tro og Lys som trosfellesskap

Det ble fremhevet at Tro og Lys er et kristent fellesskap, under det sosiale perspektivet. Det kristne trosfellesskapet ser menneskets identitet som gitt utenfra av Gud gjennom dåpen.³¹² Dette gir mennesket tilknytning og tilhørighet til Guds verdensvide familie. Hvordan denne identiteten blir bekreftet i familien og gjennom trosfellesskapet, har betydning for deltageres opplevelse av tilhørighet.³¹³ Noen av informantene sier at de kan leve ut troen sin i fellesskapet, mens andre ikke berører tema tro. Betyr det at det ikke er noen sammenheng mellom tro og tilhørighet? For å utdype dette vil jeg vise til en studie, som er gjort i de nordiske landene, knyttet til problemstillingen tro og tilhørighet innen folkekirkene. Selv om Tro og Lys, er et økumenisk kristent fellesskap, kan denne undersøkelsen være relevant, siden 99 prosent av deltagerne tilhører den Dnk. Religionssosiologer sier at religiøse forestillinger opprettholdes, og gjøres troverdig når de kommuniseres innenfor en sosial sammenheng. I forhold til folkekirken, er det et mer sammensatt bilde. Undersøkelsen viste at noen har tilhørighet uten tro, mens andre har tro uten å ha tilhørighet. I religionsforskning blir tro og tilknytning ofte sett på som to forskjellige funksjoner i forhold til religion. Tilhørighet blir knyttet til den sosiale siden ved religionen og troen, blir knyttet til behovet for mening. I konklusjonen kommer det frem at en nødvendigvis ikke trenger å se på tilknytning og mening som motsetninger.³¹⁴ Livet gis mening gjennom å tilhøre en gruppe slik som Tro og Lys fellesskapet. Denne tilhørigheten skaper en gruppeidentitet. ”Det er problematisk å knytte

³¹² Henriksen:341

³¹³ Henriksen:82

³¹⁴ Botvar, Pål Ketil: Tro uten tilhørighet, tilhørighet uten tro:187-215

mening bare til den ene av de to dimensjonene tro og tilhørighet. Både tro og tilhørighet inngår i menneskers forsøk på å skape mening i tilværelsen.”³¹⁵

Det kom frem i analysen, at likeverd er viktig i møte med hovedpersonene, og sentralt i den kristne religion. Hvordan kan vi forstå dette? Mennesket får sin verdi fra Gud. ”La oss skape mennesker i vårt bilde, som et avbilde av oss!”³¹⁶ Gjennom å være skapt i Guds bilde får mennesket en spesiell verdi, og det skiller det seg ut fra resten av skaperverket. Denne verdien er blant annet knyttet til at Gud ønsker å ha en relasjon til oss, han ønsker å tale til oss og få respons fra oss. Dette innebærer at Gud ønsker fellesskap med hele mennesket, ikke bare sjelen eller den enkelte, med hele fellesskapet.³¹⁷ Henriksen fremhever betydningen av å se mennesket ut fra hva Gud har gjort oss til, og de menneskelige relasjonene vi er født inn i. På denne måten har fellesskapet stor verdi i bestemmelse av gudsbildet.³¹⁸ Skapelsen av mennesket var avslutningen av skapelsen. I denne delen av skapelsen henviser Gud til seg selv, samtidig som han henviser til seg selv som et fellesskap.³¹⁹ De menneskelige relasjonene har jeg drøftet under relasjonsperspektivet, og hvilken betydning disse relasjonene har for dannelsen av menneskets gudsbilde, vil jeg komme tilbake til.

Det kristne kallet til å integrere psykisk utviklingshemmede i kirken knytter Tro og Lys til Paulus ord i 1.Kor.12,22-23. (3.4.1.1) Jean Vanier ønsket å skape et fellesskap som ikke var bygd på makt der de privilegerte i samfunnet var på toppen, og de fattige, svake og maktesløse på bunnen. Det troende fellesskapet som Kristi kropp, innebærer at de ”fattige” og de sterke er der for hverandre, at de støtter hverandre og gir liv til hverandre.³²⁰

Utviklingshemmede har ikke blitt sett på som likeverdige mennesker. (3.1.1.1) De ble utestengt fra fellesskapet, og hadde ikke samme religiøse rettigheter som andre. I Jesu møte med Bartemeus viste han gjennom handling, at han ønsket å bryte denne forestillingen. I spørsmålet; ”Hva vil du jeg skal gjøre for deg?”³²¹ viser Jesus en holdning av respekt og aksept. Bartemeus får selv definere hva han har behov for, noe som bidrar til å myndiggjøre og styrke selvfølelsen hans. I møte med Jesus som Guds representant, setter han ord på sitt

³¹⁵ Botvar:214

³¹⁶ Bibelen, 21:

³¹⁷ Moltmann:217

³¹⁸ Henriksen:137

³¹⁹ Moltmann:218

³²⁰ Vannier Jean, Essensial Writings:64

³²¹ Bibelen Mat.:10

behov. Mennesket kategoriserer og favoriserer hverandre, men Jesus formidler en inkluderende holdning.³²²

5.3.2 Gudstjenesten som fellesskap - koinonia

I denne delen drøfter jeg det som kom frem i de kvalitative intervjuene og fokusgruppen.

”Gudstjenesten er stedet for menneskets møte med Gud. Den er videre stedet for menneskets møte med seg selv og eget liv. Dette danner grunnlaget for menneskets møte med sine medmennesker.”³²³

”Det er sånn ekte glede, masse klemmer og liksom godhet som møter deg.” ”Det er ikke noe som knytter seg i disse gudstjenestene.” I Tro og Lys gudstjenesten inviteres alle inn i fellesskapet, og den er således åpen. Informantene i fokusgruppen, (2.2) er blant de som av og til deltar. Gudstjenesten forgår i en ring rundt alteret. Jeg vil her vise til Norhaugs betraktninger av ikonet ”Den hellige treenighet.” Norhaug fremhever sirkelen som omgir de tre personene og kommunikasjon mellom dem. ”Gud er kjærlighet. Dybden i disse ordene forstår vi bare hvis vi tenker på Den hellige treenighet og forholdet mellom de tre personene i Guds vesen.”³²⁴ Inn i dette fellesskapet er vi invitert.

Begge gruppene fremhever at møte med hovedpersonenes åpenhet, varme og godhet, gjør at de føler seg velkommen. ”Hvordan er dette i forhold til Jesu inkluderende holdning, slik vi ser i hans møte med Bartemeus?”³²⁵ Utviklingshemmede som har en historie på å ble utestengt fra det religiøse fellesskapet, *er de* som møter informantene med en åpen inkluderende holdning. Slik jeg ser det så møter hovedpersonene, sin neste med gjestfrihet.

Informantene i de individuelle intervjuene, er opptatt av at hovedpersonene blir *akseptert og inkludert* i gudstjenesten. Informantene fra fokusgruppen er opptatt av hva de opplever og sier at er med på å utvide hva gudstjeneste er. Jeg vil se litt på betydningen av det kristne fellesskapet og gudstjenesten. ”Å ta del i det kristne fellesskapet innebærer å tilegne seg troens mønster for tilværelsen.”³²⁶ Gudstjenesten som et kristent fellesskap med symboler,

³²² Henriksen:175

³²³ Hansen, Geir, Gudstjenestereform og sjelesorg, Tidskrift for Sjelesorg,1 2009:27

³²⁴ Norhaug Halvor: Kjærlighetens hus:10-11

³²⁵ Bibelen:Mark.10

³²⁶ Ibid.332

riter og tekster gir kjennskap til konteksten, samtidig er det med på å tyde den konteksten mennesket står i. Denne kunnskapen er med på å bestemme de erfaringer deltagerne gjør seg, og nye erfaringer kan utfordre tidligere erfaringer. (3.3.1.2) Når informantene fra fokusgruppen, erfarer at denne gudstjenesten går mer på opplevelse, kan det ha sammenheng med noe informantene i de kvalitative intervjuene peker på. Det ble fremhevet at Tro og Lys gudstjenesten er en fullverdig gudstjeneste, samtidig som den er annerledes, fordi den har sitt særpreg. Gudstjeneste er ofte rettet mot den intellektuelle siden ved troen. Det som særpreger denne gudstjenesten, er at deltagerne tar i bruk andre sanser enn dem som bare appellerer til det intellektuelle.³²⁷ Den åndelige virkeligheten viser seg gjennom vår relasjon til naturen og våre sanser. ”Gudsrelasjonen er altså konstituert gjennom sanseevnen.”³²⁸ Gudstjenesten begynner med inngangsposisjon,(4.1)og allerede her blir sansene vekket. Hovedpersonene leder an gruppen som går eller kjører sine rullestoler. De som ser den lille flokken bevege seg syngende inn i kirkerommet får kanskje aktivert forskjellige sanser. Det andre som er annerledes i denne gudstjenesten, er at hovedpersonene er med på å forme gudstjenesten. Det kom frem i analysen, at det berører informantene. Berøring handler om å bli vekket emosjonelt. Er det mulig at denne berøringen, handler om at hovedpersonenes ekthet vekker gjenkjennelse, savn og lengsel etter et ekte møte med Gud? Eller kan det være at de opplever et ekte møte med Gud nettopp i denne gudstjenesten gjennom møte med hovedpersonene? Jean Vanier ble berørt av utviklingshemmede kroppspråk, rop etter fellesskap og spørsmålet: ”Elsker du meg?”³²⁹ Nouwen blir berørt av Adam, og kommer i kontakt med egne savn og lengsler. Samtidig kom han i kontakt med internaliserte indre representasjoner av sine foreldre og eget gudsbildet.³³⁰

Informantene i de individuelle intervjuene var mer åpne på hvordan gudstjenesten rørte ved *egen tro*. Det har nok sammenheng med forskjellen mellom kvalitativt intervju(2.1.1) og fokusgruppe intervju som metode(2.1.2) Dette vil jeg komme tilbake til i konklusjonen.

³²⁷ Torgauten:86-104

³²⁸ Henriksen:47

³²⁹ Vanier Den brutte kroppen:7

³³⁰ Henriksen:82

5.3.2.1 Trosbekjennelsen

Jeg tror på Gud Fader, skaperen min

Jeg tror på Jesus Kristus, frelseren min

Jeg tror på Den hellige ånd, hjelperen min.

Det kom frem i fokusgruppen at de synes trosbekjennelsen var enkel og grei, og noen lurte på hvorfor en ikke kunne si det så enkelt i den vanlige gudstjenesten. En ide som kom frem., var at de kanskje kan synge trosbekjennelsen, etter at den blir sagt i fellesskap. Dette kan være til hjelp for de som ikke klarte å si ordene. Det forteller at fokuset og holdningen til informanten er at hovedpersonene skal få ta del i trosbekjennelsen. Sangen og musikken har betydning for alle i gudstjenesten, og sangene er skrevet i troen på Den treenige Gud. Sangen og musikken har en spesiell betydning for hovedpersonene. (4.3.2) Den apostoliske trosbekjennelsen ble til i en lang og viktig prosess. Slik jeg ser det, så har den sin rettmessige plass i gudstjenesten i kirken. I Tro og Lys sammenheng vil den være ekskluderende, for dem som ikke klarer å ta del i den. Slik jeg ser det, er trosbekjennelsen viktig for alle troende, da den er med på å styrke tilknytning og tilhørighet. Dette gjelder relasjonen til Gud, meg selv og fellesskapet med andre troende. Den forenklete trosbekjennelsen i Tro og Lys, gjør at alle kan delta. Den blir gjort med tegn, noe som innebærer at kroppen med sansene blir aktivert.

Trosbekjennelsen blir kroppsliggjort, samtidig som fellesskapet med de andre blir tydeliggjort. Jeg vil her minne om Nouwen som valgte å skrive om sitt liv med Adam, for å dele sin tro på evangeliet.³³¹

Er det mulig å se på gudstjenesten som relasjon?³³² I analysen kom det frem at en i denne gudstjenesten kom nærmere sin opprinnelse. I Martin Modeus bok *Mänsklig gudstjänst: För många svenska gudstjänstfirande säger nog ruggmargsreaksjonen at gudstjänsten handlar om individens relasjon till Gud. Han peker på Hebreerbrevet,³³³ og for dets forfatter var det en selvfølge at relasjonen handlet om relasjon til Gud, seg selv, og andre mennesker. ”Det er et viktig evangelisk-sjelesørgerisk anliggende å se til at ingen av disse relasjonene forsømmes eller undertrykkes.”³³⁴ Gud som har skapt mennesket, ønsker å ha en relasjon til sin skapning. ”Gud er navn på et fellesskap, fellesskap mellom Faderen, Sønnen og Ånden.”³³⁵*

³³¹ Nouwen:13-18

³³² Hansen Geir, Gudstjenestereform og sjelesorg, Tidskrift for Sjelesorg 1, 2009:27

³³³ Bibelen, Hebreerbrevet 10:23-25

³³⁴ Hansen:27

³³⁵ Engedal, Leif Gunnar, Sempor Major, mot en jordfestet spiritualitet, Avskjedsforelesning på MF, 15.10.14

Gudstjenesten skal fremstille den reetablerte relasjonen mellom Gud og mennesket. At Gud ble mennesket, er inkarnasjonens mysterium. Gud lengter etter fellesskap med sin skapning og i gudstjenesten kommer han nær gjennom Kristus. Vi tar et blikk på møte mellom Jesus og Bartemeus. Jesus sier: ”Gå du, Din tro har frelst deg.” Dette handler ikke om dogmatikk men levd liv. Bartemeus har tillit til at Gud kan gripe inn i hans liv. Responsen fra Jesus, gjør at han forandrer seg og han kommer inn i en ny sammenheng. Jesus kunne si dette, fordi Bartemeus trodde at det bare var Gud som kunne redde og frelse han.³³⁶ Den teologiske forutsetningen som ligger bak dette er:” I Jesu liv, virke og forkynnelse er det Gud som møter mennesket.”³³⁷

5.3.2.2 Dramatiseringen av evangeliet

I analysen fremheves betydningen av dramatisering av evangeliet. Hvis vi ser på gudstjenesten som helhet, kan det sies å være et drama, der hver gudstjeneste er en feiring av påsken. I denne gudstjenesten forkynnes Jesus gjennom dramatisering av evangeliet. De bibelske tekstene, ble til i et pulserende hverdagsliv. Det var dramatisk og spenning, glede og sorg.³³⁸ I dramatiseringen blir alle delaktig med hele seg. De som er til stede kan leve seg inn i konteksten, og alle sansene blir aktivert. Informanten er delaktige i dramaet, og er opptatt av sine oppgaver og hvordan de skal støtte hovedpersonene i deres roller. Hvor mye hovedpersonene forstår av teksten, er det vanskelig å si noe om. Informantene gir uttrykk for at samspillet og gleden de opplever gjennom dramatiseringen, gir hovedpersonene en erfaring av mestring og livskvalitet. Betydningen av samspill gir en felles forståelse av hva en holder på med og gir mening.³³⁹ Det ble fremhevet at Gud må sette pris på at så mange tar del i gleden. Følelsene glede og spontanitet, som blir vekket i gudstjenesten, er sammenfallende i begge gruppene. I følge Winnicott, er ”mellomrommet” et tredje virkelighets område for mennesket, som ligger mellom den indre og ytre virkelighet. Leken og samspillet blir etter hvert overgangs området, og som voksen blir dette overført på kunst og religionen. Den kristne troen gir mennesket hjelp til å tilpasse den indre og ytre virkeligheten og gir livet mening.³⁴⁰ Det er i spenningen mellom tillit og mistillit at troen vokser frem.³⁴¹ Slik jeg ser

³³⁶ Henriksen:286

³³⁷ Ibid

³³⁸ Torgauten:92

³³⁹ Lorentzen, kommunikasjon med uvanlige barn:41-42

³⁴⁰ Bergstrand Göran: En illusjon och dess utvikling

³⁴¹ Ibid:42

det kan forkynnelsen av evangeliet gjennom dramatiseringen, være med på binde sammen den ytre og indre virkeligheten.

5.3.2.3 Nattverd

Det kommer frem to perspektiver på nattverden som jeg ønsker å drøfte. Den ene er at nattverden er en viktig del av gudstjenesten, på samme måte som trosbekjennelsen, bønnen, drama og velsignelsen. Informanter i de kvalitative intervjuene gav uttrykk for at de i Tro og Lys, har erfart en bevisstgjøring i forhold til nattverden. Denne bevisstgjøringen handler om at det ikke er nødvendig å forstå noe av det som foregår, men gjøre det likevel. Dette er interessant sett i lys av historien, der de utviklingshemmede ble utestengt fra nattverdsbordet, fordi de ikke forstod mentalt hva nattverden innebar. Jamfør Adam.(3.3.2.1)

I fokusgruppen ble det delt en historie om en av hovedpersonene, som ba om flere oblater og mer vin. Dette gjorde inntrykk og det ble forstått som et bilde på menneskets hunger. Samtidig ble det trukket en linje til at gudstjenesten i seg selv rører ved vår hunger. ”*Denne hungeren blir åndeliggjort i kirken, for vi blir ikke mett, vi får ikke vin for å leske oss, gudstjenesten var jo et måltids fellesskap, og her er det et minne fellesskap.*” Noe som kirken har gjort teoretisk spirituelt, og fjern, men hungeren går på hele mennesket. Disse to perspektivene handler om det samme tema, men er sett fra to ulike synsvinkler. Informantene fra de individuelle intervjuene har endret sin forståelse av nattverden, i møte med Tro og Lys, og hovedpersonene. De trenger ikke noen forståelse, bare ta imot det Gud gir. Fokusgruppen blir opptatt av at kirken har åndeliggjort nattverden, men hungeren går på hele mennesket. Hele mennesket innebærer kropp, sjel og legemet. Kristendommen ble påvirket av antikkens dualistiske syn på mennesket. Moltmann løfter frem hvordan vestens tenkning, der mennesket enten blir sett på som kropp og sjel, eller kropp, sjel og ånd. Det er uheldig når sjelen blir spiritualisert, og kroppen blir materialisert. Kroppen blir underlagt viljen og, og løsrevet fra sjelen noe som bidrar til fremmedgjøring.³⁴² Henriksen peker på at nattverden tar utgangspunkt i menneskets behov for mat og drikke. Slik jeg forstår det handler hungeren om menneskets lengsel rettet mot Gud og tilhørighet. Det er i den reformerte tradisjonen et minnemåltid om hvordan mennesket gjennom det nye livet er forankret i Jesu offer og død. Samtidig er det konkret ved at mennesket deltar i det nye livet, og i det tilgitte fellesskapet

³⁴² Moltmann: God in creation:256

med dem som tror på Jesus. Det er en gave som mennesket får uten å yte noe selv.³⁴³ Den endringen informantene i de kvalitative intervjuene fremhever, handler kanskje om at de ikke må prestere noe for å kunne ta imot nattverden, fordi tillitten til Gud og hans gjerning gjennom Jesus holder. Jeg vil igjen minne om at det er gjennom mennesket relasjon til seg selv som kropp med sanser, at en erfarer den åndelige virkeligheten. Slik jeg ser det så vil derfor det å ta del i nattverd gjøre noe med gudsrelasjonen. I denne gruppen tar de fleste i mot nattverden, siden hovedpersonene selv ikke er intervjuet, er det vanskelig å si med sikkerhet hva nattverd betyr for dem. Det viktige er at de vil ha nattverd, og at de tar i mot det som en selvfølgelighet slik om informantene fremhever. Informantene gir uttrykk for at det betyr mye, at en av hovedpersonene er med i utdelingen av nattverden. Dette gjelder både prest og diakon som deler ut nattverden, og informantene som kommer til nattverd. De som kommer til nattverdsbordet opplever at nattverden blir en kroppsliggjøring, gjennom at hovedpersonen ser de og legger hånden på skulderen deres.

5.3.2.4 Bønn

I analysen kom det frem at hovedpersonenes tillitsfulle henvendelse til Gud i bønn gjør inntrykk på informantene. Jeg vil drøfte bønn knyttet til en konkret bønn fra en av hovedpersonene. *"Takk Gud for at du så meg, slik jeg er, når jeg ikke var født."* Kan takkebønnen si noe om hennes relasjon til Gud? Tro, handler om en relasjon mellom hovedpersonen og Gud. Takke bønnen sier noe om den personlige nærheten i relasjonen, og den er et gjensvar til Gud. Det å oppleve seg sett av Gud, kan innebære at hun har en erfaring av å være akseptert som den hun er, i møte med Gud. Tilknytningsteoretisk forskning på gudsrelasjonen og korrespondansehypotesen peker på, at et trygge forhold til foreldrene overføres til gudsforholdet. Hvis hun har opplevd forutsigbar omsorg, bærer hun med seg en forventning om å bli møtt med omsorg i andre relasjoner. Det er to komponenter som følger en trygg tilknytning. For det første at Gud er forutsigbar og tilgjengelig slik tilknytningspersonen var tilgjengelig. Det andre er at foreldrenes tro, blir en modell, for det viser seg at den som har en trygg tilknytning, ofte tar over troen til foreldrene. Ut fra dette er det mulig at hovedpersons takkebønn har sammenheng med tillit og trygg tilknytning.

(3.2.4.2)

³⁴³ Henriksen:337-338

Velsignelsen

Vi ber i Velsignelsen: Herren la sitt ansikt lyse over oss.” Vi ber om at Guds faderlige ansikt skal lyse mot oss. I mors armer ligger barnet speiler seg i morens øyne. Siden speiler barnet seg i farens og andres øyne.³⁴⁴ Viser til dannelsen av gudsbildet(3.2.4.1). Presten lyser den aronitiske velsignelsen, sammen med en av hovedpersonene, som står med løftede armer. Det kom frem i analysen velsignelsen blir spesiell, når hovedpersonen er sammen med presten i velsignelsen. Dette gjaldt både prest, diakon og de andre informantene. Velsignelsen har for betydningen både teologisk, og spirituelt, til at det er plass for noen drøftelse av den i denne avhandlingen.

5.3.3 Møte med utviklingshemmede et møte med Jesus?

Jean Vanier utsagn om at møte med de utviklingshemmede, er et møte med Jesu, tar han utgangspunkt i Matt 25:40 ”Sannelig, jeg sier dere det dere har gjort mot disse mine minste brødre, har dere gjort mot meg” I analysen kom det frem flere perspektiv på dette og jeg vil i det følgende drøfte noen av disse utsagnene. For noen var dette en helt ny tanke, og for andre var dette gjenkjennbart. *”Det er litt vanskelig å kalle hovedpersonene, disse mine minste, vi kan komme til å definere de, som har mindre ressurser, samtidig kan de kanskje synliggjøre Jesus for oss.”* På den ene siden ønsker han ikke å nedvurdere hovedpersonene, samtidig kan de synliggjøre Jesus for oss. Hva mener Jesus i det han sier? Slik jeg forstår teksten, så identifiserer Jesus seg med de svake. Det må bety at han ønsker at de (disiplene)som tror på han, skal se svake, fattige, og utstøtte. Jesus har selv erfart å bli utstøtt og ydmyket da han ble korsfestet. Gud som bor i det høye, bøyer seg ned til sin skapning.³⁴⁵ Dette sier noe om hvem Gud er. Et annet poeng er at mennesket er skapt i Guds bilde, og gjennom dette har mennesket en verdi.(3.3.1.1) *”Hvis det er Jesus vi møter, vil det få konsekvenser for hvordan vi møter de som har det vondt.”* Job spør:” Han som dannet meg i mors liv, dannet han ikke også de andre?”³⁴⁶ Denne grunnholdningen hos Job, bestemmer Jobs holdning til andre mennesker, og spesielt til den som blir sett ned på. Gudbilledligheten skal ikke forstås som en

³⁴⁴ Olivius, Anders, Att möta människor:55-56

³⁴⁵ Moltmann Crucified God:204-205

³⁴⁶ Bibelen, Job 31:15

kvalitet hos mennesket, men mennesket er skapt til å leve i et spesielt forhold til sin skaper.³⁴⁷ Slik sett får gudbilledligheten og forholdet mellom mennesket og Skaperen en konsekvens. Det betyr at mennesket i dets forhold til medmennesket, også har å gjøre med dette medmenneskets Skaper å gjøre. Ser vi på teksten i Matt.25.40³⁴⁸, kan det lidende mennesket ikke isoleres fra Gud som har bundet seg til mennesket som deres Skaper. Det kan heller ikke skilles fra Kristus, som har bundet seg til mennesket i kjærlighet. Jesu viser denne holdningen i møte med Bartemeus.

”Ja, det har jeg hørt han si, og han sa at du ikke kommer nærmere Jesus, enn da du er sammen med de utviklingshemmede.” Jeg vil ta et blikk til analysen av Nouwens bok Adam.(3.5.1) Verset; ”Du skal elske din neste som seg selv,³⁴⁹ var viktig for Nouwens spiritualitet og teologi. Nouwen knyttet dette til den fremmede og til gjestfrihet. Nouwen gir avkall på sin posisjon som professor ved Universitetet, og går inn i en tjeneste i L`Arch fellesskapet. I møte med Adam og ritualene erfarer Nouwen, Guds nærvær. Adam møter Nouwen med gjestfrihet og gjennom relasjonen til Adam, kommer han nærmere seg selv, sin egen sårbarhet, og relasjonen til Gud. Det kom frem i analysen av gudstjenesten, at informantene blir møtt med åpenhet, og varme. I perspektivet til Nouwen så innebærer det at de blir møtt med gjestfrihet, som igjen gjør at de erfarer å komme hjem.

”Jeg blir snillere av dem, jeg tåler mer av de, enn jeg ville ha gjort i møte med andre.” Det kom frem et perspektiv i fokus gruppen på at det i enkelte situasjoner kan være utfordrende å møte utviklingshemmede på en god måte. Gruppen snakket om dette sammen. Det ble nevnt at hovedpersonene kom under kategorien barn, men samtidig er de ikke barn men voksne, men voksne med en sårbarhet som gjør noe med dem som møter dem. Informantene merket at de ble mer tålmodig i møte med dem.

”De er veldig spontane, de ser ikke forskjell på folk, oppfører seg likt mot alle, sånn sett tror jeg Jesus ville gjort også.” I innledningen til avhandlingen, nevnte jeg at Tommy Hellsten, var opptatt av hva Jesus kunne ha ment med at vi skal bli som barn igjen i Matt.3:5. To av barneegenskapene var enkelhet og sannferdighet. De andre barneegenskaper avhengighet og tillit, har vi møtt som egenskaper hos hovedpersonene gjennom arbeidet med empirien. Disiplene, gikk og diskuterte hvem det var som var størst av dem. Er det et ukjent fenomen i

³⁴⁷ Henriksen::136

³⁴⁸ Bibelen,Matt,25:40

³⁴⁹ Bibelen,Mark., 12:31

dag? Eller er dette spørsmålet har det i vårt pluralistiske samfunn, enda større utfordring? Når en av informantene erfarer et virkelig ”møte” med hovedpersonene, er det som hun eier hele verden. Det får henne til å stille spørsmål, om hva det er som egentlig betyr noe her i livet. I relasjonsperspektivet, kom det frem at Tro og Lys er en motvekt til det materialistiske samfunnet, med fokus på ytre verdier, som sosial status, karriere, og kroppsideal. Henriksen løfter frem modernitetens misforståelse av at frelsen kun gjelder individet, fordi den også får sosiale konsekvenser i forhold til fellesskapet.³⁵⁰ Mennesket som skapt i Guds bilde, innebærer en relasjon til Gud medmennesket og til resten av skaperverket. Det å være mennesket innebærer en tilknytning, differensiering og gjensidig avhengighet. ”Den formen for menneskelig virksomhet hvor igjennom det opprettes et hellig kosmos”³⁵¹

5.3.4 Menneskets gudsbilder.

Religionspsykologien tolker religion, og religiøse erfaringer ut fra hvilken funksjon teologien har på individ og samfunnsnivå.(3.2.4) I konstitueringen av den indre verden, forholder mennesket seg ikke bare til faktiske personer, men også til internaliserte representasjoner, eller arbeidsmodeller som tilknytningsteorier bruker.(3.2.4.1) Gudsbildet mennesket danner har sammenheng med relasjonserfaring og identitet. I følge Rizzuto utvikles gudsbildet fra firekilder som nevnt i teoridelen.³⁵² Kirkens teologi og undervisning foregår på et kognitivt plan. Gudsrepresentasjonene eller arbeidsmodellene i tilknytningsteorien er på et ubevisst følelsesmessig plan. I psykoterapi arbeider Rizzuto, og pasienten med personens livshistorie. Relasjonen mellom henne og pasienten, kan gi pasienten en ny relasjonserfaring, som kan modifisere og endre gudsbildet.³⁵³ Hva har så dette med Tro og Lys, å gjøre? Ser vi gudstjenesten som en relasjon og en sjelesørgerisk arena, der fokuset er mindre rettet mot det intellektuelle, vil ubeviste gudsbilder kunne bli aktivert og endret. I relasjonsperspektivet kom det frem at kan informantene få nye relasjonserfaringer knyttet til tillitt og mistillit. Et gudsbilde som er preget av lengsel etter det perfekte, har sammenheng med foreldrerepresentasjoner, der barnet ikke har fått god nok bekreftelse på at barnet er elsket slik det er. Derfor kjenner de på skam, og for å slippe å kjenne på denne følelsen, vil de streve etter å bli perfekt. Perfeksjonen vil tjene som beskyttelse mot skam.³⁵⁴Tilknytningsteorien,

³⁵⁰ Henriksen:331-332

³⁵¹ Geels och Wicksröm:61

³⁵² Henriksen:86-87

³⁵³ Rizzuto, forelesning på Modum, 24.25. 26. Sept..2009

³⁵⁴ Rizzuto, Drømmen om det fullkomne, Tidsskrift for Sjelesorg4:299-311

har ikke fokus på skam eller den narsissistiske fasen i barnets utvikling, og dette begrenser tilknytningsteoriens forståelse av differensiering i separasjon individuasjonsprosessen. Møte med hovedpersonenes sårbarhet kan gjøre at informantene kommer i kontakt med egen sårbarhet og overlevelses- mekanismene kan slå sprekker. Det kan innebære at informantene får en ny erfaring i forhold til Gud. Fra å være helt fraværende, kan de erfare at Gud er både tilstede og fraværende. Et bilde av Gud som allmektig, med full kontroll, kan endre seg til Gud som kjærlig, sårbar og maktesløs. Det kan se ut til at hovedpersonene, ikke har etablert overlevelses strategier på samme grad som andre mennesker. Å møte Gud, gjennom møte med hovedpersonene, et medmenneske som er annerledes enn oss selv, kan informantene komme i kontakt med indre ubevisste gudsbilder. Det kan innebære at informantene får en ny erfaring av hvem Gud faktisk er. Slik jeg ser det, har det betydning at informantene kan møte hovedpersonene som et modent medmenneske. Det innebærer å være sårbar og samtidig trygg nok til å tåle livets skiftende forutsetninger.

5.3.5 Sammenfatning

Jeg har nå drøftet det religiøse perspektivet, og vil sammenfatte hovedpunktene i forhold til hovedproblemstillingen, og 2.delproblemstilling. Først holder jeg frem perspektiver som var sammenfallende i de kvalitative intervjuene og fokusgruppen, deretter holder jeg frem det som var forskjellig. Møte med hovedpersonenes åpenhet, varme, godhet og enkelhet, gjør at informantene opplever at det er godt å være på denne gudstjenesten. Det innebærer en erfaring av å bli inkludert hører til i fellesskapet. De erfarer at gudstjenesten gir en følelse av glede. Informantene i de kvalitative intervjuene: Sier at møte med hovedpersonene, i Tro og Lys som et troende fellesskap, har gir dem større bevissthet i forhold til egne verdier. Tro og Lys som kontekst gir en gruppetilhørighet, som gir tilhørigheten gir mening. Informantene er opptatt av at hovedpersonene skal erfare at de er akseptert og inkludert. Dette sier noe om at troen innebærer en ansvarlighet i møte med den andre som min neste. Informantene erfarer endringer i forhold til Gud, og dette kommer til syne gjennom at de tar imot nattverden som Guds gave. Informantene gjenkjenner Jean Vaniers, utsagn om at møte med hovedpersonene er et møte med Jesus. Dette kan innebære at relasjonen til Gud, og gudsbildet har endrer seg. Informantene delte erfaringer og det viser seg at de i sine holdninger og handlinger møter hovedpersonene med nestekjærighet..

I fokusgruppen fremhever de at gudstjenesten handler mer om, der flere sanser blir aktivert. Hovedpersonenes deltagelse og kroppslighet i gudstjenesten berører informantene, og det innebærer at de kommer i kontakt med noe i seg selv. Dette kan bety at informantene erfarer den åndelige virkeligheten og gudsrelasjonen i møte med hovedpersonene og gudstjenesten. Informantene ser delvis at Jean Vaniers utsagn om at møte med hovedpersonene kan være et møte med Jesus. Det at hovedpersonene ikke gjør forskjell på folk, ble fremhevet som en egenskap også ved Jesus. Samtidig ble det fremhevet at hovedpersonene gjør at de blir snillere. De tåler mer fra hovedpersonene enn de ville gjort i møte med andre.

VI KONKLUSJON

I avhandlingens innledende kapittel skriver jeg om personlig og faglig erfaringer for valg av tema i avhandlingen. Mitt møte med utviklingshemmede berører meg. Jeg ønsket å undersøke hvordan andre mennesker opplever dette møte, og hvordan blir de utfordret i dette møte.

Henry Nouwens møte med Adam, Hellstens barneegenskaper, og studie av tilknytningsteori og utviklingen av selvet fant jeg psykologiske og teologiske ressurser som kunne si noe om temaet. På bakgrunn av dette formulerte jeg hovedproblemstillingen; Hva er det som kjennetegner de erfaringer deltagere på Tro og Lys gjør i møte med mennesker som har en utviklingshemming? Underveis i prosessen kom jeg frem til disse to del problemstillinger som utdyper hovedproblemstillingen;

1. Del problemstilling: Hvilken betydning har møte med utviklingshemmede i forhold til egen sårbarhet? 2. Del problemstilling: Hvordan kan vi forstå at møte med utviklingshemmede kan endre den opplevde relasjonen til Gud seg selv og andre mennesker.

Avhandlingens mål var å få svar på disse spørsmålene, og svarene har betydning for hvordan kirken og diakonien møter utviklingshemmede.

Jeg vil først trekke frem hovedfunn fra de kvalitative intervjuene i forhold til hovedproblemstillingen og 1. Del problemstilling. Deretter ser jeg på de funn som kom frem under det religiøse perspektivet i det kvalitative intervjuet og fokusgruppen. Til sist ser jeg på likheter og forskjeller i funn mellom de kvalitative intervjuene og fokusgruppen.

Informantene i de kvalitative intervjuene opplever at utviklingshemmede møter de med åpenhet, varme og inkluderende holdning. Noe som gir informantene en opplevelse av tilhørighet og mening. Deltagernes kjennskap til utviklingshemmede fra tidligere har betydning for deres holdninger i møte med dem. Holdningene er preget av trygghet i motsetning til mistillit. Informantene møter de utviklingshemmede med en anerkjennelse av deres annerledeshet, deres personlighet, og identitet. Den gjensidige åpenheten har betydning for tillit og tilknytning til de utviklingshemmede. Utviklingshemmedes ekthet og tilstedeværelse gjør at informantene opplever seg akseptert som den de er. Tilliten som utvikler seg i relasjonen knytter informantene og de utviklingshemmede sammen. Denne

relasjonen har betydning for tilknytning og tilhørighet. Tro og Lys som kontekst, og fellesskap gir en gruppetilhørighet som gir tilhørighet og mening.

1. Del problemstilling: Hvilken betydning har møte med utviklingshemmede i forhold til egen sårbarhet? Informantene har både blitt bevist egen sårbarhet, og erfart endringer av sårbarheten. Endringene er knyttet til å akseptere seg selv som den de er, større åpenhet i møte med mennesker, og en opplevelse av å være et helere menneske. Et helere menneske innebærer en modning hvor de har integrert motsetninger i livet. Tillit og tilknytning i relasjon til de utviklingshemmede, og fellesskapet har betydning for disse endringene.

2. Del problemstilling: Hvordan kan vi forstå at møte med utviklingshemmede kan endre den opplevde relasjonen til Gud seg selv og andre mennesker? Informantene i de kvalitative intervjuene har som nevnt ovenfor erfart endringer i forhold til seg selv og andre. Disse endringene kan innebære endringer i relasjon til indre arbeidsmodeller, tilknyttingsmønster og gudsbilder. Det vil igjen føre til endringer av hvem Gud er og deres relasjon til Gud. Det kom frem endringer i forhold til nattverd, det kan ha sammenheng med endring av indre arbeidsmodeller eller indre representasjoner. Å ta i mot nattverden som en gave, innebærer en tillitt til Gud. Informantene gir uttrykk for endring i forhold til verdier. Informantene er opptatt av at de utviklingshemmede skal oppleve seg akseptert og inkludert. De viser en holdning av omsorg og ansvarlighet i møte med de utviklingshemmede som medmenneske.

Informantene i fokusgruppen opplever at de utviklingshemmede møter dem med en åpenhet og varme som gjør at de føler seg velkommen i gudstjenesten. Dette er samme erfaringer som informantene i de kvalitative intervjuene formidler. Fokusgruppen fremhever at gudstjenesten går med på opplevelse. De utviklingshemmedes deltagelse i gudstjenesten berører informantene. Det kan bety at informantene opplever en åndelig virkelighet og Guds nærvær i møte med hovedpersonene og gudstjenesten. Det kom frem at informantene har erfart at de blir snillere i møte med utviklingshemmede.

Det kommer frem forskjellige perspektiver i de kvalitative intervjuene og fokusgruppen. Det kan se ut som at informantene i de kvalitative intervjuene er mer opptatt av hvordan de utviklingshemmede har det. For det første kan det ha sammenheng med relasjonen som de har utviklet til hovedpersonene og nærhet i relasjonen. For det andre har de en annen tilhørighet til fellesskapet som gruppe, som innebærer tilknytning og mening. For det tredje er intervju

situasjonen annerledes, i de kvalitative intervjuene enn i fokusgruppen. Jeg som forsker kommer nærmere inn på informantene. Det at jeg er kjent i konteksten innebærer en nærhet til informantene. I fokusgruppen er de en gruppe som skal svare på spørsmålene som blir stilt. Det krever en større trygghet til å komme frem med det de har på hjertet. Fokusgruppen kommer til gudstjenesten, og de har en større avstand til den enkelte og gruppen. Det kan bety at de ser andre sider ved de utviklingshemmede og av fellesskapet.

Vurdering av undersøkelsen. Materialet ble større enn jeg hadde forestilt meg og jeg har prioritert hvilke stemmer som kom frem. Tilknytningsteorien fremhever betydningen av tillit eller misstillit i forhold til tilknytning og utvikling av relasjon til andre mennesker. Samtidig har den begrensninger i forhold til individuasjon og separasjonsprosessen som andre teoretikere vektlegger.

I denne undersøkelsen har mitt fokus vært på informantenes erfaringer av møte med utviklingshemmede. Det er tydelig møte med deres annerledeshet fører til endringer hos de som møter dem.

I kvalitative undersøkelser kommer en ikke frem til funn som er generaliserbart. De funn som er gjort kan imidlertid ha overføringsverdi, slik jeg beskrev under validitet og reliabilitet i metode delen. Disse funnene kan slik jeg ser det, si noe om utviklingshemmedes betydning i Tro og Lys, og i kirken for øvrig. Det vil også kunne gi inspirasjon og utfordring for de som arbeider med utviklingshemmede enten i skole, eller på institusjoner. Samtidig vil det kunne si noe om hvilken betydning de har i samfunnet.

Denne undersøkelsen og egen erfaring i møte med utviklingshemmede gjør at jeg er bekymret for de holdningene som er i samfunnet, knyttet til deres verdighet som menneske og rett til et liv. Jeg tror at unge mennesker trenger å møte disse menneskene, og lære dem å kjenne for å forstå deres verdi og at samfunnet vil bli fattige hvis de ikke er der.

Min egen vandring i dette landskapet er nå kommet til veiens ende i denne avhandlingen. Livsvandringen fortsetter og jeg vil møte mange mennesker som gjør at jeg selv stadig endrer meg, inntil jeg er fremme ved det endelige målet. Hva denne vandringen har gjort med meg som menneske er det for tidlig å sette ord på, men jeg vet at en prosess er på gang. I avhandlingens begynnelse, var jeg på et foredrag av Hanne Mathiassen. Hun har skrevet to diktbøker og jeg vil avslutte denne vandringen med å sitere noen vers fra diktet Menneskeverd fra diktboken ”Stille gater”³⁵⁵

*Menneskeverd har et ufødt barn med Downs syndrom.
Vi er like mye verdt som andre mennesker.*

*Vi har omsorg, tillit og livsglede i livet vårt.
Menneskeverd gir oss livslyst,
ekte kjærighet og glede i våre hjerter*

*Menneskeverd er en dyp kjærighet og
tillit til ALLE mennesker som lever i dag
og det gir meg trygghet, selvtillit, åpenhet
og nærhet til livet mitt.*

*Det er håp, fred, trygghet og takknemlighet,
lykke, tålmodighet, fellesskap og vennskap.*

*Alt det fine Gud har skapt i meg er menneskeverd,
det gjør meg sterk og modig!*

Hanne Mathiassen

³⁵⁵ Mathiassen, Hanne, Stille gater, en bok om livet II:6

Bibliografi

- Austad, Anne, *Om hellige gjennombrudd i sjelesorgens hverdag*. Intervju med Tor Johan Grevbo, Tidsskrift for Sjelesorg nr.3, 225-235, 2009.
- Bergstrand, Göran, *En illusjon og dess utvikling*, Göran Bergstrand och Verbum Förlag, 2004.
- Bibelen, Det Norske Bibelselskap 1978/85.
- Botvar, Pål Ketil: *Tro uten tilhørighet, tilhørighet uten tro*, Pluralisme og identitet, red. Henriksen m.flere, Gyldendal Adademiske:187-214, 2009
- Bryman, Alan, *Social Research Methodes*, third edition, OXFORD University Press, 2008.
- Bråten, Jon- Erik, *Sjelesorg og endring*. Tidsskrift for Sjelesorg,2, 85-99, 2010.
- Buber, Martin, *I and Thou*. A new translation, with a prologue and notes by WALTER KAUFMANN. Touchsone, Rockefeller Center, NewYork, 1970.
- Buber, Martin, *Jag och Du*. Stocholm, Bonniers förlag, Sverige 1963.
- Bystrøm, Jan och
Leif, Norrgård, *Mer än ord*, liturgisk teologi och praxis, Verbum Forlag 1996.
- Dahle Sølvi, Torgauten Tor Ivar, *Utviklingshemmede og tros- og livssynsutøvelse*. Rettigheter og tilrettelegging, Universitetsforlaget, 2010.
- Dostojevski Fjodor, *Idioten*, oversatt til norsk av Martha Grundt, Libris Arte AS1995
- Eide, Øyvind M., *Det bærekraftige bibelord*, Tidsskrift for Sjelesorg, 2,94-107, 2008.
- Moltmann, Jürgen, *Liberate yourselves by accepting one another*, Eieland L., Nancy and Sailors, Don E., editors, Human disability and the service of God, Abingdon Press:105-122, 1998
- Engedal, Leif Gunnar, *Guds hjerte og menneskets sjel*, KOINONIA 1, 6-26, 2000.
- Engedal, Leif Gunnar, *Mange fortellinger - et liv*, Tidsskrift for Sjelesorg 3, 2003.
- Engedal, Leif Gunnar, *Sjelesorgens teologiske forankring og egenart*, Tidsskrift for sjelesorg 2,76-93, 2008.
- Engedal, Leif Gunnar, *Spiritualitet og teologi*, Ung Teologi, 2, 47-56, 2003
- Engedal, Leif Gunnar, *Utviklings av sjelesørgerisk kompetanse*. Tidsskrift for Sjelesorg 2,84-95, 2004.

- Espe, Aslaug, *Akkurat fin nok*, Kolofon Forlag AS 2010.
- Everett, Euris L. og Furseth, Inger, *Masteroppgaven. Hvordan begynne - og fullføre*, Universitetsforlaget, 3utg. 2008.
- Farstad, Marie, *Skammens spor*, Conflux forlag, Oslo , 2011.
- Ford, Michael, *Wounded prophet, A Portrait of Henri J.M. Nouwen*, Michael Ford, 1999.
- Fowler, James, *Faithful change, the personal and public challenges of Postmodern life*. Nashville: Abingdon Press, 1996.
- Furenhed, Ragnar, *En gåtefull verklighet, At forstå hur grovt utvecklingsstörda upplever sin värd*. Carlsson Bokförlag, Stockholm, 2000.
- Grevbo, Tor Johan S., *Sjelesorgens vei, En veiviser i det sjelesørgeriske landskap - historisk og aktuelt*, Luther Forlag, 2006.
- Hallstensen, Kari, *Mistillitens evangelium, Om tilknytningsteori som nøkkel til tillit og mistillit i menneskers relasjoner med hverandre og i gudsrelasjonen, Gud ,skjebner og makter, en antologi om nyreligiøsitet*, red. A.T. Sveindal Institutt for Sjelesorg, 2013:82-95
- Hansen, Geir, *Gudstjenestereform og sjelesorg*, Tidskrift for Sjelesorg 1 2009
- Hauge Kjetil, *Mellom erindring og håp, en bok om menneskets vei*. Verbum, Oslo 1999.
- Hay, David & Rebecca, Nye, *The Spirit of the Child*, Revised Ed., 2006, Jessica Kingsley Publishers London, and Philadelphia, USA.
- Heelas, Paul and Woodhead, Linda, *The Spiritual Revolution, why religion is giving way to spirituality*, Blackwell Publishing, 2005.
- Hellsten, Tommy, *Flodhesten i dagligstuen - om medavhengighet og møtet med barnet i oss*. oversatt av Jørn Grimstad, g-perspektiv as, Sørumsand. Orginaltittel; Virtapepo Olohuoneessa-1992.
- Henriksen, Jan-Olav, *Imago Dei*. Oslo, Gyldendal Forlag AS, 2003.
- Henriksen, Jan Olav, *Tro*, Kom Forlag AS, 2006.
- Jones, James W., *Contemporary Psychoanalysis & Religion, Transference and Transcendence*, Yale University Press, New Haven and London, 1991.
- Kirkerådet, *Deltakelse og tilhørighet*, 2009. Inkludering av mennesker med utviklingshemming i tros- og livssyns samfunn. Norges kristne råd og Samarbeidsrådet for tros - og livssynssamfunn.
- Kirkerådet, *Plan for diakoni i Den norske kirke*, 1999
- Kvale, Steinar, *Det kvalitative forskningsintervju*, Gyldendal Norsk Forlag AS 2009

2.utg., 3.opplag 2012.

Lambert Willi, *Be i livets Pulsslag*, Søken etter Gud med Innatius av Loyola, St. Olavs Forlag, 1999.

Landmark, Monica, *Her har du hele meg Jesus*, Master i Diakoni. En kvalitativ studie av uttrykk for kristen tro hos mennesker med psykisk utviklingshemming. Diakonhjemmets Høyskole, 2011.

Lorentzen, Per, *FRA TILSKUER TIL DELTAKER*, samhandling og kommunikasjon med voksne utviklingshemmede. Universitetsforlaget 2003, 3.opplag 2010.

Lorentzen, Per, *Kommunikasjon med uvanlige barn*. En dialogisk tilnærming, Universitetsforlaget, 2.utg. 2013.

Løgstrup K.E, *Den etiske fordringen*, forlaget KLIM, 2010.

Malm Magnus, *Hviskinger fra Katakombene*, skisser til en kristen motkultur, Luther Forlag, Oslo, 2007

Magnussen, Bjørn, *Intervju med Jean Vanier på kirkemøtet*, Vårt Land 27.nov. -99.

Mathiassen, Hanne, *Stille gater, en bok om livet II*, Trykk Erik Tanche Nilsen AS, Skien 2012

Matthew Iwan, *Gud berör och förvandlar*, Johan av Korset I nytt ljus, Karmelitterna, Glumslöv, 2008.

Moltmann, Jürgen, *God in creation*, an ecological doctrine of creation, SCM Press Ltd. London, 5.ed. 2005.

Moltmann, Jürgen, *The Crucified God*, THE CROSS OF CHRIST AS THE FOUNDATION AND CRITICISM OF CHRISTIAN THEOLOGY, Fortress Press, Minneapolis, 1993.

Nouwen, Henry., *Adam God's Beloved*. Thirteenth Printing 2001. Copyright 1997, Orbis Books, Maryknoll, New York, USA.

Nouwen, Henry, *Att söka en helhet*, Bokförlaget Libris, Örebro, 2000.

Nouwen, Henry, *Den bortkomne sønn vender hjem*, VERBUM 2000.

Paloutzian, Raymond F., Park, Crystal L, *Handbook of Religion and Spirituality*. The Guilford Press, New York 2005.

Pleie, Bengt, *Da smelter det frosne*, Luther forlag, 1993.

Schibbye, Anne Lise, *Relasjoner*. Et dialektisk perspektiv på eksestensiell og psykodynamisk psykoterapi. Universitetsforlaget 2009, 2. utgave.

Shults F.Leron, Sandage Steven J, *Transforming Spirituality*, Integration Theology and Psychology, Bacer Academi, 2007.

Stern, Daniel, *Spedbarnets interpersonlige verden*, Gyldendal Forlag AS3.opplag. 2010.

Sveindal, Arne Tord, *Konkrete lengsler – noen sjelesørgeriske perspektiv*. Tidsskrift for Sjelesorg 1,18-29, 2014.

Swinton, John, Mowat, Harriet, *Practical Theology and Qualitative Research*. SCM Press, 5.ed.2013.

Swinton, John, *Critical Reflections on Stanley Hauerwas`Theology of Disability*, Routledge, Taylor & Francis Group, New York and London, 2004.

Sæbø, Odd Kjetil, *Guds barnet, om barnetroens hemmeligheter og en ny trosopplæring*, Verbum Forlag, 2010.

Tro og Lys forlag, *Charter og Konstitusjon Tro og Lys*, oversatt av Aslaug Espe, 2008

Tro og Lys Forlag, *Som stjerner skal dere skinne*. Tro og Lys- hvem er vi og hva er vår oppgave? Espe Aslaug: oversatt fra Fait and Light Internasjonalt.

Tischendorf, Maren F., *Et fellesskap for alle*, avhandling i teologi, en undersøkelse av psykisk utviklingshemmede som deltar på Tro og Lys. Det Teologiske Menighetsfakultet, 2008.

Torgauten, Tor Ivar, *Sammen skal vi bygge menighet*. Når mennesker med utviklingshemming blir kirkens veileder. Verbum Forlag 2006.

Tøssebro, Jan, *Hva er funksjonshemming?* Universitetsforlaget, 2.opplag 2013.

Vanier Jean, *Bekoming human*. This edition published in 2008 in association with House of Anansi Press Inc. Toronto.

Vanier Jean, *Befriending the Stranger*, published by Paulist Press, USA.2010

Vanier Jean, *Den brutte kroppen*, Verbum Forlag, Oslo, 2003.

Vanier Jean, *Encountering the Other*. Paulist published by Press New Jersey 2006.

Vanier Jean, *Essential Writings*, 2.ed. 2010, by Carolyn Whitney – Brown. Published by Orbis Books, Maryknoll, New York.

Wikstrøm, *Gud som Gud eller Gud som gud*, Tidsskrift for sjelesorg nr.3,1990.

Wikatrøm, *OM GODHET*, medfølelse i en selvopptatt tid, Genesis forlag, Kjeller, 2008.

Wetlesen, *Samtaler med tekster I lys av Gadammers hermeneutikk NFT* 18(1983)219-244.

Wullf David M., *Psykologi of religion: Classic and contemporary*. John Wiley & Sons. Second Edition, 1997.

Økland, Leif Arne., *Korleis skapa rom for gudstenestedeltaking for alle?* Master i Diakoni Diakonhjemmets høyskole 2007.

Öman, Björn Nalle, *Kropp, handling och ritual*. Hur forstå religion och personer med grava funksjonshinder? Åbo Akademiens förlag, Åbo 2008.

Aalen Lennert, Torborg, *Når glassflaten brister*, Verbum, 2007.

Internetthenvising:

Tro og Lys Norge, Tro og Lys –sang/bønn, hentet 28september 2014, fra <http://www.trooglys.com>,

Bakgrunns litteratur:

Ekdal MaiAnne & Wiedel Bjørn, *Mötet med den splittrande människan, om själavård i postmodern tid*, Verbum Forlag 2010.

Engedal Leif Gunnar: *Gudsrelasjonen, primærrelasjonen og den intrapsykiske scene*. Leif Gunnar Engedal, 1996.

Eknes Jarle, *Utviklingshemming og psykisk helse*, Universitetsforlaget.2000.

Okkenhaug Berit, *Når jeg ser ditt ansikt, innføring i kristen sjelesorg*, Verbum 2002.

Olivius Anders, *ATT MØTA MÄNNISKOR, en grundbok om själavård*, Verbum 1996.

Wikstrøm Owe, *Mørket som blender*, Luther Forlag, 1995.

Vedlegg 1.

Samtykkeerklæring

Informasjon om å delta i intervju i forbindelse med en masteravhandling. Viser til muntlig forespørsel på telefon.

I forbindelse med at jeg er student i kristendom med fordypning i religionspsykologi ved Det teologiske Menighetsfakultetet i Oslo, skal jeg skrive en avhandling innenfor tema: Møte med psykisk utviklingshemmede i kirken. Undertittel: Å bli berørt av psykisk utviklingshemmedes liv. I denne forbindelse ønsker jeg å intervju mennesker som er med i Tro og Lys, og som har erfaringer i møte med psykisk utviklingshemmede.

Jeg vil også intervju en gruppe på fem personer, som har vært på gudstjenesten til Tro og Lys, konteksten for intervjuet vil være gudstjenesten.

Materialet fra intervjuet vil jeg bruke for å belyse tema i avhandlingen.

Intervjuet vil vare fra 1-11/2time, Stedet for intervjuet vil foregå som avtalt på telefon, dato og klokkeslett blir vi enige om. Jeg vil bruke båndopptager under samtalen. Materialet vil bli behandlet konfidensielt, og slettet etter at prosjektet er ferdig.

Jeg vil informere om at det er frivillig å være med på intervjuet, og at du har mulighet til å trekke deg når som helst i prosessen, uten at du må begrunne dette.

Dersom du har lyst til å være med på intervjuet, kan du skrive under på samtykkeerklæringen.

Hvis det er noe du lurer på kan du kontakte meg på tlf.: 32784146, el 48079381, mail: kbbekk@oline.no

Med vennlig hilsen
Kari Bottolfs Bekken

Samtykkeerklæring:

Jeg erklærer at jeg har fått muntlig og skriftlig informasjon om intervjuet i forbindelse med masteravhandlingen med tema: Møte med psykisk utviklingshemmede i kirken.

Sted/ dato:.....

.....

Underskrift informant

Vedlegg 2.

Intervjuguide ved kvalitativt intervju:

1. Tema: Det sosiale aspektet:

Spørsmål 1: Kan du si litt om ditt første møte med Tro og Lys?

Spørsmål 2: Hva var det som gjorde at du ble med i Tro og Lys?

Var det noen spesielle hendelser i livet ditt?

Spørsmål 3: Hvordan opplever du å være med i Tro og Lys?

Spørsmål 4: Hvordan vil du beskrive for andre hva Tro og Lys er?

2. Tema: Relasjonsaspektet.

Spørsmål 1: Hva trenger du for at du skal oppleve å bli møtt på en god måte?

Spørsmål 2: Hva tenker du er viktig for hvordan du møter de som er utviklingshemmede?

De utviklingshemmede er jo forskjellige individer, noen har lite språk, eller har vanskelig for å uttrykke seg.

Spørsmål 3: Hvilken betydning har evnen til å kommunisere med ord, for at du opplever at du får god kontakt, og blir kjent?

- Hva er det dere gjør sammen som du synes er viktig for at dere blir bedre kjent med hverandre?
- Hvordan vil du beskrive venne - relasjonen som utvikles mellom medlemmene i Tro og Lys?
- Vi er alle forskjellige individer, men er det noe som du synes særpreger hvordan utviklingshemmede møter deg?
- hvordan kan en person med utviklingshemming hjelpe oss å bli tilstede her og nå?
- På hvilken måte gir de uttrykk for at de bryr seg om deg?

Spørsmål 4: Hva er det som berører deg i møte med utviklingshemmede?

Kan du beskrive hvordan du opplever dette?

Jean Vanier sier noe om at i møte med de utviklingshemmedes sårbarhet hjelper oss å møte vår egen sårbarhet.

Spørsmål 5: Hvilke tanker gjør du deg om dette?

- Hvordan opplever du at de psykisk utviklingshemmedes er sårbare?

- På hvilken måte har du opplevd at deres sårbarhet, har vekket din egen sårbarhet?

Det hender jo at venner el. familie dør, dette gjelder også i Tro og Lys.

Spørsmål 6: Hvilke erfaring har du av at noen av de psykisk utviklingshemmede dør? - Hvilke tanker gjør du deg? Hvordan har du opplevd dette? Hvordan opplever de utviklingshemmede dette? Hvordan deltar gruppen i begravelse, hvordan markeres det når gruppen samles?

Spørsmål 7: Hva har møte med de psykisk utviklingshemmede gjort med deg som menneske? Hva har det gjort med deg å ha et utviklingshemmet barn?(søster eller bror) Til de som har et utviklingshemmet barn, eller søsken.

3.Tema: Det religiøse aspektet:

Spørsmål 1: Hva opplever du annerledes i en Tro og Lys gudstjeneste, enn ved en vanlig gudstjeneste?

Spørsmål 2: Hvordan opplever du det?

Spørsmål 3. Kan du si litt om hvordan du opplever at dere dramatiserer evangeliet sammen?

Spørsmål 4: Hvilken betydning tenker du at sangen har i gudstjenesten?

Spørsmål 5: Hva betyr bønner under gudstjenesten for deg?

-Hvordan opplever du at de utviklingshemmede henvender seg til Gud i bønn?

-Hva kan vi lære av de utviklingshemmede i forhold til bønn?

Spørsmål 6: Hvordan opplever du å gå til nattvern i Tro og Lys?

- Hva gjør det med deg at en av de utviklingshemmede deltar i å dele ut nattverden?

- Hvilken betydning tror du nattverden har for de

utviklingshemmede?

Jean Vanier sier noe om at møte med de utviklingshemmede er et møte med Jesus, hvor han viser til at Jesus er i de svake, fattige, ensomme og lidende..Slik Jesus sier i Matt 25.

Spørsmål 7: Hva tenker du om dette?

Spørsmål 8: Hvilke følelser blir vekket i deg under gudstjenesten?

Spørsmål 9: På hvilken måte har din tro blitt påvirket av møte med utviklingshemmede ?

Spørsmål 10: Hva tror du gudstjenesten betyr for de utviklingshemmede?

Vedlegg 3.

Intervjuguide ved Fokus gruppe:

Introduksjonsspørsmål: Hvilke tanker har du/dere om tema: Møte med psykisk utviklingshemmede i kirken?

Overgangsspørsmål: Hvilke erfaringer har dere av å være på Tro og Lys gudstjeneste?

Nøkkelspørsmål:

Spørsmål 1: Kan du/dere fortelle om ditt/deres første møte med en Tro og Lys gudstjeneste?

- Hva opplever du/dere annerledes i en Tro og Lys gudstjeneste, enn ved en vanlig gudstjeneste?
- Tro og Lys bønner.
- trosbekjennelsen:
Jeg tror på Gud fader, skaperen min,
Jeg tror på Jesus Kristus, frelseren min.
Jeg tror på Den hellige Ånd, trøsteren min.
- Hvordan opplever du/dere det?

Spørsmål 2: Hvordan opplever du/dere at de utviklingshemmede er med i dramatiseringen av evangeliet?

Hva synes du/dere om dette?

Evt. oppfølg. spørsmål : Hva gjør det med dere?

Spørsmål 3: Hvilken betydning tenker du/dere at sangen har i under gudstjenesten?

Hva tror du/dere sangen betyr for de utviklingshemmede?

Spørsmål 4: På hvilken måte opplever du at de utviklingshemmede henvender seg til Gud i bønn?

- Synes du/dere vi har noe å lære av de utviklingshemmede?
- Hva tenker dere at vi kan lære?

Spørsmål 6 Hvordan opplever du/dere å gå til nattvern sammen med utviklingshemmede?

- Hvordan opplever du/dere at en av de utviklingshemmede er med å dele ut nattverden?
- Hvilken betydning tror du/dere nattverden har for de utviklingshemmede?

Jean Vanier som er en av grunnleggerne av Tro og Lys sier noe om at møte med de utviklingshemmede er et møte med Jesus, hvor han viser til at Jesus er i de svake, fattige, ensomme og lidende, slik Jesus sier noe om i Matt.25.

Spørsmål 7: Hva tenker du/dere om dette?

Spørsmål 8: Hvilke følelser blir vekket i deg/dere under gudstjenesten?

- kan du/dere si noe hva som berører deg/dere spesielt i møte med utviklingshemmede?

Spørsmål 9: Hva tror du/dere gudstjenesten betyr for de utviklingshemmede?

- har relasjonen til fellesskapet noe å si for dette?
- hvilken betydning tenker dere at deltagelse i gudstjenesten har for utvikling av Gud`s relasjonen.

Avslutnings spørsmål: Hvordan tenker du/dere at de utviklingshemmede kan

Vedlegg 4.

Nattverdsliturgien:

Fredshilsen; Presten: Guds fred være med dere. Alle svarer: Guds fred være med deg.

Nattverdsbønn med innstiftelsesordene; Vi lovsynger deg, Gud, himmelens og jordens skaper. Du omslutter oss med kjærlighet og omsorg. Takk for frelsen du har gitt oss gjennom Jesus Kristus.

Deretter ber alle Fadervår.

Presten leser så innstiftelsesordene: Vår Herre, Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han kalken etter måltidet, takket, gav dem og sa: Drikk alle av den. Denne kalk er den nye pakt, mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. Salige er de som får sitte til bords i Guds rike. Kom for alt er ferdig.

Utdelingen av nattverden skjer ved å få oblater og vin i nattverdsbeger. Etter utdelingen; Presten sier: Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder.

Alle svarer: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv. (Denne nattverdsliturgien er en litt forkortet versjon av Dnk nattverds liturgi, og det står i sangpermen til denne Tro og Lys gruppen).